

ISSN 2415-7333 (Online)

ISSN 2311-0821 (Print)

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
Серія Філологія

Том 24 № 1

2021

 UNICHECK

Київ

ISSN 2415-7333 (Online)
ISSN 2311-0821 (Print)

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія Філологія

2021

Том 24, № 1

Київ
Видавничий центр КНЛУ Київський національний
лінгвістичний університет
Ідентифікаційний код 02125289
БІБЛІОТЕКА

Реєстраційне свідоцтво № 8830 серія КВ від 03.06.2004 року

Збірник наукових праць “Вісник КНЛУ. Серія Філологія” включено до категорії Б Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі “Філологічні науки. Спеціальність 035”
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1643)

Видання індексується: Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=43291&lang=pl>; Наукова періодика України (URAN) <http://journals.uran.ua/user>; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>; Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/>; CrossRef <http://data.crossref.org/depositorreport?pubid=J334518>, Dimensions https://app.dimensions.ai/discover/publication?and_facet_source_title=jour.1366855.

*Том 24 № 1 рекомендовано до друку ухвалою вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету від 24 червня 2021 року.*

Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : зб. наук. праць / гол. ред. Васько Р. В. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2021. Т. 24, № 1. 124 с.

Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія публікує наукові статті та рецензії, присвячені актуальним проблемам сучасного мовознавства та перекладознавства, що висвітлюють особливості розвитку й функціонування германських, романських, слов'янських, східних та інших мов світу, а також знайомить з новими здобутками науковців у сфері когнітивної лінгвістики, зіставного мовознавства, комунікативної лінгвістики, дискурсології, лінгвокультурології, психолінгвістики та лінгвофілософії.

Редколегія

Головний редактор:

Васько Роман Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6499-2972>

Заступник головного редактора:

Потапенко Сергій Іванович – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8623-3240>

Відповідальні редактори:

Мінчак Галина Богданівна – кандидат філологічних наук, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1673-475X>

Сташко Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3325-5774>

Технічний редактор:

Руденко Марина Володимирівна – фахівець I категорії з комп'ютерної обробки текстів редакційно-видавничого відділу КНЛУ.

Члени редколегії:

Баган Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5436-2934>

Барань Єлизавета Балажівна (Erzsebet Barany) – доктор філософії (PhD), доцент, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

Валігура Ольга Романівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0428-5421>

Волкова Світлана Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5708-7034>

Воробйова Ольга Петрівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9039-9737>

Гнезділова Ярослава Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9248-3238>

Корольова Алла Валер'янівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>

Кравченко Наталія Кимівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9839-6629>

Ніконова Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0324-4217>

Номаті Мотокі – PhD (філологія), професор, Слов'яно-Євразійський дослідницький центр, Університет Хокайдо, Японія; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5476-4941>

Панасенко Наталія Іванівна – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Святих Кирила і Мефодія в Трнаві, Словацька Республіка; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4377-9088>

Пенья-Сервель М. Сандра – PhD (лінгвістика), старший викладач, Університет Ла-Ріоха, Логроньо, Королівство Іспанія; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4507-958X>

Пініч Ірина Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9203-1204>

Рундл Крістофер – PhD (філологія), професор, Болонський університет, Італійська Республіка; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7790-3468>

Савчук Руслана Іванівна – доктор філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8335-1639>

Сєрякова Ірина Іванівна – доктор філологічних наук, професор Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-7070>

Табаковска Ельжбета – PhD (лінгвістика), професор, Ягеллонський університет, Республіка Польща; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3676-792X>

Терехова Світлана Іванівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7473-9399>

Адреса редколегії:

Україна, 03150, Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73,

Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: knlu-pzs@ukr.net.

Tel.: +38 (068) 554-23-79.

<http://philmessenger.knlu.edu.ua/>

ЗМІСТ

<i>Ананко Т.Р.</i>	Стратегії аргументації в політичному дискурсі Джо Байдена	9
<i>Андрушенко О.Ю.</i>	Інформаційно-структурні перетворення адитивного адверба EVEN (на матеріалі пам'яток і текстів корпусів англійської мови XII–XVII ст.)	16
<i>Vakhovska O.V.</i>	Metaphors of emotions: towards a data-driven formalization	33
<i>Holubenko N.I.</i>	Discourse approach to conveying modality in translation	49
<i>Ключенович С.С.</i>	Катафорическая универбация в текстах прессы и законодательных актах	57
<i>Кришталюк Г.А.</i>	Гіпертекстове конструювання подій: когнітивно-дискурсивний аналіз	71
<i>Lechner I., Huszti I.</i>	The role of context and relevance in translating European Union texts	83
<i>Любимова С.А.</i>	Соціокультурні стереотипи в різних жанрах американського медійного дискурсу середини минулого століття	96
<i>Никитченко К.П.</i>	Особливості редагування перекладів текстів академічного і наукового різновидів інституційного дискурсу	107
<i>Васько Р.В.</i>	Рецензія на монографію Черхави О.О. "Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов)"	116

ІНФОРМАЦІЯ

<i>Вимоги до рукописів</i>	.....	119
----------------------------	-------	-----

CONTENTS

<i>Ananko T.R.</i>	Persuasion strategies in Joe Biden's political discourse	9
<i>Andrushenko O.Iu.</i>	Information-structural transformations of additive adverb EVEN (a case study of the English language written records and corpora of the XII–XVII c.)	16
<i>Vakhovska O.V.</i>	Metaphors of emotions: towards a data-driven formalization	33
<i>Holubenko N.I.</i>	Discourse approach to conveying modality in translation	49
<i>Klyuchenovich S.S.</i>	Cataphoric univertation in press texts and legislative acts	57
<i>Kryshchaliuk H.A.</i>	Hypertextual construction of events: cognitive-discourse analysis ..	71
<i>Lechner I., Huszti I.</i>	The role of context and relevance in translating European Union texts	83
<i>Liubymova S.A.</i>	Sociocultural stereotypes in different genres of American media discourse in the middle of the last century	96
<i>Nykytchenko K.P.</i>	Editing features of translations of texts of academic and scientific varieties of institutional discourse	107
<i>Vasko R.V.</i>	Review of the monograph by Cherkhava O.O. "Reconstruction of theolinguistic religious popular discourse matrix (based on the English, German and Ukrainian languages)"	116

INFORMATION

<i>Guidelines for authors</i>	119
-------------------------------------	-----

УДК 811.111.06.053

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.235921](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.235921)

Т.Р. Ананко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: ananko926@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9527-6709>

СТРАТЕГІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДЖО БАЙДЕНА

Abstract

The article focuses on the analysis of political discourse, which penetrates the modern society. Political discourse is made up by politicians. Under the framework of cognitive and communicative paradigm political discourse is a complex communicative phenomenon which is directly or indirectly aimed at distributing, exercising the political power and winning the majority of votes during election campaigns. The article yields the results of the analysis of communicative strategies in the political discourse of US President-elect Joe Biden during the presidential race and in his inaugural address. The focus is on the notion of persuasion, persuasive communicative strategies and tactics in political discourse. Persuasion, as a linguistic and cognitive process, is addressed to make a communicative impact on the addressee with the aim to convince him/her to support certain ideas. Persuasion is an illocutionary characteristic of persuasive communicative strategies. The research concludes that a persuasive impact on the audience is made by the tactics of contrast, generalization, reference to authority, and also myth-making. The tactic of contrast is based on semantic polarization. With the help of the generalization tactic the appeal to collective addressee as well as society solidarization are realized. The tactic of reference to authority is represented, on the one hand, by the appeal to religious context, on the other hand, by the appeal to famous historical figures. Historical background is also the basis for myth-making. The main pragmatic aim of the political discourse of US President is a call for unity and respect of democratic values.

Keywords: political discourse, persuasive communicative strategy, communicative tactics, persuasion, deontic modality, argumenttheme.

Анотація

Стаття присвячена аналізу політичного дискурсу, який охоплює сучасне суспільство. Політичний дискурс створюється політиками. У межах когнітивно-комунікативної парадигми політичний дискурс є комплексним комунікативним явищем, що безпосередньо або опосередковано має на меті поширення, використання політичної влади, а також отримання більшості голосів виборців під час виборчих кампаній. У статті розглянуто комунікативні стратегії в політичному дискурсі новообраного президента США Джо Байдена під час президентських перегонів, а також у його інавгураційній промові. Особлива увага приділяється поняттю аргументація, а також аргументативним стратегіям і тактикам у політичному дискурсі. Аргументація як лінгвістичний і когнітивний процес спрямована на комунікативний вплив на адресата з метою переконати його підтримати певні судження. Іллокутивною особливістю аргументативних комунікативних стратегій є переконливість. З'ясовано, що персуазивний вплив на аудиторію реалізується за допомогою тактик протиставлення, генералізації, посилення на авторитетну особу, а також міфотворення. Тактика протиставлення ґрунтується на семантичній поляризації. За допомогою тактики генералізації реалізується заклик до колективного адресата, а також відбувається солідаризація суспільства. Посилання на авторитетну особу репрезентовано, з одного боку, апеляцією до релігійного контексту, з іншого, – до відомих історичних постатей. Історичний контекст також є основою для міфотворення. Головною прагматичною метою політичного дискурсу президента США є заклик до єдності і поваги до демократичних цінностей.

Ключові слова: політичний дискурс, аргументативна комунікативна стратегія, комунікативна тактика, аргументативність, деонтична модальність, аргументема.

Вступ. Сучасне американське суспільство все більше стає політизованим, що продемонстрували останні президентські перегони. Громадяни з правом голосу не тільки залучилися до запеклої боротьби під час передвиборчих кампаній основних кандидатів,

але фактично розділилися на два табори непримиренних супротивників. Напад на Капітолій, який було організовано прибічниками Д. Трампа після його поразки на виборах, поставив під удар демократичну систему в Штатах. Ці події створили не бачені досі виклики перед новообраним президентом Джо Байденом, що, безсумнівно, відобразилося в його передвиборчих промовах, а також в інавгураційній промові.

Актуальність дослідження детермінована зростанням ролі комунікації в сучасному суспільстві з притаманною їй диверсифікацією, а також підвищенням значення комунікації в політичній сфері, де учасники часто мають демонструвати агресивну й жорстку комунікативну поведінку в боротьбі за владу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення політичного дискурсу продовжує викликати особливий інтерес з боку лінгвістів. У фокусі дослідження є політичне домінування, що призводить до соціальної і політичної нерівності (Fairclough, 1995), використання маніпулятивних стратегій (Шейгал, 2000; Дмитрук, 2006), комунікативних особливостей і риторики (Schaffner & Wenden, 1995; van Dijk, 1997) та метафори (Charteris-Black, 2011) у політичному дискурсі. У межах когнітивно-комунікативної парадигми політичний дискурс як інституційний різновид дискурсу (Шейгал, 2000, с. 15; Карасик, 2004, с. 281) – це складне комунікативне явище, що використовує певну систему професійно орієнтованих знаків і має на меті боротьбу за владу. Слідом за Т. Дейком, ми вважаємо, що до політичної комунікації залучені не тільки політики, але й громадськість, до якої спрямовуються політичні меседжі (van Dijk, 1997, р. 12). Політичний дискурс характеризується інформативністю, змістовою невизначеністю, фантомністю, а також езотеричністю (Шейгал, 2008, с. 73). У передвиборчих кампаніях політики намагаються використовувати широкий арсенал аргументативних стратегій для впливу на аудиторію і досягнення заповітної мрії – перемоги на виборах.

Мета статті та її завдання. Мета нашого дослідження полягає у вивченні стратегій і тактик аргументації, які вживає новообраний президент США Джо Байден у своїх виступах. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань:

- дати визначення політичному дискурсу;
- проаналізувати значення аргументації як когнітивно-комунікативного процесу для політичного дискурсу;
- визначити поняття комунікативної стратегії і тактики в лінгвістиці;
- проаналізувати найпоширеніші аргументативні стратегії в промовах президента США Джо Байдена.

Методи та методологія проведення дослідження. Методологічною основою дослідження є когнітивно-дискурсивна парадигма сучасної лінгвістики, що передбачає застосування низки методів: *методу дискурсивного аналізу* для визначення дискурсивних особливостей політичного різновиду дискурсу; *методу прагмалінгвістичного аналізу* для дослідження комунікативно-функціонального зв'язку між мовними засобами та їхнього впливу на адресата; *методу стилістичного аналізу*, який дозволяє з'ясувати основні лінгвальні особливості дискурсу Джо Байдена, а також *контекстуально-інтерпретаційного та дескриптивного методів*.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. На думку О.О. Селіванової, комунікативна стратегія – це складник інтенційної програми планування дискурсу, його реалізація із метою досягнення кооперативного результату, а також ефективності інформаційного обміну та впливу (Селіванова, 2006, с. 607). Важливим є зумовленість вибору стратегії основними комунікативними інтенціями і завданнями мовця. Так, О.С. Іссерс підкреслює, що комунікативна стратегія демонструє загальні прагмалінгвістичні принципи, які зумовлюють оптимальну реалізацію іллокутивних намірів, комунікативних інтенцій мовця стосовно досягнення конкретної мети спілкування (Іссерс, 2006, с. 54). У політичній комунікації комунікативні стратегії мають на меті змінити політичні погляди адресата, вплинути на його ставлення до певних ідей, думок, подій або людей (Чудинов, 2007, с. 76). Зі свого боку для

ефективної реалізації комунікативної стратегії вживаються мовленнєві дії, комунікативні тактики, які мають динамічний характер та забезпечують гнучкість стратегії (Иссерс, 2006, с. 110).

Уважають, що необхідність використання аргументів полягає в тому, що будь-яке твердження має ґрунтуватися на певних підставах, доказах (give reasons to justify the claims) (Rieke & Sillars, 1997, p. 106), інакше воно сприймається як безпідставна заява, яка не є достатньою, щоб переконати співрозмовника підтримати позицію адресанта. Ураховуючи прагматичну спрямованість аргументативної комунікативної стратегії, її іллокутивною функцією можна вважати саме переконливість. Політичний дискурс є багатограним комунікативним явищем, і доволі часто учасникам необхідно продемонструвати успішність свого бачення, переконати своїх співрозмовників у правильності своїй позиції, і відповідно заручитися їхньою підтримкою. Аргументація визначається як мирний неконфліктний (nonviolent) лінгвістичний і когнітивний процес вирішення проблем (Wodak, 2015, p. 1), що полягає в продукуванні взаємопов'язаних аргументованих висловлювань із метою досягти певну комунікативно-прагматичну мету, зокрема, впевнити співрозмовника в істинності окремого судження та змусити його погодитися із запропонованою думкою (Кошеварова, 2006, с. 3). С. Рубінеллі вводить поняття топосів (topoi), що є стратегіями аргументації, які використовуються для отримання переваги в спілкуванні і продукуванні успішних промов (Rubinelli, 2009, p. 13).

На основі проаналізованого матеріалу, спираючись на наукові розробки Р. Ріке і М. Сіларс (Rieke & Sillars, 1997), а також Д. Чартеріс-Блек (Charteris-Black, 2011), ми можемо зазначити, що аргументація в політичному дискурсі Джо Байдена відбувається за допомогою таких комунікативних тактик: протиставлення (argument by contraries), генералізації (argument by generalization), посилання на авторитетну особу (argument by reference to authority), а також міфотворення (myth-making).

Тактика протиставлення реалізується за допомогою протилежних синтаксичних структур або понять у певному політичному контексті, що підсилює аргументативний вплив на аудиторію. У межах зазначеної тактики можна також виявити вживання семантичної поляризації (van Dijk, 1997, p. 32). Очевидно, що всі події, які пов'язані з опонентом, описуються в негативному світлі (negative other-presentation) та, навпаки, власні досягнення висвітлюються позитивно (positive self-presentation). Наприклад, з одного боку, дії президента Д. Трампа під час пандемії представлені як повний провал, з відсутністю облігаторного маскового режиму, будь-якого комплексного плану з вакцинації, що може призвести до значних втрат у майбутньому. Але, з іншого боку, власні заплановані дії репрезентуються як порятунок ситуації.

If we just wore these masks, the president's own advisors have told him, we can save a 100,000 lives. And we're in a circumstance where the president thus far and still has no comprehensive plan.

What I would do is make sure we have everyone encouraged to wear a mask all the time. I would make sure we move into the direction of rapid testing, investing in rapid testing (Biden, 2020b).

Персуазивність, що пов'язана з дієсловами каузативного значення *I would make sure* свідчить про епістемічний стан обізнаності та впевненості мовця (Белова, 2003, с. 266). Паралельні конструкції, багаторазові повтори, емпатичні конструкції підсилюють аргументацію і підкреслюють впевненість Джо Байдена у своїх силах.

На думку А.Д. Белової, протиставлення в аргументативному дискурсі відображає протиріччя, що є його концептуальною основою. Через протиставлення створюється змістовий континуум, або картина взаємовизначення, яка впливає на адресата і має бути осмислена ним (Белова, 2003, с. 92). Здебільшого протиставлення виражається за допомогою бінарних структур, які легко сприймаються аудиторією в психологічному плані, оскільки асоціативно пов'язані з позитивним (+) або негативним (-) концептом. Наприклад, *storm* (-) vs *strife* (+), *peace* (+) vs *war* (-) уживаються в такому прикладі:

And over the centuries through storm and strife, in peace and in war, we've come so far, but we still have far to go (Biden, 2021).

У межах протиставлення вживаються різні форми негації, що також створює певний посткомунікативний ефект і впливає на емоційний стан аудиторії.

We can see each other, not as adversaries, but as neighbors. We can join forces, for without unity there is no peace, only bitterness and fury. No progress, only exhausting outrage. No nation, only a state of chaos (Biden, 2020a).

Уживання різних форм негації на початку речення властиві деонтичній модальності, яка виражає значення дозволу й облігаторності. У цьому контексті вона пов'язана з моральними цінностями, які домінують в американському суспільстві (peace, unity, progress), оскільки імплікації можуть належати до "must consider / do" (Vignaux, 18, p. 35).

Тактика генералізації є також важливим інструментом аргументативного впливу на аудиторію. Інавгураційну промову Джо Байдена можна назвати заклик до єдності, оскільки лексема UNITY (uniting, united) вживається понад 13 разів. Ця лексична одиниця виконує функції аргументами, яка базується на ціннісних концептах і глибинних когнітивних процесах. ЄДНІСТЬ, як і ДЕМОКРАТІЯ, РІВНІСТЬ, СВОБОДА, вважається політичними універсальними (Белова, 2003, с. 104). Аргумента є контекстуально залежна лексична одиниця, вживання якої створює аргументативний вплив і відображає аксіологічну перспективу дискурсу. У політичному дискурсі вживання аргументом має на меті створення певного посткомунікативного ефекту (Белова, 2003, с.102), а саме певного емоційного стану в цільовій аудиторії.

To overcome these challenges requires the most elusive of all things in a democracy: unity. unity (Biden, 2021).

З урахуванням соціально-політичного контексту сьогодення американське суспільство, як ніколи раніше, потребує відновлення демократичних цінностей і об'єднання щодо вирішення нагальних проблем. Як слушно зазначив Д. Мартін (Martin & White, 2005, p. 28), спільнота формується не просто навколо спільних цінностей, але таких цінностей, що належать до їхньої спільної діяльності.

Through Civil War, the Great Depression, World War, 9/11, (...) our better angels have always prevailed. In each of these moments, enough of us, enough of us have come together to carry all of us forward, and we can do that now (Biden, 2021).

Солідаризація всіх членів суспільства також відбувається через нагадування про низку історичних подій, зокрема, про громадянську війну, економічну кризу в час "Великої депресії", всесвітню війну, а також терористичний напад 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, які вони всі як одна нація мали пережити. Підкреслюється також, що, незважаючи на болісний досвід, вони разом перемогли.

We come together as one nation. (...) But the American story depends not on any one of us, not on some of us, but on all of us (Biden, 2021).

Тактика генералізації реалізується за допомогою акцентування на спільних прагненнях колективного адресата і мовця: *we-one nation-American story, enough of us/all of us/together*. Дейктичні іменники виражають політичну поляризацію, базуючись на принципах інклюзивності або ексклюзивності. На думку Т. ван Дейка (van Dijk, 1997, p. 33), ці прагматичні маркери відображають ідеологічні стратегії влади в політичному дискурсі.

Ще однією аргументативною тактикою є тактика міфотворення, яка безпосередньо пов'язана з американською мрією American Dream, що була закладена в канву політично-соціального устрою ще на початку заснування держави батьками-засновниками. Вона дає надію мільйонам людей на те, що життя може покращитися. При цьому кожний член суспільства може зайняти будь-яку посаду і піднятися на будь-який щабель у професійній кар'єрі, незважаючи на етнічні, соціальні або релігійні відмінності. У такий спосіб ця стратегія об'єднує індивідуальний досвід із соціальною ідентичністю, що додає персуазивності промова політика (Charteris-Black, 2011, p. 281). У своїй інавгураційній промові Джо Байден неодноразово покликається

на історичний контекст, вибудовуючи міцний і нерозривний зв'язок між різними епохами, демонструючи спадкоємність передачі політичної демократичної влади, що відображається в сучасних подіях:

- згадування про першого президента США, наприклад: *I have just taken the sacred oath each of these patriots took — an oath first sworn by George Washington* (Biden, 2021);

- посилання на батьків-засновників у контексті підписання важливих для країни документів із державотворення:

And another January on New Year's Day in 1863, Abraham Lincoln signed the Emancipation Proclamation. (...) "If my name ever goes down into history, it will be for this act, and my whole soul is in it" (Biden, 2021);

Джо Байден фактично розглядає себе як частину цього міфу, закликаючи всіх американців приєднатися до нього під час інавгураційної промови:

My whole soul was in it today on this January day, my whole soul is in this. Bringing America together, uniting our people, uniting our nation, and I ask every American to join me in this cause (Biden, 2021);

- уживання паралельної асоціації з Лютером Кінгом, ще однією важливою постаттю для становлення американської демократії в боротьбі за права людини: *Here we stand looking out on the great mall where Dr. King spoke of his dream* (Biden, 2021).

Аргументація в політичному дискурсі має здійснюватися в рамках системи цінностей і когніції, яка є домінантною в цьому суспільстві (Cirugeda & Ruiz, 2013, p. 87), та відображати мовний і політичний контекст епохи (Белова, 2003, с. 107). Відомо, що американська культура характеризується високим ступенем маскулітності, індивідуалізму, оскільки важливе значення надається індивідуальним досягненням та підкреслюється індивідуальна відповідальність за вчинки. На думку Г. Хофстеде (Hofstede, 2005, p. 15), в американському суспільстві з низькою дистанцією влади популярним є концепт рівності, завдяки якому кожна людина має рівні можливості в досягненні фінансового успіху. Однак ці демократичні цінності зазнали справжніх випробувань останнім часом, коли США сколихнула низка протестів на підтримку прав афроамериканців під лозунгом Black lives matter на тлі вбивства поліцейськими афроамериканця Джорджа Флойда влітку минулого року. Крім того, хоча США займають 18 позицію із 58, 2 балами зі 100 за рейтингом Glass-ceiling index журналу "The Economist" щодо можливостей кар'єрного зростання жінок, однак ми також спостерігаємо активні протестні рухи за жіночі права. Із цієї причини в ретроспективі боротьби за права жінок підкреслюється, що було досягнуто певного прогресу щодо гендерної рівності з обранням Камали Гарріс віцепрезидентом. Уперше за історію країни на цю посаду було обрано жінку, яка має індійське походження.

And today we mark the swearing in of the first woman in American history, elected to national office, Vice President Kamala Harris. Don't tell me things can't change (Biden, 2021).

Уживання директивного мовленнєвого акту як безпосередньої апеляції до аудиторії не тільки наближає мовця до суспільства, але й підсилює персуазивний ефект.

Необхідно зазначити, що тактика посилання на авторитетну особу має в основі один з основних когнітивних механізмів аргументації:

If authority X says that A is true, A is true (Wodak, 2015, p. 6).

У свідомості громадськості формується сталий ланцюг із факторів причинно-наслідкового зв'язку: якщо особа, яка користується авторитетом у суспільстві, вважає, що певна ідея є правильною, значить ця ідея справді правильна. *Many centuries ago, Saint Augustine, a saint of my church, wrote that a people was a multitude defined by the common objects of their love* (Biden, 2021).

Крім зазначених вище посилань на міфологічних осіб в історії США, Джо Байден також згадує релігійний контекст і наводить слова св. Августина, підкреслюючи важливість людських цінностей, зокрема любові, для формування людської спільноти.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що Джо Байден, стикаючись із сучасними викликами, апелює до американського суспільства із закликом єдності та примирення. Використовуючи широкий арсенал аргументативних засобів, він переконує громадян країни у своїй відданості демократичним принципам, значущості демократичних цінностей для розвитку країни, а також у надзвичайно потужній силі, яку вони всі мають, якщо єдині. Комунікативний інструментарій, що використовується політиком, є доволі різноманітний, тому подальші **перспективи** дослідження вбачаємо в аналізі інших прагматичних цілей та їх реалізації за допомогою відповідних комунікативних стратегій. Інтерес також викликає вивчення когнітивних механізмів у політичному дискурсі і вживання когнітивної метафори для впливу на аудиторію.

ЛІТЕРАТУРА

- Белова, А. Д. (2003). *Лингвистические аспекты аргументации*. Київ: Логос.
- Дмитрук, О. В. (2006). *Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000 – 2005 р.)*. (Автореферат кандидатської дисертації). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Иссерс, О. С. (2006). *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи* Москва: КомКнига.
- Карасик, В. И. (2004). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Москва: Гнозис.
- Кошеварова, Ю. А. (2006). *Коммуникативно-прагматический анализ аргументативного дискурса* (Автореферат кандидатской диссертации). Башкирский государственный университет, Уфа, Российская Федерация. Взято из <http://www.bashedu.ru/autoreferat/autoref17.doc>.
- Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля.
- Чудинов, А. П. (2007). *Политическая лингвистика*. Москва: Флинта: Наука.
- Шейгал, Е. И. (2000). *Семиотика политического дискурса*. Москва; Волгоград: Перемена.
- Charteris-Black, J. (2011). *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cirugeda, I. L., & Ruiz, R. S. (2013). Persuasive Rhetoric in Barack Obama's Immigration Speech: Pre-and Post-Electoral Strategies. *Camino Real*, 5(8), 81-99.
- Dijk, T. A. van. (1997). What is Political Discourse Analysis? In J. Blommaert & C. Bulcaen (Eds.), *Political Linguistics* (pp. 11-52). Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. Retrieved from <http://discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf>
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: Papers in the Critical Study of Language*. London: Longman.
- Hofstede, G. (2005). *People Whose Ideas Influence Organisational Work*. Retrieved from <http://www.onepine.info/phof.htm>
- Martin, J. R., & White, P. R.R. (2005). *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rieke, R. D., & Sillars, M. O. (1997). *Argumentation and critical decision making*. London: Longman.
- Rubinelli, S. (2009). *Ars topica: The classical technique of constructing arguments from Aristotle to Cicero*. Berlin: Springer.
- Schaffner, C., & Wenden, A. (1995). *Language and peace*. Dartmouth: Aldershot.
- Vignaux, G. (1992). From Negation to Notion: Cognitive Process and Argumentative Strategies. *Argumentation*, 6, 29-39.
- Wodak, R. (2015). Argumentation, Political. In *International Encyclopedia of Political Communication* (pp. 1-9). London: John Wiley & Sons. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/301660276_Argumentation_Political

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Biden, J. (January 20, 2021). Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/>
- Trump, D., Biden, J. (September 29, 2020a). 1st Presidential Debate Transcript. Retrieved from <https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-joe-biden-1st-presidential-debate-transcript-2020>
- Trump, D., Biden, J. (October 23, 2020b). Final Presidential Debate Transcript. Retrieved from <https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-joe-biden-finalpresidential-debate-transcript-2020>

REFERENCES

- Belova, A. D. (2003). *Lingvisticheskie aspekty argumentatsii*. Kyiv: Logos.
- Dmytruk, O. V. (2006). *Manipuliatyvni stratehii v suchasnij anhlomovnij komunikatsii (na materialii tekstiv drukovanykh ta Internet-vydan' 2000 – 2005 r.)*. (Avtoreferat kandydats'koi dysertatsii). Kyivs'kyj natsional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, Ukraina.
- Issers, O. S. (2006). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi*. Moskva: KomKniga.
- Karasik, V. I. (2004). *Jazykovej krug: lichnost', koncepty, diskurs*. Moskva: Gnozis.
- Koshevarova, Ju.A. (2006). *Kommunikativno-pragmaticheskij analiz argumentativnogo diskursa* (Avtoreferat kandidatskoj dissertacii). Bashkirs'kij gosudarstvennyj universitet, Ufa, Rossijskaja Federacija. Vzjato iz <http://www.bashedu.ru/autoreferat/autorefl7.doc>
- Selivanova, O. (2008). *Suchasna Lingvistyka: napryamy ta problemy*. Poltava: Dovkillya.
- Chudinov, A. P. (2007). *Politicheskaya lingvistika*. Moskva: Флинта: Наука.
- Sheigal, E. (2000). *Semiotica Politicheskogo Discursa*. Volgograd: Peremena.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Biden, J. (January 20, 2021). Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/>
- Trump, D., Biden, J. (September 29, 2020a). 1st Presidential Debate Transcript. Retrieved from <https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-joe-biden-1st-presidential-debate-transcript-2020>
- Trump, D., Biden, J. (October 23, 2020b). Final Presidential Debate Transcript. Retrieved from <https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-joe-biden-finalpresidential-debate-transcript-2020>

Дата надходження до редакції 27.05.2021

Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Ананко Тетяна Рудольфівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови і перекладу факультету сходознавства, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: ananko926@ukr.net</p>		<p>Сфера наукових інтересів Комунікативна лінгвістика, дискурс-аналіз, політичний дискурс, категорія оцінки, аргументація</p>
--	---	--

УДК 811.111'01/01

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236109](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236109)

О.Ю. Андрушенко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: and.olenka@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7699-9733

ІНФОРМАЦІЙНО-СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ АДИТИВНОГО АДВЕРБА *EVEN*

(на матеріалі пам'яток і текстів корпусів англійської мови XII–XVII ст.)

Abstract

The paper presents the study of the adverb *even* in *Corpus of Middle English Prose and Verse* and *Early English Books Online*, which texts and digital solutions help investigate the impact of sentence information structure on adverbial development. Corpus and semantic analysis of the XII–XVII c. written records have been the basis for singling out *even* as a focusing adverb outlining its distinctive features as an additive. The author proposes a new methodology to annotate information structure of the sentences with the adverb retrieved from the corpora taking into account the word-order change over the span of the 1150s–1690s of the English language development and introduces its corpus annotation. There has also been tested the elaborated scheme of tagging given / new information in multi-layer corpora based on Discourse Representation Theory (1st layer) as well as sentence Topic / Focus (2nd layer). It has been assumed that as a result of changes of the underlying word order in Middle English, the language requires the emergence of such new sentence information structure markers as a ‘therapy’, viz. additive *even*. It has been discovered that it functions as the degree and manner adverb in Old English, while in Middle English it operates as a restrictive (either exclusive or particularizer) or scalar additive adverb. The study specifies that when carrying out the latter function, it marks the sentence component which exemplifies mirative Focus emphasizing the surprising information in the discourse; this triggers the inverted word order in the clause with X-element left dislocation. Corpus data analysis in the English language through the 2nd half of the XV–XVII c. shows that due to the fixed SVO order in this period there is a considerable increase in the frequency of using *even* as a focusing adverb that mostly highlights mirative Focus.

Keywords: focusing adverb, additive scalar adverb, text corpora, given/new information, sentence Focus/Topic.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню адверба *even* у корпусах *Corpus of Middle English Prose and Verse* та *Early English Books Online*, тексти яких і програмне забезпечення дають змогу простежити вплив інформаційної структури речення на його розвиток. На основі корпусно-семантичного аналізу пам'яток XII–XVII ст. ідентифіковано *even* як фокусувальний адверб й визначено основні його характеристики як адитивного адверба. Розроблена нова методика аналізу інформаційної структури речення з наявним адвербом у корпусах текстів з урахуванням змін базового порядку слів в англійській мові за період 1150–1690 років її розвитку та укладено її корпусну анотацію. Апробована розширена схема тегування актуальної та нової інформації в багатоярусних діахронних корпусах, яка ґрунтується на теорії репрезентації дискурсу (1-й ярус) та топіка / фокуса речення (2-й ярус). Зроблено припущення про те, що в результаті зміни базового порядку слів у середньоанглійській мові з'являється необхідність для виникнення нових маркерів інформаційної структури речення як ‘терапії’, зокрема, для адитива *even*. Установлено, що в давньоанглійській мові він був адвербом зі значенням ступеня та способу дії, а вже в середньоанглійській мові починає функціонувати як рестриктивний (ексклюзивний або уточнювальний) чи скалярний адитивний адверб. Доведено, що останній маркує в реченні компонент, який виражає міративний фокус і вказує на неочікувану інформацію в дискурсі, зумовлюючи інвертований порядок слів у реченні з переміщенням X-елемента ліворуч. Проведений аналіз корпусних даних англійської мови другої половини XV–XVII ст. показав, що в результаті закріплення SVO порядку слів у цей період зростає частота вживання *even* як фокусувального адверба, який здебільшого маркує міративний фокус.

Ключові слова: фокусувальні адверби, адитивний скалярний адверб, корпус текстів, актуальна / нова інформація, фокус / топік речення.

Вступ

Сучасні корпусні дослідження є потужним інструментом для вивчення мови, оскільки дають змогу не лише автоматизувати пошук лінгвістичних даних, а й різноаспектно і вичерпно проаналізувати мовні явища, залучаючи значний за обсягом матеріал, зібраний у великих структурованих колекціях текстів природних мов (McEnery & Hardie, 2012; Rissanen, 2009). Більш репрезентативні результати аналізу даних корпусу сприяють перегляду багатьох лінгвістичних постулатів і демонструють якісно нові характеристики конкретних одиниць як однієї мови (Baker, 2010; Lopez-Couso et al, 2016), так і багатьох мов (з-поміж яких слід згадати і фундаментальний науковий проєкт (керівник – проф. Корольова А. В.) зі створення мультимовного корпусу в Україні “Романо-германо-слов’янський корпус наукових аутентичних текстів з лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління”) (Корольова, 2017). Сьогодні корпуси текстів, зокрема, монолінгвальні *The Intelligent Web-based Corpus, British National Corpus, American National Corpus, CoRola, TS Corpus* та ін., мають обсяг близько 14 мрд. слововживань, представляючи різножанрові тексти і демонструючи лематизацію, колігацію, семантичне тегування тощо (Crawford & Csomay, 2016; Davies, 2012).

Корпусні дослідження не обмежуються вивченням мов у синхронії. Уже в 70-х роках ХХ ст. було започатковано розробку діахронних корпусів (Whitt, 2018). У 1990-х роках укладання Гельсинського (Kroch & Taylor, 2000) та ARCHER (Biber et al, 1993; Johansson, 2009) корпусів дозволило отримати безпрецедентний доступ до вивчення різних етапів діахронічного розвитку англійської мови (Bennet et al, 2013). Такі корпуси текстів, як: *EBOO, COHA, HansardCorpus* (обсягом від 755 млн. до 1.6 млрд. слів) – дають змогу одержати дані про частоту вживання окремих лексичних одиниць, фраз та граматичних конструкцій у динаміці протягом кожного десятиліття, побудувати конкорданс для слів, зіставивши їх у різні періоди розвитку мови (Davies, 2012; EBOO, 2021).

Останніми роками спостерігається тенденція до розроблення багатоярусних корпусів ANNIS (Petrova, 2009), PROIEL (Geyken et al, 2015), адже одноярусні обмежуються лише лематизацією або тегуванням частин мови. Ці багатоярусні архітектури пропонують глибшу й різнопланову анотацію мовних явищ із різних перспектив їхніх функцій у реченні (синтаксичної, семантичної, інформаційно-структурної тощо) (Lavidas & Naugh, 2020). Зокрема, анотація інформаційної структури (далі – ІС) речення в корпусах текстів становить особливий інтерес в історико-діахронічному плані, оскільки уможливлює дослідження граматичних змін у засобах репрезентації її елементів, з-поміж яких фокусувальні адверби (далі – ФА) (Bayer, 1996; Krifka, 2007). Фокусувальні адверби підлягали аналізу в традиційній англістиці Т. Невалайнен (1991; 1994), М. Ріссанена (1985), Е. Трауготт (2004), Л. Брінтон (2017) та ін., проте вивчення процесів їхньої граматикалізації в діахронії і причин трансформації в різні періоди розвитку англійської мови є на часі. Багатоярусна анотація корпусів текстів з урахуванням лематизації, колокацій, порядку слів, інформаційно-структурного навантаження дає змогу зробити якісно нові висновки про розвиток окремих адвербів в англійській мові на певному етапі її еволюції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адверб *even* належить до скалярних фокусувальних адитивних адвербів (Forker, 2016), головною функцією якого в реченні є створення альтернативної шкали в плані ймовірності змісту (Andorno, 2000; Gast & van der Auwera, 2011; König, 1991). Дослідження, присвячені адитивним адвербам, ґрунтуються переважно: 1) на синхронній їх репрезентації в окремій мові (König & Gast, 2006; Sudhoff, 2010); 2) на дивергентних і конвергентних характеристиках цієї граматичної форми в різних мовах (пор.: DeCesare, 2017; König, 1991).

У процесі виконання діахронічного аналізу механізмів граматикалізації *even* дослідники зазначають, що цей адверб стає фокусувальним лише в ранньомовноанглійській мові (Nevalainen, 1994). Попри це, розкриття причин і способів такої трансформації потребує уточнення із залученням даних корпусів середньо- та ранньомовноанглійської мов. Зокрема, доцільно розглянути адверб *even* у контексті синтаксичних змін основного порядку слів

і в результаті зміни основних маркерів ІС речення (таких, як: частки, референційні вислови, еліпсис та ін.) (Кетенаде, 2009). Для реалізації цього завдання в статті розроблено нову методику дослідження ярусів інформаційної структури речення в корпусах текстів, починаючи від пам'яток та інших історичних текстів (25 668 пам'яток і текстів за період з 1150 до 1690 років). Розроблена методика була протестована на базі корпусів *Corpus of Middle English Prose and Verse* (ME Corpus, 2019) та *Early English Books Online* (EEBO, 2021).

Мета і завдання. Мета статті – простежити вплив інформаційної структури речення на розвиток адитивного адверба *even* в англійській мові за період з 1150 до 1690 років.

Сформульована мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) ідентифікувати *even* як ФА в середньо- та ранньомовноанглійській мові; 2) схарактеризувати особливості порядку слів в англійській мові за період з 1150–1690 років; 3) розробити методику дослідження ІС речення з адвербом *even* у корпусах текстів англійської мови; 4) проаналізувати процес граматикизації адверба *even* в англійській мові XII–XVII ст. з урахуванням впливу на нього змін в інформаційній структурі речення.

Методологія дослідження. Методика дослідження полягає в автоматичній вибірці 2 454 прикладів з адвербом *even* (*eve, efne, emne, em-, geven*) у *Corpus of Middle English Prose and Verse*, а також 3529 речень із ранньомовноанглійського корпусу EEBO. Останній містить лематизацію та тегування частин мови, що дає змогу здійснити автоматичний пошук конститuentів на основі їхньої сполучуваності (колігацій) (Рис. 1). Для аналізу інформаційної структури запропонована схема тегування, яка полягає у виокремленні двох додаткових ярусів для корпусної розмітки: даність / новизна інформації та топик / фокус речення.

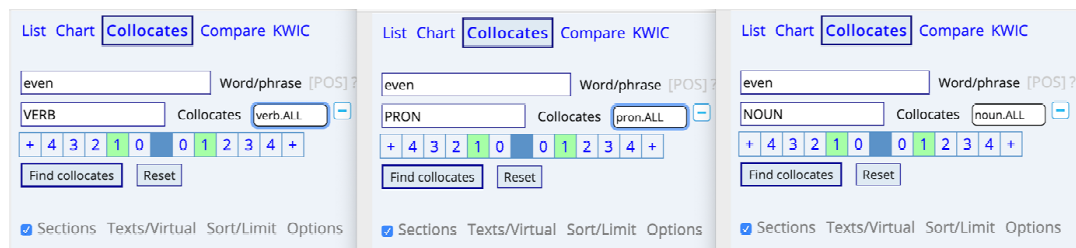

Рис. 1. Автоматичний пошук сполучуваності конститuentів у корпусі EEBO

Після автоматичної вибірки аналіз речень здійснено мануально на основі семантичного критерію з метою розмежування фокусувального та нефокусувального адвербів (зокрема, напр., *even* – у значенні 'рівно'), а також інших частин мови (прикметників, іменників та дієслів). Виразною рисою ФА є те, що вони використовуються в сучасній мові з метою наголосити на вагомості певного елемента речення як для мовця, так і для слухача. ФА представлені в мові двома основними типами: рестриктивними, які поділяють на ексклюзивні (*only, alone, just*) та уточнювальні (*especially, exactly, largely*) адверби, та адитивними (скалярні *even* і нескалярні *too, also*). Аналіз низки розвідок (Fălăuș, 2020, s. 340; Giannakidou, 2007, s. 40; König, 2017; Leroux, 2012) дозволяє виокремити такі характеристики адитивного *even*: [+additivity], [+scalar], [+likelihood], [+mirativity], [+giveness]. Проаналізуємо речення (1):

(1) *Even [Mary]_F attended the lecture.*

У прикладі (1) стверджується, що "Мері відвідала лекцію"; у реченні наявні також дві пресупозиції: 1) інші X відвідали лекцію, окрім Мері; 2) серед усіх X, Мері є найменш ймовірною особою, яка відвідала лекцію. Таким чином, адверб *even* ініціює "скалярну імплікатуру", у якій значення іменної групи, що містить окреслений адверб, може бути описане як таке, що представляє найменш ймовірну можливість, ніж та, що представлена в клаузі. Окрім того, зазначення імені *Mery* без жодних уточнень дозволяє припустити, що ця інформація відома для співрозмовника. Уживання адитива *even* перед іменем містить ефект несподіваності (міративність). За своєю семантичною репрезентацією фокусувальний

адверб взаємодіє з пропозицію та аналізується щодо фокусу речення та сфери його застосування, загальна форма такої репрезентації представлена в прикладі (2a) із подальшим прикладом використання цієї формули в реченні (2b).

(2a) *ADD* ($\bar{A} x [P(x)], a$), де *ADD* – адитивний адверб, x – учасник ситуації, P – пропозиція.

(2b) *even* [$\bar{A} x [(is\ very\ mean(x)], John$] ‘Even John is very mean’.

Проте при використанні *even* у негативному контексті елемент, що маркує цей адверб, представляє найбільш імовірного учасника дії (Rooth, 1985; Wilkinson, 1996), наприклад:

(3) *Paul did not invite even [Steven]_F*

(4) *Scalar presupposition: $\forall x [x \neq Paul \rightarrow likelihood$ (Paul inviting Steven) > (likelihood Paul inviting x)]*.

Таким чином, ґрунтуючись на семантичному критерії, *even* як адитивний адверб зафіксовано лише у 7,8 % середньоанглійських та 32,4 % ранньоніовоанглійських клауз.

Наступним етапом нашої методики є аналіз порядку слів у реченні, а також особливостей синтаксису середньо- та ранньоніовоанглійської мов. Зазначимо, що попри відсутність єдиної думки щодо основного порядку слів у ранньосередньоанглійській мові OV або VO (Pintzuk, 2015) більшість науковців одностайно вважають, що пізньосередньоанглійська є більш гомогенною, оскільки 86,1 % речень мають порядок розташування елементів SVO або OVS (Bech, 2001, p. 92; Kemenade, 2009). Варто зауважити, що такі моделі властиві синтаксису з дієсловом у медіальній позиції. Структура клаузи в ранньоніовоанглійській мові характеризується більш усталеним порядком слів із домінантною моделлю SVO (Nevalainen, 2006), зафіксованою в пам'ятках із початку 1500 р. (Gelderen, 2018). Інверсовані порядки слів OSV та зрідка OVS, характерні також для середньоанглійської мови, є типовими в пам'ятках XVII ст., проте використовуються з метою когерентності дискурсу (Los, 2015). За нашою гіпотезою, саме потужний вплив інформаційно-структурних факторів у процесі поступового формування усталеного порядку слів в англійському реченні спричинив появу та розвиток у певні історичні періоди фокусувальних адвербів як засобів маркування ІС речення.

Подальший аналіз інформаційної структури речення (відповідно до запропонованої методики) передбачає розгляд її у двох аспектах: представлення даної / нової інформації для дискурсу (Křířka & Mussan, 2012) та визначення топіка і фокуса речення (Petrova, 2009). Складність анотації даності та новизни інформації полягає в тому, що для позначення інформації як такої, що розглядалася в дискурсі, недостатньо повторюваності лексичної одиниці в контексті, оскільки лексема може бути замінена синонімами, займенниками, референційними висловами тощо (Lavidas & Naugh, 2020). Отже, для анотації ІС у корпусі текстів необхідно побудувати репрезентаційну структуру дискурсу (РСД), яку ментально представляє мовець у процесі розгортання дискурсу. Це вимагає врахування двох аспектів: сфери референтів у дискурсі та низки критеріїв побудови структури репрезентації, яка сприяє декодуванню інформації (Geurts et al., 2020). Наприклад, індексація універсуму речення "John is reading a book" має такий вигляд:

(5) [x, y : *John (x), book (y), is reading (x, y)*].

Отже, у дискурсі наявні два нових дискурс-референти – x та y . Семантичний контекст може бути представлений у порядковій індексації (7) у випадку, якщо за ним слідує речення (6):

(6) *It fascinates him*.

(7) [v, w : *fascinate (v, w)*].

Займенники *it* і *him* корелюють із дискурс-референтами, що згадуються в попередньому контексті. Відповідно аналізуються 13 попередніх речень для визначення даності та новизни інформації (Andrushenko, 2017; Naugh et al., 2009). Таким чином, наступним етапом є операція злиття дискурс-референтів, що представлено в індексації (8).

(8) [x, y, v, w : *John (x), book (y), is reading (x,y), fascinates (v, w)*].

На рівні структури репрезентації дискурсу відбувається прирівнювання дискурс-референтів. Пор.: (9)-(10).

(9) $[x, e, v, w: w=x, v=y, \text{John } (x), \text{book } (y), \text{is reading } (x,y), \text{fascinates } (v,w)]$.

(10) $[x, y: \text{John } (x), \text{book } (y), \text{is reading } (x,y), \text{fascinates } (y,x)]$.

У такий спосіб відбувається приписування тегів даності та новизни інформації в корпусах текстів (Lavidas & Naugh, 2020; Petrova, 2009), що представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Теги для розширеної схеми аотації інформаційної структури речення

Рівень	Теги	Опис
Інформаційний статус	giv	дана
	giv-active	активована
	giv-inactive	неактивована
	acc	доступна
	acc-sit	доступна ситуативно
	acc-inf	передбачувана
	acc-gen	загальна
	new	неконкретизована

Із Табл. 1 випливає, що інформація в дискурсі кодується як безпосередньо дана, дана-активована, дана-неактивована (інформація, що не зазначалася в межах 13 речень), доступна з контексту, передбачувана, загальна та нова.

Останнім етапом дослідження є визначення типів топіка і фокуса речення (Brunetti, 2004; Cinque, 2006; Krifka, 2007; Spreyer, 2010), представлене в Таблиці 2.

Таблиця 2

Теги для розширеної схеми аотації для топіка і фокуса речення

Рівень	Теги	Опис
топік	ab	близький топік
	ct	контрастний топік
фокус	inf	інформаційний фокус
	idf	ідентифікаційний фокус
	cf	контрастний фокус
	emph	емфатичний фокус
	mirf	міративний фокус

Топік і фокус речення ми розглядаємо в прагматичному аспекті (Krifka, 2007; Spreyer, 2010). Топік поділяють на близький (той, про який ідеться в дискурсі) та контрастний (Brunetti, 2004). Щодо фокуса, то виокремлюють такі його види: інформаційний, ідентифікаційний, контрастний, емфатичний і міративний (Frascarelli & Hinterhölzl, 2007; Krifka, 2007).

У результаті тегування всіх компонентів речення отримуємо схему аналізу, представлену на Рис. 2.

<WORDS>	Euen	king	dauid	in	this	place
<IS>	giv-active		new	give-active		
<TOPIC>				Ab		
<FOCUS>	mirf					
<WO>	SUBJ		VFIN	ADVMOD		
<TRANS>	Even king died in this place					

Рис. 2. Схема аналізу ІС речення в корпусах текстів англійської мови XII–XVII ст.

Отже, запропонована методика дозволяє формалізувати кодування компонентів інформаційної структури для дослідження клауз у корпусах текстів, враховуючи даність і новизну інформації, а також дає змогу виявити різновиди топіка та фокуса речення.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. За даними *Oxford English Dictionary* (OED, 2021), адверб *even* у **давньоанглійській мові** не використовувався як спеціалізований адверб на позначення фокуса. Це спричинено тим, що в мові V–XI ст. основними маркерами фокуса виступають порядок слів і частки *ni*, *þa/þonne* (Kemenade, 2009). *Dictionary of Old English Web Corpus* (2009) містить такі значення *even*: 1) exactly, just (GenA A1.1: *Bearwas wurdon to axan and to yslan, eorðan wæstma, efne swa wide swa ða witelac rede geræhton rum land wera*); 2) manner or degree – *evenly* (PPs 118.77: *cumen me ðine miltsa mihtum geswyþede, and ic lange on þam lifian mote; forðon me is metegung on modsefan, hu ic æ þine efnaþ healde*); 3) reference to time (LkG18.47: *bifora allum folche & hu efne sona gihæled wæs*). Таким чином, окреслений адверб починає функціонувати як маркер фокуса на пізніших етапах розвитку англійської мови.

У **середньоанглійській мові** внаслідок часткової втрати флексій та поступового переходу давньоанглійського синтаксису від V2/V3 до такого, що характеризується позицією дієслова в медіальній позиції, вираження інформаційної структури речення поступово 'руйнується'. Це потребує появи в мові нових синтаксичних маркерів, які з'являються в результаті 'терапії' (Los & Kemenade, 2012), що спричиняє появу нового класу, так званих фокусувальних адвербів (Андрушенко, 2020; Andrushenko, 2021a, 2021b). Дослідження середньоанглійського корпусу засвідчує, що адверб *even* як індикатор фокуса вживається в значенні рестриктивного ексклюзивного адверба *just* у 59.26% виокремлених речень (11), у 5.55% прикладів він функціонує як рестриктивний уточнювальний адверб *exactly/straight* (12), у решті випадків (35.19%) він використовується в значенні скалярного адитивного адверба (13).

(11) *Whanne þe mone is euene bitwene vs & þe sonne, þanne ofte is clips* (Trev.Barth. (Add 2794, 115b).

When the moon is exactly between us and the sun, then often it is obscure.

(12) *Edylwald was a man expert, Euen gyuen to god with cuthbert* (Life St. Cuthbert, l. 4066).
Edylwald was a man expert, just shacked to God by Cuthbert.

(13) ... *evyn he thatt made bothe hevin and hell.* (Cob.Pl.ST (Croo:Graig 17/488).
Even he that made both heaven and hell.

Проаналізувавши речення різножанрових текстів англійської мови XII–XV ст., ми встановили, що всі три значення наявні в творах різних підперіодів одночасно, отже, схематично розвиток *even* як фокусувального адверба можна представити так (Рис. 3):

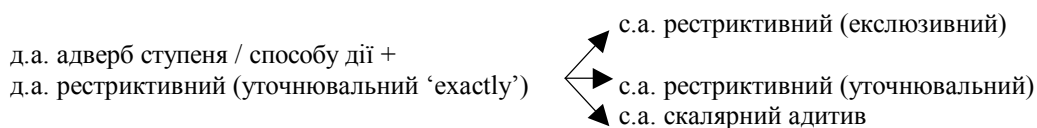

Рис. 3. Розвиток фокусувального адверба *even* у середньоанглійській мові

Досліджуючи перетворення *even* на ФА, ми звернулися до аналізу інформаційної структури, а також особливостей порядку слідування елементів у реченні з використанням адверба. Кожне значення *even* як фокусувального адверба проаналізовано окремо протягом середньоанглійського періоду з урахуванням власне його значення, типу порядку слів та інформаційно-структурного навантаження речення.

***Even* як рестриктивний уточнювальний адверб.** Ця функція, як зазначалося вище, трапляється у 5.55% прикладів середньоанглійської мови, проте вже в ранньовізантійському корпусі текстів адверб у цьому значенні нами не зареєстрований. Дослідження інформаційної структури речення показало, що елементи, марковані адвербом, представляють відому інформацію для дискурсу та тегуються як ідентифікаційний фокус (14).

(14) *And all way he schuld fynd men, landes and iles and citeez and townes, as er in þir cuntrees. For ze wate wele þat þase men þat dwellez euen vnder þe pole Antartyk [...]* (Mandeville's travels, ME Corpus 2019).

þat dwellez euen vnder þe pole Antartyk – that dwells right under the pole of Antarctic.

Анотація ІС речення (14): [CP [þat _[giv-active, ab]] [[dwellez _[new]] [euen vnder þe pole Antartyk _[give-active, idf]]].

Розвідка вказує на те, що типовим порядком слів є SVO X [even → X], де X-елемент представляє обставину місця, конституенти представляють у дискурсі зазвичай інформацію дану-активовану або дану-неактивовану. Адверб *even* розташований у препозиції до компонента, який він маркує, – це не типово з огляду на інші рестриктивні уточнювальні адверби, що з'являються в цей період розвитку англійської мови (Andrushenko, 2017, 2021).

Адверб *even* у функції рестриктивного ексклюзивного найчастіше маркує інформаційний фокус і нову інформацію для дискурсу (15).

(15) *And whanne þe preste, cladde wiþ an albe, offirs to hir þe sacramente, she metiþ oure lorde with alle her spirite, & in þe selfe momente þat sche openiþ her mouþe and takiþ þe oste, she is rauyshed euen forþwiþ* (Prosalegenden die legende des ms. Douce, ME Corpus 2019).

she is rauyshed euen forþwiþ – she is taken away just forthwith.

Анотація ІС речення (15): [she _[giv-active, ab]] [[is rauyshed] _[new] [euen forþwiþ] _[new, infl]].

На Рис. 4 представлено відсоткове співвідношення для кожного типу фокуса в конструкціях, які містять окреслений адверб.

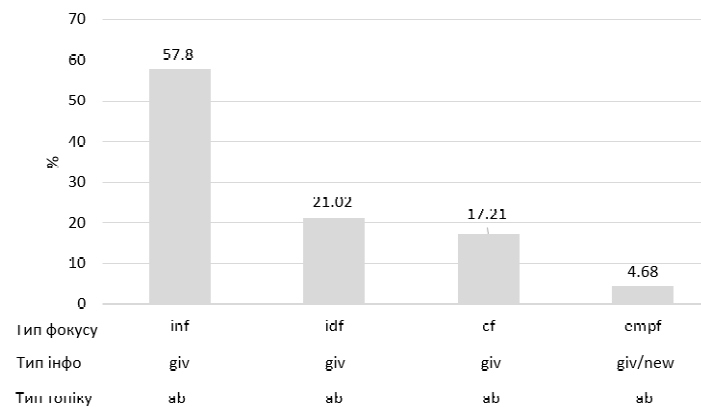

Рис. 4. Співвідношення інформаційно-структурних типів елементів, маркованих ексклюзивним адвербом *even* у середньоанглійській мові

Доцільно зауважити, що у 98.44 % прикладів *even* передує елементу, який він позначає. Із матеріалу слідує, що, коли X-елемент виражає емпатичний фокус і виступає обставиною в реченні, *even* розташований у постпозиції (16).

(16) *He hetes to sytt, who takes hede, On ryght hand in heuen,*

To deme ilk man after his awen dede

At his awen ordenance euen (The Middle-English Harrowing of hell and Gospel of Nicodemus, ME Corpus 2019).

who takes hede, On ryght hand in heuen, To deme ilk man after his awen dede At his awen ordenance euen – who takes head on right hand in heaven to pass the judgement on eah man after his own deed just at his own ordinance.

Анотація ІС речення (16): [CP [who] _[giv-active, ab] [takes hede] _[new] [On ryght hand in heuen] _[new] [To deme ilk man] _[new] [after his awen dede At his awen ordenance euen] _[acc-sit, emph]]].

Найтиповішим порядком слів у нашій вибірці є SV(X) [even → X] (92.2%), де X-елемент здебільшого представляє інформаційний, ідентифікаційний або контрастний фокус. Коли *even* маркує емпатичний фокус, він найчастіше трапляється із суб'єктом речення. Загалом

варто виокремити дві моделі: [even → S] VX (3.12%) та SV[X ← even] (1.56%). Зауважимо також, що інверсований порядок слів X[even → X] SVO спостерігається серед 3.12 % клауз, при цьому дієслово представляє дану-активовану інформацію в реченні (17).

(17) *and in the same or euen lijk wise y schal defende bi resoun ech of the xj* (*The repressor of over much blaming of the clergy, ME Corpus 2019*).

And in the same or just likewise manner you shall defend by reason each of the xj.

Анотація IC речення (17): [[and in the same] [giv-active] or [euen lijk wise] [give-active, emph] [y] [give-active, ab] [schal defende] [giv-active] [bi resoun ech of the xj] [new]].

Even як скалярний адитивний адверб. Конструкції, у яких *even* функціонує як скалярний адитивний адверб, засвідчують таке: в усіх аналізованих прикладах він позначає компоненти, що містять несподівану інформацію для мовця та слухача, у такий спосіб фокусувальний елемент представляє міративний фокус та наголошує на даності інформації у 92.11 % прикладів (18), інформація в решті прикладів тегується як зрозуміла з контексту (19), топик при цьому маркується як близький.

(18) ... *he gan abraid / and at the last out-brak,*

And euen thus / vnto hym he spak. [1964]

"I haue* gret mervaile /" quod he, "in my thoght (*Lydgate's Siege of Thebes, ME Corpus 2019*).

And euen thus / vnto hym he spak – And even thus unto him he spoke.

Анотація IC речення (18): [CP [And [euen thus] [give-active, mirf] [vnto hym] [give-active] [he] [give-active, ab] [spak] [new]]].

(19) *I had nevar sene tofore;*

and his booke on me he layd,

and euen thus to me he sayd (*The pilgrimage of the life of man, ME Corpus 2019*).

and euen thus to me he sayd – and even thus to me he said.

Анотація IC речення (19): [CP [and [euen thus] [acc-sit, mirf] [to me] [give-active] [he] [give-active, ab] [sayd] [new]].

Адитивний адверб розташовується в препозиції до елемента, до якого він належить, у 86.85% аналізованих випадків. У разі розміщення в постмодифікувальній позиції елемент, маркований *even*, представлено займенником у клаузі (20).

(20) *and when þou a while ygon hast,*

lizt of day þou al forlast,

ac hold þe euen norþ (*Zwei mittelenglische bearbeitungen, ME Corpus 2019*).

ac hold þe euen norþ – but hold even you north.

Скалярний *even*, зареєстрований у нашому дослідженні, може бути причиною інверсованого порядку слів зі зміщенням X-елемента вліво (18) – (19), який виражає несподіваний контекст, що спостерігається у 89.46% прикладів. Це, імовірно, вирізняє скалярний *even* із-поміж інших значень фокусувального адверба.

Досліджуючи *even* у пам'ятках **ранньоніованглійської мови**, ми встановили, що частота його використання як ФА збільшується до 32.5%. Уже, починаючи з XV ст., функціонування *even* як скалярного адитива переважає, становлячи 95.1 % (21), у 4.5% прикладів він вживається в значенні рестриктивних ексклюзивних адвербів *just/only* (22) та у 0.4 % речень він використовується як нескалярний адитив *also* (23).

(21) *we see it to be true by our owne experience, that euen children now are able to discern the truth, in sondry things, wherein many men of iudgement and good learning were heretofore blinded.* (*A suruay of the pretended holy discipline, EEBO*).

(22) *i prayse greatly your goodly memory yet i must warne you to beware of vaynglory that is a vice of so craftie a vilany that it seketh euen vertue to accompany* (*Dialogues in verse, between Gelasimus and Spudaeus, EEBO*).

(23) *wherefore in the governments of commonweales, and healing the diseases thereof, we must imitat not the Physitians onely, but euen nature it selfe, or rather the great god of nature whom we see to do all things by little and little, and almost insensibly* (*The six bookes of a common-weale, EEBO*).

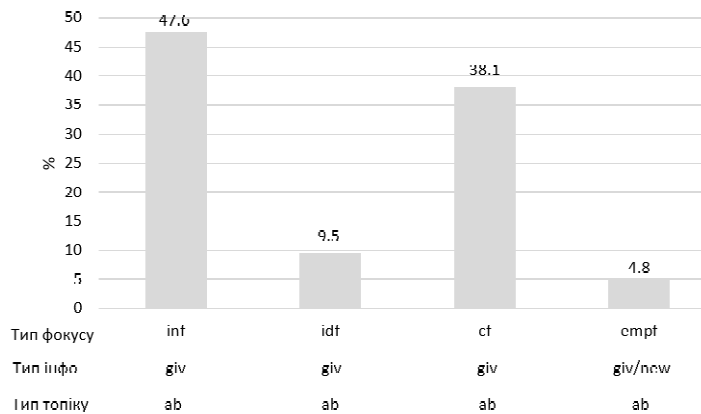
Зважаючи на дані з корпусу, зазначимо, що *even* у значенні *only / just* найчастіше використовують у пам'ятках 1570–1614 рр., а в значенні *also* останній запис датується 1604 р. Варто зазначити також, що аналіз вибірки з корпусу показав, що *even* як фокусувальний адверб найчастіше трапляється з іменниками на позначення істоти, тоді як у конструкціях з іменниками-неістотами він виступає прикметником. У Таблиці 3 наведено окремі дані з корпусу ЕЕВО щодо використання *even* як прикметника.

Таблиця 3

Прикметникове значення *even* у конструкції [*even* [NOUN]]

even+N	всього прикладів	абсолютна частота <i>even</i> у функції прикметника	відносна частота <i>even</i> у функції прикметника
gods	139	79	56.83
men	141	24	17.02
hand	116	87	75
number	110	100	90.91
course	82	45	54.88
ground	64	64	100
gortions	59	33	55.93
christians	46	17	36.96
weight	16	16	100
length	44	15	34.09

У ранньонівоанглійській мові, порівняно з попереднім періодом розвитку мови, інверсований порядок слів із **рестриктивним ексклюзивним адвербом** *even* не спостерігається, як і розташування адверба в постпозиції щодо елемента, який він маркує. Розподіл типів фокуса представлено на Рис. 5.

Рис. 5. Співвідношення інформаційно-структурних типів елементів, маркованих ексклюзивним адвербом *even* у ранньонівоанглійській мові

Отже, незважаючи на зменшення частки інформаційного типу фокуса (24) та зростання частки контрастного фокуса (25), перший тип найбільш поширений для ексклюзивного *even*.

(24) *Howe meke, how pure how holy she was in dede you know, so yt more to declare we shal not nede: to know good thinges is right commendable but to folowe them is most profitable: i prayse greatly your goodly memory yet i must warne you to beware of vaynglory that is a vice of so craftie a vilany that it seketh euen vertue to accompany* (3 Dialogues in verse, EEBO).

Анотація ІС речення (24): [CP [that [it] _[giv-active, ab] [seketh] _[new] [euen vertue] _[acc-sit, inf] [to accompanu] _{[new]]].}

(25) *therefore it shold bee veniall: for be it more, or be it lesse, or of what sorte of synne so euer it be, if it be synne, it is mortall in the nature of it, and deserueth no forgiuenesse, but euen death for recompence (A sermon, EEBO).*

Анотація ІС речення (25): [CP [it]_[giv-active, ab] [[deserueth]_[new] [no forgiuenesse]_[acc-sit], [but]_[new, cf] [euen death]_[new, cf] [for recompence]_[new]]].

Аналіз позиційних особливостей *even* щодо елемента, який він маркує, показав, що у 90.5% він передує означуваному ним слову, а в 9.5% випадків для адверба характерна постпозиція, причому найчастіше в таких конструкціях елемент представляє контрастний або ідентифікаційний фокус і виражений зворотним займенником.

(26) *at the last when he saw his master deed, and cast into the fyre, as the maner of burial was then, the dogge a gret whyle mornefully yowling and lamentynge the deathe of his mayster, caste hym selfe euen into the fyre also, and there died by his mayster (An invective ayenste the great and detestable vice, EEBO).*

Порядок слів при цьому такий: SV(X) [even → X] (81 %), even → SV(X) (9.5%) та SVO ← even (9.5%).

У ранньоновоанглійській мові **скалярний адитивний *even*** трапляється з такими типами порядку слів у реченні: SVX (96.78%), XSV (2.72%), SOV (0.25%), XVS (0.25%). Модель SVO представлена такими варіантами: even-> SVO (53.52%), S(v)V even->X (35.3%), S1V1 even-> S2V2 (3.61%), SV [not only O1], [but even-> O2] (3.08%), S1V1V2 even-> S2 (1.27%). Конструкція S(v)V even->X наведена в прикладі (28). Як показує матеріал, адверб маркує X елемент, що представляє ситуативно дану інформацію та є міративним фокусом, топик при цьому близький.

(27) *& wold with them destroye all vertue safe fayth: and now ye se that playnely he denyeth Crystes Crystes promyse to / and i wene at laste denye euen cryste and all: for as ye se at your eye, he draweth very faste towarde yt (The co[n]futacyon of Tyndales, EEBO).*

Анотація ІС речення (27): [CP [and [i]_[giv-active, ab] [...] [denye]_[new] [euen cryste and all]_[acc-sit, mirf]]].

Структура even->SVO в прикладі (27) найчастіше трапляється, коли суб'єкт є іменником-істотою, за яким здебільшого слідує рефлексивний займенник. Інформація виражена суб'єктом, що тегується як міративний фокус, є даною або ситуативно даною. У 2.7 % прикладів міративний фокус також може бути проінтерпретований як емпатичний (28).

(28) *rightly dothe ambrose in a certaine place warne vs, that all other vices preuayle by euil deedes: but only pryde is to be taken heede of euen in wel doings: and surely there is not any man yt can be ready ynough to beware of pride: Euen vertue it selfe (as i sayd) doth oftentimes minister occasion to this vice [...] (The vvarfare of Christians, EEBO).*

Анотація ІС речення (28): [CP [Euen vertue it selfe]_[giv-active, mirf/emph] [doth oftentimes minister]_[new] [occasion]_[new] [to this vice]_[giv-active]]].

У конструкції S1V even S2V2 (29) спостерігається інверсований порядок із переміщенням NP ліворуч, що можна інтерпретувати як емпатичний фокус, на відміну від конструкції S1V1V2 even S2 (30), де фокус тегується як міративний та представляє інформацію, що ситуативно доступна для дискурсу.

(29) *and his striking close to the conclsion, when the premises runne another way will make euen children to scoffe at the want of judgement in his so great vndertakings (A defence of the right of kings, EEBO).*

Анотація ІС речення (29): [CP [when [the premises]_[giv-active, ab] [runne another way]_[new] [will make]_[new] [euen children]_[acc-sit, emph] [to scoffe]_[new] [...]]].

(30) *by thy great deity he doth beleuee Falshoods, that falshoods selfe could not inuent, and from that misbeleefe doth draw a course to ouerwhelme euen vertue, truth and sanctitie (The dumbe knight A historicall comedy, EEBO).*

Анотація ІС речення (30): CP [and from that [misbeleefe]_[giv-active, ab] [doth draw]_[giv-active, emph] [a course]_[new] [to ouerwhelme]_[new] [euen vertue, truth and sanctitie]_[acc-sit, mirf]]].

У конструкції SV [not only O1], [but even->O2] інформація позначена *even* інтерпретується як нова, а сам елемент виражає контрастний фокус.

(31) *but christian and conscinable, like paul's and peter's, and Iames, who tt they might feede the flocke, endured not onely labours, and stripes, and imprisonments, but euen death it selfe* (Seauen helps to Heauen Shewing, EEBO).

Анотація ІС речення (31): [CP [but [christian and conscinable] _[giv-active, ab] [...] [endured] _[new] [not onely labours, and stripes, and imprisonments] _[giv-active, cf] [but euen death it selfe] _[new, cf]]].

Переміщення елементів зі скалярним *even* вліво від дієслова зрідка трапляється в пам'ятках другої половини XVI ст., проте в XVII ст. такий порядок слідування елементів представлений лише поодинокими прикладами з корпусу (32). Зважаючи на те, що в середньоанглійській мові *even* спричинює інверсований порядок слів, у ранньоновіанглійській мові вважаємо це явище залишковим. В усіх прикладах інформація, маркована адвербом, є передбачуваною, фокус тегується як міративний, а топік даний. Імовірно, мовець також має намір наголосити на важливості інформації, тому в реченні спрацьовує *Focus First Principle* (Schwabe & Winkler, 2007).

(32) *there would be a progresse in endlesnes: which thing euen nature it selfe doth abhorre: by all the premises then, you may plainly perceiue* (Dialogicall discourses of spirits, EEBO).

Анотація ІС речення (32): [CP [which thing] _[giv-active, ab] [euen nature it selfe] _[acc-sit, mirf] [doth abhorre] _[new]]].

Конструкції S even->XV, even->SOV (34) представлені поодинокими прикладами. Аналіз інформаційної структури речення довів, що зазвичай дієслово представляє відому інформацію для дискурсу, що також спричинює інверсований порядок слів. Інформація, маркована *even*, ситуативно відома, а сам фокус тегується як міративний.

(33) *that euen men by their wisdom are able to make those things serue for the benefite of man which of them-selues would hurt him* (Three godly and fruitfull sermons, EEBO).

Анотація ІС речення (33): [that [euen men] _[giv-active, mirf] [by their wisdom] _[new] [[are able to make] _[giv-active] [those things] _[giv-active] [[serue] _[giv-active] [for the benefite of man] _[new]]].

На Рис. 6 представлені типи інформації та порядок слів зі скалярним адвербом *even*.

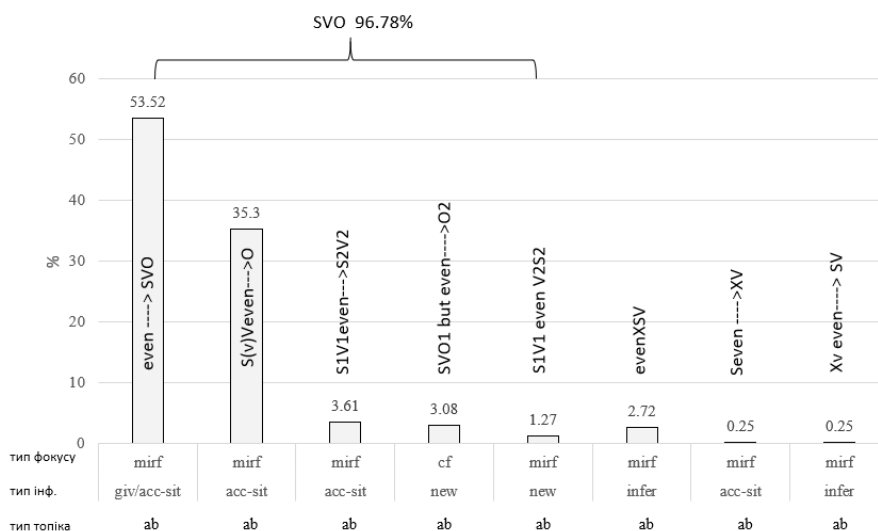

Рис. 6. Типи інформації та тип фокусу, маркований скалярним адвербом *even* у ранньоновіанглійській мові

У результаті закріплення SVO порядку слів у ранньоновіанглійській мові простежується необхідність у спеціалізації маркерів фокусу, отже, спостерігається збільшення частоти використання *even* як фокусувального адверба, а також його спеціалізація на вираженні

міративного фокуса. Проте, дослідивши динаміку адверба, доцільно зазначити, що він використовується переважно з іменниками-назвами істот. Зміни базового порядку слів мали значний вплив на інформаційну структуру речення, яка стала одним із потужних факторів, що спричинили граматикалізацію *even* як фокусувального адверба в мові XII–XVII ст. Спираючись на відсоткові значення, імовірну схему граматикалізації для скалярного адитивного *even* можна представити так: д.а. адверб ступеня та способу дії → д.а./с.а. рестриктивний уточнювальний адверб → с.а. рестриктивний ексклюзивний адверб → с.а./р.-н.-а. скалярний адитивний адверб → р.-н.-а. нескалярний адитивний адверб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропонована власна методика анотування ІС в історичних корпусах текстів дозволила простежити розвиток *even* як фокусувального адверба в англійській мові XII–XVII ст. Дослідження показало, що внаслідок зміни базового порядку слів і його впливу на інформаційну структуру речення в середньоанглійській мові з'являється необхідність у нових маркерах ІС, одним із яких є означений адверб. Хоча в давньоанглійській мові він не маркер фокуса, проте в середньоанглійській мові у 7.8% прикладів його використання він починає виконувати функцію фокусувального адверба, як рестриктивного, так і адитивного. Аналіз елементів, маркованих адвербом, показує, що ці компоненти здебільшого виражають різні типи фокуса: інформаційний, ідентифікаційний, контрастний тощо. Лише в 35.19% конструкцій *even* маркує елемент, який виражає міративний фокус. Саме наголошення на несподіваності ситуації спричиняє інверсований порядок слів у клаузі. У ранньонovoанглійській мові спостерігається подальша спеціалізація *even* як скалярного адитивного адверба для вираження міративного фокуса в 95.1% аналізованих прикладів із переважанням конструкцій *even*+SVO. Убачаємо за доцільне в подальшому дослідити вплив ІС речення на динаміку фокусувальних адвербів у сучасній англійській мові на базі діахронних і синхронних корпусів.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрушенко, О. Ю. (2020). Становлення фокусувального адверба *only* в англійських писемних пам'ятках XII–XVII ст. *Мова і культура*, 22, V (200), 212–219.
- Корольова, А. В. (2017). Принципи розробки бази даних "Лінгвоантропогенез": концепція, структура і зміст. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*, 15, 119–125.
- Andorno, C. (2000). *Focalizzatori fra connessione e messa a fuoco. Il punto di vista delle varietà di apprendimento*. Milano: Franco Angeli.
- Andrushenko, O. (2017). Information-structural impact on adverbial *only* evolution in the Middle English language. *Science and education, a new dimension. Philology*, 5 (29), 116, 10–15.
- Andrushenko, O. (2021a). Corpus based studies of Middle English adverb *largely*: syntax and information-structure. *X-Linguae. European Scientific Language Journal*, 14 (2), 60–75. DOI: 10.18355/XL.2021.14.02.05.
- Andrushenko O. (2021b). On marking NPs by exclusive *only* in EEBO Corpus: syntactic and information structural considerations. In N. Sharonova, V. Lytvyn, O. Cherednichenko et al. (Eds.), *Proceedings of the 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2021). Volume I: Main Conference, Lviv, Ukraine, April 22–23, 2021* (pp. 459–474). Retrieved from <http://ceur-ws.org/Vol-2870/paper34.pdf>
- Baker, P. (2010). Corpus methods in linguistics. In L. Litosseliti (Ed.), *Research methods in linguistics* (pp. 93–113). London, New York: Continuum.
- Bayer, J. (1996). *Directionality and logical form: on the scope of focussing particles and wh-in-situ*. Dordrecht: Kluwer.
- Bech, K. (2001). *Word order patterns in Old and Middle English: A syntactic and pragmatic study* (PhD dissertation, University of Bergen). Retrieved from <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/3850>.

- Bennett, P., Durrell, M., Scheible, S., Whitt, R. (2013). *New methods in historical corpora*. Tübingen: Narr.
- Biber, D., Finegan, E. & Atkinson, D. (1993). ARCHER and its challenges: Compiling and exploring a representative corpus of historical English registers. In J. Aarts, P. de Haan & N. Oosdijk (Eds.), *English language corpora. Design, analysis and exploitation* (pp. 1-130). Amsterdam: Rodopi.
- Brinton, L. (2017). The evolution of pragmatic markers in English. *Journal of Linguistics*, 55 (2), 449-453.
- Brunetti, L. (2004). *A unification of focus*. Padua: Unipress.
- Cinque, G. (2006). *Restructuring and functional heads*. Oxford: Oxford University Press.
- Crawford, W. J., & Csomay, E. (2016). *Doing corpus linguistics*. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Davies, M. (2012). Expanding horizons in historical linguistics with the 400-million-word Corpus of Historical American English. *Corpora*, 7, 121-157.
- De Cesare, A.-M. (2017). On 'additivity' as a multidisciplinary research field. In A.-M. De Cesare & C. Andorno (Eds.), *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* (pp. 1-22). Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publ.
- Fălăuș, A. (2020). Negation and alternatives: Interaction with focus constituents. In V. Depres & M. T. Espinal (Eds.), *The Oxford handbook of negation* (pp. 333-348). Oxford: Oxford University Press.
- Forker, D. (2016). Toward a typology for additive markers. *Lingua*, 180, 69-100.
- Frascarelli, M., & Hinterhölzl, R. (2007). Types of topics in German and Italian. In K. Schwabe & S. Winkler (Eds.), *On information structure, meaning and form: Generalizations across languages* (pp. 87-116). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Gast, V., & van der Auwera, J. (2011). Scalar additive operators in the languages of Europe. *Language*, 87 (1), 2-54.
- Gelderen, E. van. (2018). *Analyzing syntax through texts: Old, Middle, and Early Modern English*. Edinburgh: Edinburgh University Press Limited.
- Geurts, B., Beaver, D. I., Maier, E. (2020). Discourse Representation Theory. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy, metaphysics research lab*, Stanford University spring 2020 edn, 2020. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/discourse-representation-theory/>.
- Geyken, A. & Gloning, T. (2015). A living text archive of 15th-19th-century German: Corpus strategies, technology, organization. In J. Gippert & R. Gehrke (Eds.), *Historical corpora. Challenges and perspectives* (pp. 165-179). Tübingen: Narr.
- Giannakidou, A. (2007). The landscape of EVEN. *Natural Language & Linguistic Theory*, 25, 39-81.
- Haug, D.T.T., Eckhoff, H.M., Majer, M. & Welo, E. (2009). Breaking down and putting back together: Analysis and synthesis of New Testament Greek. *Journal of Greek Linguistics*, 9 (1), 56-92.
- Johansson, S. (2009). Some aspects of the development of corpus linguistics in the 1970s and 1980s. In Anke Lüdeling & Merja Kytö (Eds.), *Corpus linguistics: An international handbook* (pp. 33-53). Berlin: De Gruyter.
- Kemenade, A. van. (2009). Discourse relations and word order change. In R. Hinterhölzl & S. Petrova (Eds.), *Information structure and language change: New approaches to word order variation in Germanic*, (pp. 91-118). Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- Kirfka, M., Musan, R. (2012). *The expression of information structure*. Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- König, E. (1991). *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. London: Routledge.
- König, E. (2017). Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art. In A.-M. De Cesare & C. Andorno (Eds.), *Focus on additivity: Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* (pp. 23-43). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publ.

- König, E. & Gast, V. (2006). *Focused assertion of identity: A typology of intensifiers*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Krifka, M. (2007). Basic notions of information structure. *Interdisciplinary studies on information structure*, 6, 13-55.
- Kroch, A. & Taylor, A. (2000). The Penn-Helsinki Parsed Corpus of Middle English (PPCME2). Department of Linguistics, University of Pennsylvania. CD-ROM, second edition, release 4 (<http://www.ling.upenn.edu/ppche/ppche-release-2016/PPCME2-RELEASE-4>).
- Lavidas, N. & Haugh, D.T.T. (2020). Postclassical Greek and treebanks for a diachronic analysis. In D. Rafiyenko & I. Seržant (Eds.), *Postclassical Greek: contemporary approaches to philology and linguistics* (pp. 163-202). Berlin: Walter de Gruyter.
- Leroux, A. (2012). *Even* et quelques traductions en français: la référence à l'inattendu. *LINX*, 66-67, 35-50.
- López-Couso, M. J., Méndez-Naya, A., Núñez-Pertejo, B. P., & Palacios-Martínez, I. M. (2016). *Corpus linguistics on the move. Exploring and understanding English through corpora*. Leiden, Boston: Brill Rodopi.
- Los, B. (2015) *A historical syntax of English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Los, B., & Kemenade, A. van. (2012). Information structure and syntax in the history of English. In A. Bergs & L. Brinton (Eds.), *English historical linguistics: An international handbook* (pp. 1475-1489). Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- McEnery, T. & Hardie, A. (2012). *Corpus linguistics*. Cambridge: CUP.
- Middle English Dictionary (2021). Available online: <https://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/dictionary>.
- Nevalainen, T. (1991). *BUT, ONLY, JUST: Focusing adverbial change in Modern English 1500-1900*. Helsinki: Societe Neophilologique.
- Nevalainen, T. (1994). Aspects of adverbial change in Early Modern English. In D. Kastovsky (Ed.), *Studies in Early Modern English* (pp. 243-260). Berlin & New-York: Mouton de Gruyter.
- Nevalainen, T. (2006). *An introduction to Early Modern English*. Oxford: OUP.
- Petrova, S. (2009). Information structure and word order variation in the Old High German Tatian. In Hinterhölzl R., Petrova S. (Eds.), *Information structure and language change* (pp. 251-279). Berlin, Mouton de Gruyter.
- Pintzuk, S. (2015). *Phrase structures in competition: Variation and change in Old English word order*. New York: Routledge.
- Rissanen, M. (2009). Corpus linguistics and historical linguistics. In A. Lüdeling & M. Kytö (Eds.), *Corpus linguistics: An international handbook* (pp. 53-68). Berlin: De Gruyter.
- Rissanen, M. (1985). Expression of exclusiveness in Old English and the development of the adverb only. In R. Eaton et al. (Eds.), *Papers from the 4th international conference on English historical linguistics* (pp. 253-267). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Rooth, M. (1985). *Association with focus*. (Ph.D. dissertation, University of Massachusetts). Retrieved from <https://scholarworks.umass.edu/dissertations/AAI8509599/>.
- Schwabe, K. & Winkler, S. (2007). *On information structure, meaning and form: Generalizations across languages*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Speyer, A. (2010). *Topicalization and stress clash avoidance in the history of English*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Sudhoff, S. (2010). *Focus particles in German. Syntax, prosody, and information structure*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Traugott, E. (2004). From subjectification to intersubjectification. In R. Hickey (Ed.), *Motives for language change*, (pp. 124-139), Cambridge: CUP.
- Whitt, R. (2018). Using diachronic corpora to understand the connection between genre and language change. In R. Whitt (Ed.), *Diachronic corpora, genre, and language change*, (pp. 1-18), Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Wilkinson, K. (1996). The scope of *even*. *Natural language semantics*, 4, 193-215.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Corpus of Middle English Prose and Verse (ME Corpus) (2019). Retrieved from <https://quod.lib.umich.edu/c/cme/>.
- Dictionary of Old English Corpus (2009). Retrieved from <https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/>.
- Early English books online (EEBO) (2021). Retrieved from <https://www.english-corpora.org/eebo/>.
- Oxford English Dictionary (OED) (2021). Retrieved from <https://www.oed.com>.

REFERENCES

- Andrushenko, O. Yu. (2020). Stanovlennia fokusuiuchoho adverba only v anhlijs'kykh pysemnykh pam'iatkakh XII-XVII st. *Mova i kul'tura*, 22, V (200), 212-219.
- Korol'ova, A. V. (2017). Pryntsypy rozrobky bazy danykh "Linhvoantropohenez": kontseptsiiia, struktura i zmist. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov*, 15, 119-125.
- Andorno, C. (2000). *Focalizzatori fra connessione e messa a fuoco. Il punto di vista delle varietà di apprendimento*. Milano: Franco Angeli.
- Andrushenko, O. (2017). Information-structural impact on adverbial *only* evolution in the Middle English language. *Science and education, a new dimension. Philology*, 5 (29), 116, 10-15.
- Andrushenko, O. (2021a). Corpus based studies of Middle English adverb *largely*: syntax and information-structure. *X-Linguae. European Scientific Language Journal*, 14 (2), 60-75. DOI: 10.18355/XL.2021.14.02.05.
- Andrushenko O. (2021b). On marking NPs by exclusive *only* in EEBO Corpus: syntactic and information structural considerations. In N. Sharonova, V. Lytvyn, O. Cherednichenko et al. (Eds.), *Proceedings of the 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2021). Volume I: Main Conference, Lviv, Ukraine, April 22-23, 2021* (pp. 459-474). Retrieved from <http://ceur-ws.org/Vol-2870/paper34.pdf>
- Baker, P. (2010). Corpus methods in linguistics. In L. Litosseliti (Ed.), *Research methods in linguistics* (pp. 93-113). London, New York: Continuum.
- Bayer, J. (1996). *Directionality and logical form: on the scope of focussing particles and wh-in-situ*. Dordrecht: Kluwer.
- Bech, K. (2001). *Word order patterns in Old and Middle English: A syntactic and pragmatic study* (PhD dissertation, University of Bergen). Available from <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/3850>.
- Bennett, P., Durrell, M., Scheible, S., Whitt, R. (2013). *New methods in historical corpora*. Tübingen: Narr.
- Biber, D., Finegan, E. & Atkinson, D. (1993). ARCHER and its challenges: Compiling and exploring a representative corpus of historical English registers. In J. Aarts, P. de Haan & N. Oosdijk (Eds.), *English language corpora. Design, analysis and exploitation* (pp. 1-130). Amsterdam: Rodopi.
- Brinton, L. (2017). The evolution of pragmatic markers in English. *Journal of Linguistics*, 55 (2), 449-453.
- Brunetti, L. (2004). *A unification of focus*. Padua: Unipress.
- Cinque, G. (2006). *Restructuring and functional heads*. Oxford: Oxford University Press.
- Crawford, W. J., & Csomay, E. (2016). *Doing corpus linguistics*. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Davies, M. (2012). Expanding horizons in historical linguistics with the 400-million-word Corpus of Historical American English. *Corpora*, 7, 121-157.
- De Cesare, A.-M. (2017). On 'additivity' as a multidisciplinary research field. In A.-M. De Cesare & C. Andorno (Eds.), *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* (pp. 1-22). Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publ.
- Fălăuș, A. (2020). Negation and alternatives: Interaction with focus constituents. In V. Depres & M. T. Espinal (Eds.), *The Oxford handbook of negation* (pp. 333-348). Oxford: Oxford University Press.

- Forker, D. (2016). Toward a typology for additive markers. *Lingua*, 180, 69-100.
- Frascarelli, M., & Hinterhölzl, R. (2007). Types of topics in German and Italian. In K. Schwabe & S. Winkler (Eds.), *On information structure, meaning and form: Generalizations across languages* (pp. 87-116). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Gast, V., & van der Auwera, J. (2011). Scalar additive operators in the languages of Europe. *Language*, 87 (1), 2-54.
- Gelderen, E. van. (2018). *Analyzing syntax through texts: Old, Middle, and Early Modern English*. Edinburgh: Edinburgh University Press Limited.
- Geurts, B., Beaver, D. I., Maier, E. (2020). Discourse Representation Theory. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy, metaphysics research lab*, Stanford University spring 2020 edn, 2020. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/discourse-representation-theory/>.
- Geyken, A. & Gloning, T. (2015). A living text archive of 15th-19th-century German: Corpus strategies, technology, organization. In J. Gippert & R. Gehrke (Eds.), *Historical corpora. Challenges and perspectives* (pp. 165-179). Tübingen: Narr.
- Giannakidou, A. (2007). The landscape of EVEN. *Natural Language & Linguistic Theory*, 25, 39-81.
- Haug, D.T.T., Eckhoff, H.M., Majer, M. & Welo, E. (2009). Breaking down and putting back together: Analysis and synthesis of New Testament Greek. *Journal of Greek Linguistics*, 9 (1), 56-92.
- Johansson, S. (2009). Some aspects of the development of corpus linguistics in the 1970s and 1980s. In Anke Lüdeling & Merja Kytö (Eds), *Corpus linguistics: An international handbook* (pp. 33-53). Berlin: De Gruyter.
- Kemenade, A. van. (2009). Discourse relations and word order change. In R. Hinterhölzl & S. Petrova (Eds.), *Information structure and language change: New approaches to word order variation in Germanic*, (pp. 91-118). Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- Kirfka, M., Musan, R. (2012). *The expression of information structure*. Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- König, E. (1991). *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. London: Routledge.
- König, E. (2017). Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art. In A.-M. De Cesare & C. Andorno (Eds.), *Focus on additivity: Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* (pp. 23-43). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publ.
- König, E. & Gast, V. (2006). *Focused assertion of identity: A typology of intensifiers*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Krifka, M. (2007). Basic notions of information structure. *Interdisciplinary studies on information structure*, 6, 13-55.
- Kroch, A. & Taylor, A. (2000). The Penn-Helsinki Parsed Corpus of Middle English (PPCME2). Department of Linguistics, University of Pennsylvania. CD-ROM, second edition, release 4 (<http://www.ling.upenn.edu/ppche/ppche-release-2016/PPCME2-RELEASE-4>).
- Lavidas, N. & Haugh, D.T.T. (2020). Postclassical Greek and treebanks for a diachronic analysis. In D. Rafiyenko & I. Seržant (Eds.), *Postclassical Greek: contemporary approaches to philology and linguistics* (pp. 163–202). Berlin: Walter de Gruyter.
- Leroux, A. (2012). *Even* et quelques traductions en français: la référence à l'inattendu. *LINX*, 66-67, 35-50.
- López-Couso, M. J., Méndez-Naya, A., Núñez-Pertejo, B. P., & Palacios-Martínez, I. M. (2016). *Corpus linguistics on the move. Exploring and understanding English through corpora*. Leiden, Boston: Brill Rodopi.
- Los, B. (2015) *A historical syntax of English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Los, B., & Kemenade, A. van. (2012). Information structure and syntax in the history of English. In A. Bergs & L. Brinton (Eds.), *English historical linguistics: An international handbook* (pp. 1475-1489). Berlin; New-York: Mouton de Gruyter.
- McEnery, T. & Hardie, A. (2012). *Corpus linguistics*. Cambridge: CUP.
- Middle English Dictionary (2021). Retrieved from <https://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/dictionary>.

- Nevalainen, T. (1991). *BUT, ONLY, JUST: Focusing adverbial change in Modern English 1500-1900*. Helsinki: Societe Neophilologique.
- Nevalainen, T. (1994). Aspects of adverbial change in Early Modern English. In D. Kastovsky (Ed.), *Studies in Early Modern English* (pp. 243-260). Berlin, New-York: Mouton de Gruyter.
- Nevalainen, T. (2006). *An introduction to Early Modern English*. Oxford: OUP.
- Petrova, S. (2009). Information structure and word order variation in the Old High German Tatian. In Hinterhö Izl R., Petrova S. (Eds.), *Information structure and language change* (pp. 251-279). Berlin, Mouton de Gruyter.
- Pintzuk, S. (2015). *Phrase structures in competition: Variation and change in Old English word order*. New York: Routledge.
- Rissanen, M. (2009). Corpus linguistics and historical linguistics. In A. Lüdeling & M. Kytö (Eds.), *Corpus linguistics: An international handbook* (pp. 53-68). Berlin: De Gruyter.
- Rissanen, M. (1985). Expression of exclusiveness in Old English and the development of the adverb only. In R. Eaton et al. (Eds.), *Papers from the 4th international conference on English historical linguistics* (pp. 253-267). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Rooth, M. (1985). *Association with focus*. (Ph.D. dissertation, University of Massachusetts). Retrieved from <https://scholarworks.umass.edu/dissertations/AAI8509599/>.
- Schwabe, K. & Winkler, S. (2007). *On information structure, meaning and form: Generalizations across languages*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Speyer, A. (2010). *Topicalization and stress clash avoidance in the history of English*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Sudhoff, S. (2010). *Focus particles in German. Syntax, prosody, and information structure*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Traugott, E. (2004). From subjectification to intersubjectification. In R. Hickey (Ed.), *Motives for language change*, (pp. 124-139), Cambridge: CUP.
- Whitt, R. (2018). Using diachronic corpora to understand the connection between genre and language change. In R. Whitt (Ed.), *Diachronic corpora, genre, and language change*, (pp. 1-18), Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Wilkinson, K. (1996). The scope of *even*. *Natural language semantics*, 4, 193-215.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Corpus of Middle English Prose and Verse (ME Corpus) (2019). Retrieved from <https://quod.lib.umich.edu/c/cme/>.
- Dictionary of Old English Corpus (2009). Retrieved from <https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/>.
- Early English books online (EEBO) (2021). Retrieved from <https://www.english-corpora.org/eebo/>.
- Oxford English Dictionary (OED) (2021). Retrieved from <https://www.oed.com>.

Дата надходження до редакції 21.05.2021
Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Андрушенко Олена Юріївна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова, Київський національний лінгвістичний університет, e-mail: and.olenka@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів</p> <p>історичний синтаксис англійської мови, інформаційна структура речення, корпусна лінгвістика</p>
--	---	---

UDC 811-111

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236030](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236030)

O.V. Vakhovska

Kyiv National Linguistic University, Ukraine

e-mail: vakhovskayaolga@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7720-0970>

METAPHORS OF EMOTIONS: TOWARDS A DATA-DRIVEN FORMALIZATION

Abstract

Formalization of natural language metaphors is a notorious problem in artificial intelligence and in other overlapping domains. It is semantic vagueness that makes metaphors resistant to formulaic or algorithmic descriptions. Great effort has been invested into modeling metaphors computationally but the issue remains methodologically uncertain and needs further research. This paper works on a practical solution to the problem how metaphorical meaning can be represented in a way suitable for computation. The research agenda of this paper is interdisciplinary; it brings together an algebraic heuristic-driven theory for metaphors developed in artificial intelligence and an applied theory of meaning that comes from cognitive linguistics. This agenda postpones theoretical speculation and argument and is solely solution-focused, which contributes to the value of this paper's attempt to bridge the cognitive science disciplines whose compatibility, though declared, is seldom demonstrated in a piece of practical research.

This paper works with metaphors of human emotions that are linguistically manifested in modern English discourse. Emotions by virtue of their ineffability as qualia are rich in metaphorical conceptualizations and serve the research agenda well. This paper in a meaningful way exposes and ranks designated properties of the FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY concepts and arranges these properties into general-purpose ontologies that explicitly specify metaphorically preferred emotion conceptualizations and are good candidates for computation. In prospect, this paper will account for some theoretical aspects of the research and probe the algorithmic and repetitive nature of schemas that license metaphorical expressions in natural language.

Keywords: artificial intelligence, cognitive linguistics, formal representation of metaphors, human emotion, intensional definition, ontology, schema.

Анотація

У статті представлено результати практичної розвідки, виконаної на перетині теорії штучного інтелекту та когнітивної лінгвістики – дисциплін у складі когнітивної науки, чия методологічна комплементарність, хоча й проголошується, досі має недостатнє унаочнення в практичних дослідженнях. Ця робота присвячена питанню створення формальної моделі метафори. Обчислення метафор протягом тривалого часу залишається однією з невіршених проблем у царині штучного інтелекту й низки суміжних дисциплін. Перешкодою до подолання зазначеної проблеми є семантична невизначеність метафор, що її неможливо вивірити за допомогою формул та алгоритмів. Мета статті полягає в демонстрації того, як за використання методологічного інструментарію когнітивної лінгвістики, а саме доробку семантики лінгвальних мереж, метафоричне значення може бути репрезентоване в такий спосіб, який постане придатним для обчислення в системах штучного інтелекту. Матеріалом дослідження послуговували метафоричні вирази, які маніфестують у сучасному англійському дискурсі концепти емоцій страху, смутку, щастя та безтурботності. Емоції як квалія є особистим досвідом, що його можливо словесно описати переважно за допомогою метафор. Це дає багатий матеріал та підкреслює практичну значущість дослідження, адже емоції, як і метафора, є складними для математичного моделювання сутностями.

За точку відліку в статті взято алгебраїчну теорію метафори, керовану евристичним пошуком. Саме ця теорія спрямувала дослідження на послідовне розв'язання двох практичних завдань. По-перше, у статті у вигляді інтенціональних дефініцій визначено та впорядковано за ступенем промінантності парадигматичні властивості концептів FEAR, SADNESS, HAPPINESS та RELAXATION/SERENITY. По-друге, ці властивості для кожного концепту організовано у вигляді онтології – моделі репрезентації

знань, що її можна обчислити математично та описати за допомогою спеціалізованих мов програмування. Онтології експлікують метафоризовані властивості концептів емоцій у їхньому взаємозв'язку з урахуванням ступеня промінантності.

Ключові слова: емоції, інтенціональне визначення, когнітивна лінгвістика, онтологія, схема, теорія штучного інтелекту, формалізація метафор.

1. Introduction

Metaphor is a natural language phenomenon whose semantic vagueness furnishes its formal representation with considerable methodological uncertainty and guesswork. An algebraic theory that in a rather straightforward manner spells out semantics of natural language metaphors is suggested by Gust et al. (2006) who use many-sorted first-order logic and syntactic generalization in order to compute different types of metaphors, including creative concepts, which is a very non-trivial task for artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) (see also Besold et al., 2017; Eppe et al., 2018; Schmid et al., 2003). The theory is heuristic-driven; it gives a structural description of the source and target in a metaphor and specifies the connection between these. There has however been left a vacancy in the theory that needs to be closed from outside the AI domain (Gust et al., 2006, p. 116):

"What is needed for an appropriate modeling of metaphors is a list of designated properties of the involved concepts. Such a list must contain relevant information concerning possible properties of concepts that can play a role in metaphors. Furthermore, it seems to be reasonable to rank these properties according to their importance. Clearly, this is a purely empirical problem, but it is necessary to get the correct input for the machinery".

1.1 Aim, methods, and material

This paper has an interdisciplinary objective to bridge the domains of AI and of cognitive linguistics in a piece of practical research. It **aims** to suggest a way how the computable input for metaphor might be tailored using the cognitive linguistic **methodologies** of semantics of lingual networks (see Жаботинська, 2019). The research agenda of this paper postpones theoretical speculation and argument and appears to involve two items that are solely solution-focused (Prof. Dr. phil. Kai-Uwe Kühnberger, personal communication, September 2019). The first item is to expose and rank in a meaningful way the designated (= paradigmatic, or sortal) properties of metaphorical concepts manifested in natural language; the second one is to pertinently arrange these properties in a knowledge representation model suitable for computation. Among the available models of this kind, Gust et al. (2006) place their preferences upon ontologies, which makes an ontology a reasonable pick for this paper as well. The **data** for analysis in this paper come from a fragment of modern English discourse on human emotion. Because of their metaphorical abundance, emotions answer the purposes of this paper well.

1.2 Literature review

This paper treats *emotions* as basic irreducible intentional reflective states induced in experiencers by external and internal stimuli (Scherer, 2005). Emotions evoke in the array of organismic subsystems immediate and various responses but by their qualia nature are ineffable. Verbal report on emotions is generally metaphorical. This paper sticks to G. Lakoff and M. Johnson's conceptual metaphor theory and understands *metaphor* as experiencing one concept in terms of another concept, where these concepts are the target and the source respectively with a set of systematic correspondences between them (see Vakhovska, 2017b for an overview of the theory). Individual emotions have valence and are characterized as positive, negative, or ambivalent in its terms. Valence is not an intrinsic property of emotions; it is contextually assigned to them in acts of awareness and interpretation. Emotion concepts show to be unevenly distributed within a four-dimensional emotion space

(Scherer, 2005) whose scales are valence (positive vs. negative), organismic arousal (passive vs. active), and appraisal of goal relevance (conductive vs. obstructive) and of coping potential (high vs. low control/power).

This paper singles out the FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY concepts from the emotion space. These concepts come each from one of the four regions within the space and sit on its opposite poles: FEAR is negative-active, SADNESS is negative-passive, HAPPINESS is positive-active, and RELAXATION/SERENITY is positive-passive, which safeguards for this paper a span over the entire emotion space. The four emotion *concepts* lend their *names* to cognitive linguistic analysis and in this paper are exposed as *lexical meanings* of these names (here and below, see Vakhovska, 2017a for an overview of the linguistic terms and their definitions). The analysis is fueled by a direct sample from the British National Corpus. From there, 4000 discourse fragments have been recruited, with the *fear*, *sadness*, *happiness*, and *relaxation/serenity* English nouns manifesting FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY respectively. The sample was randomly selected; this was a simple random sample for each of the four nouns naming their respective emotion concepts. There are 1000 items in each emotion concept's data set.

Lexical meaning is a mental construal. Representation of lexical meaning is a *semantic network* structured by a set of *schemas*. Each set of schemas accommodates a list of *designated properties* of the respective emotion concept. These properties capture the *intensional definition* of the concept. Each schema in a set highlights a distinct designated property and has a different iteration rate in the data. This rate indicates how *prominent* a property is; prominence distinguishes cognitively preferred designated properties and is a way of their ranking.

Semantic networks for FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY are treated in this paper as structures of ontological knowledge about respective emotions. This knowledge is common-sense, naïve, and non-specialist. However, it is this very knowledge that is crucial for computing natural language metaphors (Gust et al., 2004, 2007). *Ontologies* for FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY hold their concepts' designated properties in their relations and allow interpretation and extraction of knowledge about respective emotions.

With this in mind, I give the intensional definitions for FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY in **Subsection 2.1** of this paper, and lay the respective ontologies open in **Subsection 2.2**. **Section 3** is a conclusion to this paper and an outline of prospects for further research.

2. Results and discussion

2.1 Intensional definitions for the FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY emotion concepts

From the AI perspective, mapping between the structured target and source in a metaphor produces a set of systematic semantic correspondences, which is captured by a schema and stored as an abstracting generalization. It is this generalization that is computed once at hand (Gentner & Forbus, 2011). Schemas define attributes and relations on conceptual entities. Schema is a generalized knowledge structure; the term is of wide application across many scientific domains where it has a more or less shared understanding. In cognitive linguistic view, *schemas* "can be used to produce and understand linguistic expressions. Linguistic expressions are categorized by schemas in production and comprehension; in other words, they are licensed to occur by those schemas. In this way expressions are linked to the knowledge structures that produce them and make them interpretable" (Kemmer, 2003, p. 70). Schematic representations enable data extraction, data interpretation, and learning in both human and artificial agents (Gentner & Forbus, 2011).

Intensional definitions for FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY prove largely metaphorical because of ineffability of emotion qualia *per se*. Each schema in the definition captures a particular (metaphorical) conceptualization of the emotion. In the mappings,

information from various source concepts is transferred to the targets and hypothetical world knowledge is introduced into FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY. Sets of schemas for the emotion concepts are given below. The nomenclature of schemas for this paper is adopted from Zhabotynska (Жаботинська, 2019). Represented as [a numerical value] is the number of linguistic expressions in the data set that are licensed by the respective schema; the bigger the number, the more prominent the schema in terms of ranking:

FEAR

- The possession ownership schema [61] "O^W_{owner} *has* O^D_{owned}-FEAR"
- The possession inclusion schema [21] "C^R_{container}-FEAR *has* C^T_{content}"
- The being locative schema [33] "FEAR *is* T^H_{ERE}-L^C_{locative}"
- The being qualitative schema [5] "FEAR *is* S^U_{CH}-Q^U_{ALITY}"
- The identification classification schema [38] "I^D_{identified}-FEAR *is* C^L_{classifier-type}"
- The action contact schema¹ [30] "A^G_{agent-experiencer} *feels / does not feel* P^T_{patient}-FEAR"
  - The action contact schema¹ + L^C_{locative} [20] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-FEAR T^H_{ERE}-L^C_{locative}"
  - The action contact schema¹ + T^M_{temporative} [6] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-FEAR T^H_{EN}-T^M_{temporative}"
  - The action contact schema¹ + C^S_{cause} [411] "A^G_{agent-experiencer} *feels / does not feel* P^T_{patient}-FEAR *because of* C^S_{cause}"
- The action contact schema² [23] "A^G_{agent-experiencer} *exhibits / does not exhibit* P^T_{patient}-FEAR"
  - The action contact schema² + M^D_{mediator} [52] "A^G_{agent-experiencer} *exhibits* P^T_{patient}-FEAR *with the help of* M^D_{mediator}"
- The action schema³ [35] "A^G_{agent}/C^R_{causer} *makes* F^T_{factitive}-FEAR"
  - The action schema⁴ [50] "A^G_{agent}/C^R_{causer-experiencer} *acts / acts upon* P^T_{patient}, A^F_{ffective} / *makes* F^T_{factitive} *with/without* A^T_{TENDANT}-FEAR"
  - The action schema⁵ [26] "A^G_{agent}/C^R_{causer} *acts / acts upon* P^T_{patient}, A^F_{ffective} / *makes* F^T_{factitive} *with/by* I^N_{STRUMENT}-FEAR"
  - The action schema⁶ [1] "A^G_{agent}/C^R_{causer-experiencer} *acts / acts upon* P^T_{patient}, A^F_{ffective} / *makes* F^T_{factitive} *despite* P^R_{EREQUISITE}-FEAR"
  - The action schema⁷ [65] "A^G_{agent} *acts upon* P^T_{patient}-FEAR"
  - The action schema⁸ [66] "A^G_{agent}/C^R_{causer-experiencer} *acts / acts upon* P^T_{patient}, A^F_{ffective} / *makes* F^T_{factitive} *because of* C^S_{cause}-FEAR"
- The comparison likeness schema [57] "FEAR *is as if* S^M_B/S^M_{TH}-A C^O_{RRELATE}"

SADNESS

- The possession ownership schema [89] "O^W_{owner} *has* O^D_{owned}-SADNESS"
- The possession inclusion schema [19] "C^R_{container}-SADNESS *has* C^T_{content}"
- The being locative schema [147] "SADNESS *is* T^H_{ERE}-L^C_{locative}"
- The being qualitative schema [14] "SADNESS *is* S^U_{CH}-Q^U_{ALITY}"
- The identification classification schema [78] "I^D_{identified}-SADNESS *is* C^L_{classifier-type}"
  - The action contact schema¹ [150] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-SADNESS"
  - The action contact schema¹ + L^C_{locative} [35] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-SADNESS T^H_{ERE}-L^C_{locative}"
  - The action contact schema¹ + T^M_{temporative} [30] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-SADNESS T^H_{EN}-T^M_{temporative}"
  - The action schema of contact¹ + C^S_{cause} [158] "A^G_{agent-experiencer} *feels* P^T_{patient}-SADNESS *because of* C^S_{cause}"

The action contact schema² [34] "AG^{agent}-experiencer *exhibits / does not exhibit* PT^{patient}-SADNESS"
 The action contact schema² + MD^{mediator} [78] "AG^{agent}-experiencer *exhibits* PT^{patient}-SADNESS
with the help of MD^{mediator}"
 The action schema³ [17] "AG^{agent}/CR^{causer} *makes* FT^{factive}-SADNESS"
 The action schema⁴ [63] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes*
 FT^{factive} *with/without* ATTENDANT-SADNESS"
 The action schema⁵ [14] "AG^{agent}/CR^{causer} *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes* FT^{factive}
with/by INSTRUMENT-SADNESS"
 The action schema⁶ [45] "AG^{agent} *acts upon* PT^{patient}-SADNESS"
 The action schema⁷ [3] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes*
 FT^{factive} *because of* CS^{cause}-SADNESS"
 The comparison likeness schema [26] "SADNESS *is as if* SMB/SMTH-A CORRELATE"

HAPPINESS

The possession ownership schema [143] "O^{wowner} *has* O^{downed}-HAPPINESS"
 The possession inclusion schema [27] "CR^{container}-HAPPINESS *has* CT^{content}"
 The being locative schema [63] "HAPPINESS *is* THERE-LC^{locative}"
 The being qualitative schema [41] "HAPPINESS *is* SUCH-QUALITY"
 The identification classification schema [172] "ID^{identified}-HAPPINESS *is* CL^{classifier-type}"
 The action contact schema¹ [11] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-HAPPINESS"
 The action contact schema¹ + LC^{locative} [17] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-HAPPINESS
 THERE-LC^{locative}"
 The action contact schema¹ + TM^{temporative} [36] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-HAPPINESS
 THEN-TM^{temporative}"
 The action schema of contact¹ + CS^{cause} [62] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-HAPPINESS
because of CS^{cause}"
 The action contact schema² [8] "AG^{agent}-experiencer *exhibits* PT^{patient}-HAPPINESS"
 The action contact schema² + MD^{mediator} [32] "AG^{agent}-experiencer *exhibits* PT^{patient}-HAPPINESS
with the help of MD^{mediator}"
 The action schema³ [54] "AG^{agent}/CR^{causer} *makes* FT^{factive}-HAPPINESS"
 The action schema⁴ [2] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes*
 FT^{factive} *with* ATTENDANT-HAPPINESS"
 The action schema⁵ [2] "AG^{agent}/CR^{causer} *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes* FT^{factive}
with/by INSTRUMENT-HAPPINESS"
 The action schema⁶ [161] "AG^{agent} *acts upon* PT^{patient}-HAPPINESS"
 The action schema⁷ [3] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes*
 FT^{factive} *for* GL^{goal}-HAPPINESS"
 The comparison likeness schema [166] "HAPPINESS *is as if* SMB/SMTH-A CORRELATE"

RELAXATION/SERENITY

The possession ownership schema [22] "O^{wowner} *has* O^{downed}-RELAXATION/SERENITY"
 The possession inclusion schema [11] "CR^{container}-RELAXATION/SERENITY *has* CT^{content}"
 The being locative schema [104] "RELAXATION/SERENITY *is* THERE-LC^{locative}"
 The being qualitative schema [19] "RELAXATION/SERENITY *is* SUCH-QUALITY"
 The identification classification schema [97] "ID^{identified}-RELAXATION/SERENITY *is* CL^{classifier-type}"
 The action contact schema¹ [107] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-RELAXATION/SERENITY"
 The action contact schema¹ + LC^{locative} [308] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-RELAXATION/
 SERENITY THERE-LC^{locative}"

The action contact schema¹ + TM^{temporative} [59] "AG^{agent}-experiencer *feels* PT^{patient}-RELAXATION/SERENITY THEN-TM^{temporative}"

The action contact schema² [22] "AG^{agent}-experiencer *exhibits* PT^{patient}-RELAXATION/SERENITY"

The action contact schema² + MD^{mediator} [41] "AG^{agent}-experiencer *exhibits* PT^{patient}-RELAXATION/SERENITY *with the help of* MD^{mediator}"

The action schema³ [159] "AG^{agent}/CR^{causer} *makes* FT^{factitive}-RELAXATION/SERENITY"

The action schema⁴ [13] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes* FT^{factitive} *with/without* ATTENDANT-RELAXATION/SERENITY"

The action schema⁵ [3] "AG^{agent}/CR^{causer} *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes* FT^{factitive} *with/by* INSTRUMENT-RELAXATION/SERENITY"

The action schema⁶ [22] "AG^{agent} *acts upon* PT^{patient}-RELAXATION/SERENITY"

The action schema⁷ [1] "AG^{agent}/CR^{causer}-experiencer *acts / acts upon* PT^{patient}, AF^{affective} / *makes* FT^{factitive} *because of* CS^{cause}-RELAXATION/SERENITY"

The comparison likeness schema [12] "RELAXATION/SERENITY *is as if* SMB/SMTH-A CORRELATE"

Iteration rates guide the distribution of designated properties into the intension or into the implication of meaning of respective emotion names. Properties in the *intension of meaning* are stable, formative, and obligatory for this emotion concept by virtue of its name. Intensions are distilled into dictionaries as the signified meanings of words. The *implication of meaning* embraces unstable properties distributed into different regions: the strict implication includes the most probable associates of the intension but their absence however does not rule the concept out of its category; properties in the weak implication are free, their association with the intension is equally probable or improbable depending on the grounds of categorization. Strict and weak implications are fuzzy sets of properties. Whereas the intension of meaning results from constructivization of reality and is a deterministic abstraction from the infinity of referents and their relations, the implication of meaning reflects the probable, indeterministic nature of the world (see Никитин, 2007, pp. 102-135). Each emotion name therefore carries in its meaning an obligatory and invariable semantic core and an optional and variable periphery of an infinite size. Levels of generalization to which the periphery is pruned depend on particular research objectives and are generally common-sense.

In this paper, distribution of the designated properties of emotion concepts into the intension and various regions of the implication is conditioned by prominence that is measured quantitatively. The intension and implication are peculiarly boldfaced in the definitions; the numerical thresholds for the strict, highly probable, and weak implication are arbitrary with reference to the size of the data set. The thresholds are the following:

the signified and ***the intension of meaning***

strict implication – more than 50 linguistic expressions that are licensed by a schema,

highly probable implication – 20-50 expressions,

weak implication – less than 20 expressions.

The data set has been formed, systematized, and analyzed. Based on this analysis, for each of the emotion concepts an intensional definition is suggested that captures the designated properties for this concept ranked and marked according to their prominence. Represented as [a numerical value] in the definitions is the number of linguistic expressions that manifest respective properties. The intensional definitions for the emotion concepts are given below:

The intensional definition for FEAR with its ranked designated properties

Fear is an emotion [22] evaluated as a negative one [5] but that can also be deemed positive [2], and is a reaction, a response [9]. ***It is human [48] and non-human [13] experiencers:*** horses [4], birds [3], dogs [2], cats [1], foxes [1], rabbits [1], and androids [1], ***who have fear.*** Experiencers can have fear in the mind [18],

in their whole selves and bodies [9], in their hearts [5] and eyes [1]. Fear can be outside and envelope experiencers [19]. Experiencers are usually aware of their fear [26] but can also be unaware of it [4]. They can feel fear at a certain time [6] and in a certain place [17], in the Third Reich [1], in the Soviet Union [1], and in London [1]. Fear can have some forms [2]. Fear can be rational [1] and irrational [3], and also unnatural [1].

Fear has a cause [411] that triggers it. Fear is induced in experiencers by thoughts about, or arrival, possibility, existence, etc. of death [23] and of illness [13]. Fear is generated by an impending danger [7] and by violence and bodily harm [87]. It can be triggered by weather cataclysms [4], by water [3], fire and light [3], and by imminent starvation [1]. Cats [9], dogs [3], wolves [3], poisonous snakes [3], and birds [1] can give fear to human experiencers. Fear can be that of flying a plane [6] and driving a vehicle [4], and also of finding oneself in a closed space [1]. Female experiencers have fear of an unplanned pregnancy [6], of childbirth [3], and of sexuality [1]. Male experiencers have fear of dominant women and feminism [9] and of castration [1]. Fear can also come about because of unemployment [17], financial risks and money waste [10], money penalties [10], costs [4], home loan debts [2], and inflation [2]. Lawyers [1], crimes [14] and punishments [4] can also cause fear. Fear is induced in experiencers by God [8], by the unknown [30] and by the truth [1], and by fear itself [4]. Fear can occur because of an inappropriate social distance [29] and might be experienced because of rejection, loneliness, or, on the contrary, excessive closeness. Attention, the others' opinion and disapproval [35] can cause fear. Losses [18] and failures [18] are also fear elicitors. Fear can be provoked by the Jews [1], by the Soviet Union and Russia [3], by Bolshevism and Communism [2], and by Iraq [1]. Fear is incited by terrorism [3] and by imminence of a nuclear war [2].

Experiencers can exhibit their fear [19] or not [4]. **There are signs that indicate fear [52]. In humans, fear is expressed through certain motor expressions [22], physiological symptoms [4], and action propensities [1].** Motor indicators for fear in humans are facial signs: mimics, mouth twitching, eye movement and expression, and tears [5]; voice: experiencers cry, scream, squeak, and quack in fear [6]; and gestures and body motion: shivering, shaking, trembling, drumming one's heels, chaotic movement [8], and also cowering and cringing [3]. Physiological symptoms for fear are broken breath and heart beat patterns, sweating palms, and nausea [4]. An action propensity in fear is running [1]. In fear, humans experience frustration, joylessness, altered states of consciousness, apathy, and nervousness [5]; they can also lose the ground under their feet and feel numb and paralyzed [6]. They can indulge into verbal offences [2] and express their fear in written texts [5]. In animals, fear is mediated through cowering, jamming and hanging the tail, animation, barking, running and pulling away, and aggressive behavior [7].

Fear drives experiencers towards or away certain intentions, and is the cause for their (in)action [66]. Experiencers can act despite their fear [1]. Fear can accompany certain states, processes, and actions or be absent from them [50]. Experiencers can cause fear in themselves or in the others [35], can act upon their fear by transforming, reducing or magnifying it, can think of fear or describe it [65], and can also use the others' fear as a means to achieve certain goals [26].

The intensional definition for SADNESS with its ranked designated properties

Sadness is an emotion [54] evaluated as a negative one [12] but that can often be deemed positive [8], and is a reaction, a response [4]. Sadness is ambivalent. **It is human experiencers who have sadness [85]** but dogs [1], monkeys [2], and lions [1] can also experience this emotion. Humans can have sadness in their eyes [20], in their whole selves and bodies [20], in their hearts [15], voices [10] and faces [5], in their spirit [2] and the mind [2], and in their lives [4]. Experiencers may situate their sadness in texts [16], poems [5] and books [2], and in metaphors [2], words [1] and style of writing [2]. Music [11] and songs [2], paintings [2], ballet performances [1], TV broadcasts and films [2] can also be locations for sadness. Sadness is in the world and universe [7], in Berlin [1] and in England [1]; it fills events [2], visions [1], air, atmosphere and one's aura [10], and is also found in Socialism [1]. Sadness can be outside and envelope and consume experiencers [18]. **Experiencers are aware of their sadness [150]** if they have it. They can feel sadness at a certain time [25], at Christmas [1] and at Easter [1], and after a coitus [3]; they can feel sadness everywhere, there, and in a certain place [35]. Sadness can have some forms [1]. It can be great, consuming, the only, special, tremulous, overwhelming, and small; there is pierrot's sadness and sadness of deck chairs on a rainy beach [14].

Sadness has a cause [158] that evokes it. Sadness is induced in experiencers by thoughts about, or arrival, possibility, existence, etc. of death and by funerals [80], by departures and farewells [49], and by illness [9], aging [2] and childlessness [1]. Sadness is elicited by news [4], crimes [4], losses [4] and failures [1], and by whores [1], prejudice [2], and the holocaust [1].

Experiencers can exhibit their sadness [24] or not [10]. **The indicators for sadness in humans are certain motor expressions [71]** and action propensities [1]. Motor indicators for sadness are facial signs: face expression and mimics, e.g., faint smiles and lines around the mouth [26], tears, eye movement and expression, e.g., eyes enlarge and widen, grow chill and become dim with sadness, their look is a gaze [31]; voice: experiencers cry, call, shriek, and scream in sadness [4], they sigh [1] and have a modulated voice tone [5]; and gestures and body motion [4]: fluttering, slow palm-up gestures, slight head shakes, and sadly bent knees. An action propensity in sadness is turning away [1]. In sadness, humans experience frustration, apathy and altered states of consciousness [3]. They can express their sadness through words [1] and in Psalms [1] and also mediate their sadness through art [1].

Sadness can drive experiencers towards certain intentions, and is the cause for action [3]. **Sadness accompanies certain states, processes, and actions or is, although infrequently, absent from them [63]**; it may also be used to trigger these in experiencers [14]. Sadness can be brought to experiencers, caused or evoked in them; experiencers can be moved to sadness, and sadness can be born from knowledge or can result from the need that humans naturally have for it [17]. Experiencers can act upon their sadness [45] sharing it with others, knowing, remembering, measuring, sorting out, capturing, confronting, relieving, controlling, easing, complicating, and stopping it; they can attach sadness to something, think of their sadness and describe it verbally, can replace sadness with another, positive or negative, emotion that outweighs it.

The intensional definition for HAPPINESS with its ranked designated properties

Happiness is an emotion [142] evaluated as a positive one [23], and is a basic need [1] and a response [5]. Happiness can only scarcely be deemed negative [1]. It is God [8] and **human experiencers [132] who have happiness** but horses [3] can also experience this emotion. Humans can have happiness in their mind [3], in their whole selves and bodies [5], in their heart [3] and soul [1], and in their lives [15] and memories [1]. Experiencers may situate their happiness in texts [4] written by them. Christian faith [20] and art [1] can also be locations for happiness. Happiness is in the heaven [3], in this world [5] and in the other world [2]. Happiness can be outside and envelope experiencers [20].

Experiencers are aware of their happiness [11] if they have it. They can feel happiness at a certain time [16], in the day- [1] and nighttime [1], in the afternoon [1] and in the evening [1], at Christmas [2], and in the past [2] and in the future [9]. Happiness lasts a moment [3]. Experiencers can feel happiness in a certain place [5], at home [10] and in a house [1], and in Italy [1]. Happiness can have some forms [6] and there is a complexity in it [1]. Happiness can be of different quality [41]. It can be great, everlasting, fleeting, ephemeral, short-term, true, real, perfect, spiritual, transforming, moderate, mild, extreme, unlooked-for, sudden, lost, high-tech, unique, special, fatal, corrupted, and vain; there is Christian happiness and happiness that is childlike or paper thin.

Happiness is the result of causation [54]; it is given to experiencers, is achieved by them and has causes [62] that elicit it. Happiness is induced in experiencers by marriage [17], family life [1], and children [1]. Men find happiness in their marriage proposals accepted [2]; women find happiness in a work-life balance [1]. Happiness is elicited by acts of giving and by caring about the others [6], Christian faith [3], freedom of mind and creativity [2], and by self-fulfillment [1]. Money [5], alcohol [3], a good job [2], reading [1], music [1], leisure [1] and cocaine [1] can also give happiness to humans. Experiencers find happiness in sex and desire [2] and in relationships [1]; men are happy with women [1], and women are happy with men [1]. Laughter [1], beauty [1], smiles [1], success [2], and somebody else's happiness [1] can also give happiness to humans. Happiness can be in elections of a king [1]. Happiness may be brought by Zashiki-Warashi [1] and may be achieved through a ritual [1].

Experiencers exhibit their happiness [8]. **The indicators for happiness in humans are certain motor expressions [29]**. Motor indicators for happiness in humans are facial signs: face expression, mimics, and a smile [7], eye expression and tears [7]; voice: experiencers sigh [1], cry [3], weep [3] and laugh [3] with happiness; and gestures and body motion: agitation, restless movement, wriggling the toes [3], stretching the hand out [1], and dancing [1]. In happiness, humans can experience altered states of consciousness [3].

Happiness drives experiencers towards certain intentions, and is the cause for their action [3]. Happiness can accompany certain states, processes, and actions [2], and can tinge these [2]. **Experiencers can act upon their happiness and that of others [161]** completing, sharing, increasing it; expecting, looking for and finding it; knowing, contemplating, understanding, describing and wishing it; remembering and forgetting it; substituting and associating it with something; shattering, spoiling and destroying it; etc.

The intensional definition for RELAXATION/SERENITY with its ranked designated properties

Relaxation/serenity is an emotion evaluated as a positive one [22]; it is abatement from bodily or mental effort [48] and is a state or quality of being tranquil [27]. It is Christ [2], human [18] and non-human [2] experiencers who have relaxation/serenity: horses [1] and swans [1]. Human experiencers can have relaxation/serenity in the mind [9], in their voice [4] and spirit [5], and in their lives [12]. They find relaxation/serenity in music [18] and the art [4], in paintings [4] and theatrical plays [1], and may put their relaxation/serenity in impressions [1] and letters [2]. Relaxation/serenity is in religious faith [4], at cemeteries [2] and in the grave [1]; it can be found in the world [4], in the sky, above the clouds and material things [4], in the Sahara [1] and on the Moon [2], and also in an aquarium [1]. **Relaxation/serenity fills atmosphere, air and one's aura [24]**, and is in the weather [1]. Relaxation/serenity can be outside and envelope experiencers [4].

Experiencers are aware of their relaxation/serenity [107] if they have it. **They can feel relaxation/serenity at a certain time [36]**, in the morning and daytime [7], in the evening and nighttime [12], on Sundays [1] and in summer [1], during a siesta [1] and in their old age [1]. **They can feel relaxation/serenity in a certain place [36], in the countryside [61], at water, rivers, lakes and seas [55], at nature and the scenery [39], at hotels [37], in dwellings [17] and in rooms [4], in gardens [17], on islands [11], at spa resorts [6] and in relaxation centres [6], in the mountains [5], in Italy [5], in churches [4], parks [2], cafés [1], and at grammar school [1]. Men feel relaxation/serenity on a woman's bosom [1]. Relaxation/serenity can have some forms [7] and can be of different qualities [19]. It can be subtle, quiet, false, Greek and classical, monastic and angelic; there is the dignified serenity of an elephant trundling off to its ancestral graveyard and there is the serenity of a chain saw; one can feel serene as a steel engraving and as Renoir.**

Experiencers exhibit their relaxation/serenity [22] through motor indicators [41]. These are face expression and a tranquil smile [34], and eye expression [7].

Relaxation/serenity is the result of causation [159]; it is given to experiencers and is achieved by them [4]. **Relaxation/serenity is induced by comfort [38], alcohol and drinks [23], sun [5], travelling [4], psychiatric medicines [2], music [1], coffee [2] and conversation [1], and by humor [1]. Humans achieve relaxation/serenity through sex [3], massage [5] and aromatherapy [6], a bath [4], acupuncture [1], meditation [1] and yoga [1], and through sleep [1] and food [1]. Certain techniques and exercises [31], hobbies and pastime [23] also bring relaxation/serenity to humans. An elicitor for relaxation/serenity is a victory [1].**

Relaxation/serenity drives experiencers towards certain intentions, and is the cause for their action [1]. Relaxation/serenity can accompany certain states, processes, and actions or be absent from them [13]. **Experiencers can act upon relaxation/serenity [22]** completing, increasing and enhancing it, concentrating on and learning it, permitting and affecting it, shattering, threatening or disturbing it. They can also use relaxation/serenity as a means to achieve certain goals [3].

These intensional definitions read as narratives, which makes them good candidates for computational storytelling, and adds practical value to this paper although the subject is outside of the scope of research. Intensional definitions comprise those designated properties of emotion concepts that formalization of metaphors ultimately seeks. The definitions are to be represented at the ontological level now.

2.2 Ontologies for FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY

An ontology is a knowledge engineering artifact that specifies objects/concepts with their attributes and relations within a domain (Peters & Shrobe, 2003). Representing these domains is called ontological engineering. There are a number of ways to construct and populate ontologies, the choice depending on particular research objectives. Figures 1, 2, 3, and 4 below set the relevant common-sense knowledge about FEAR, SADNESS, HAPPINESS, and RELAXATION/SERENITY in ontologies. These are general-purpose ontologies that organize and hold together the various specific fragments of knowledge about the emotions. The facts that the ontologies contain are generally translatable into formal ontology language for AI.

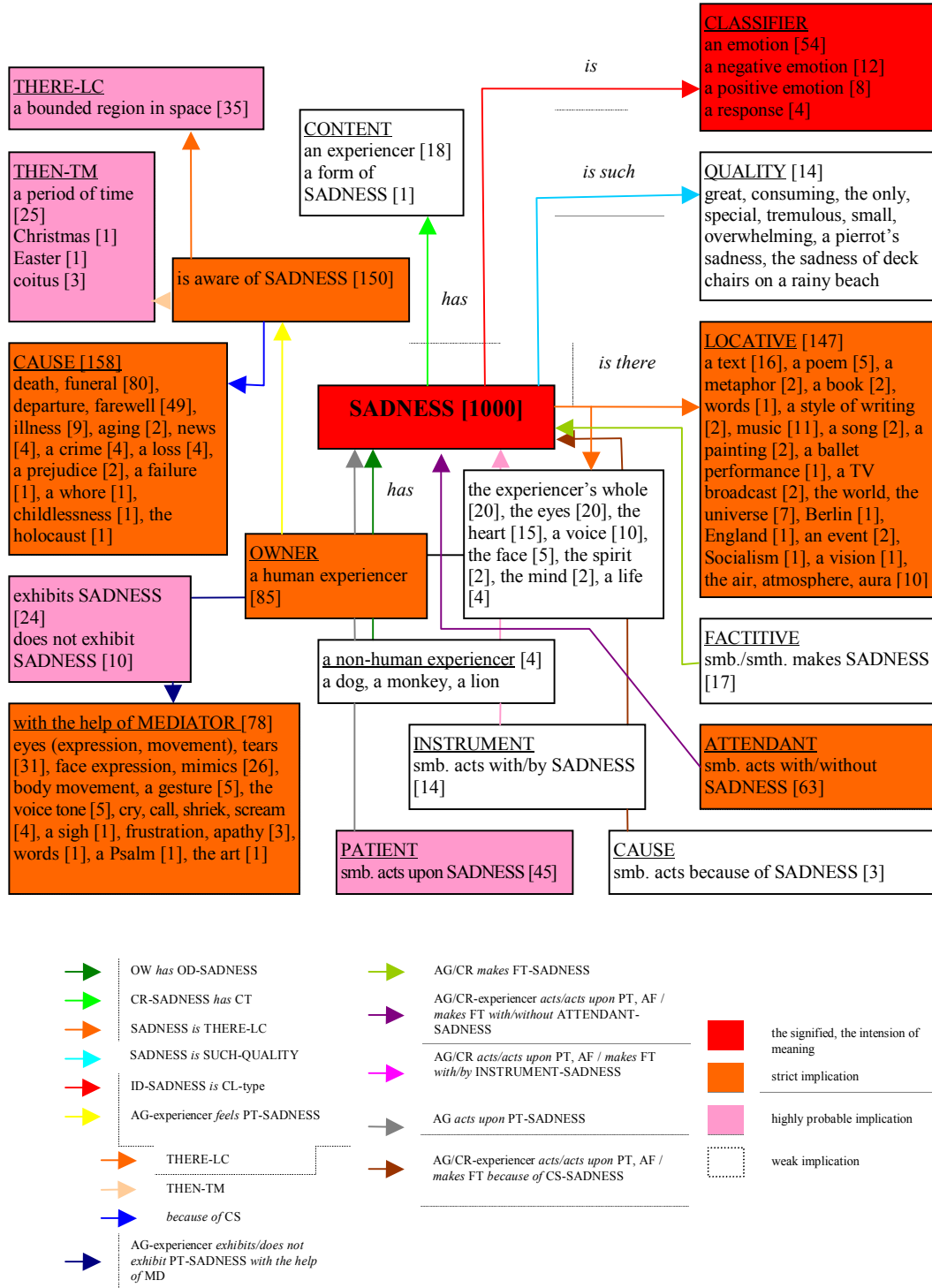

Fig. 2. A possible ontology for SADNESS

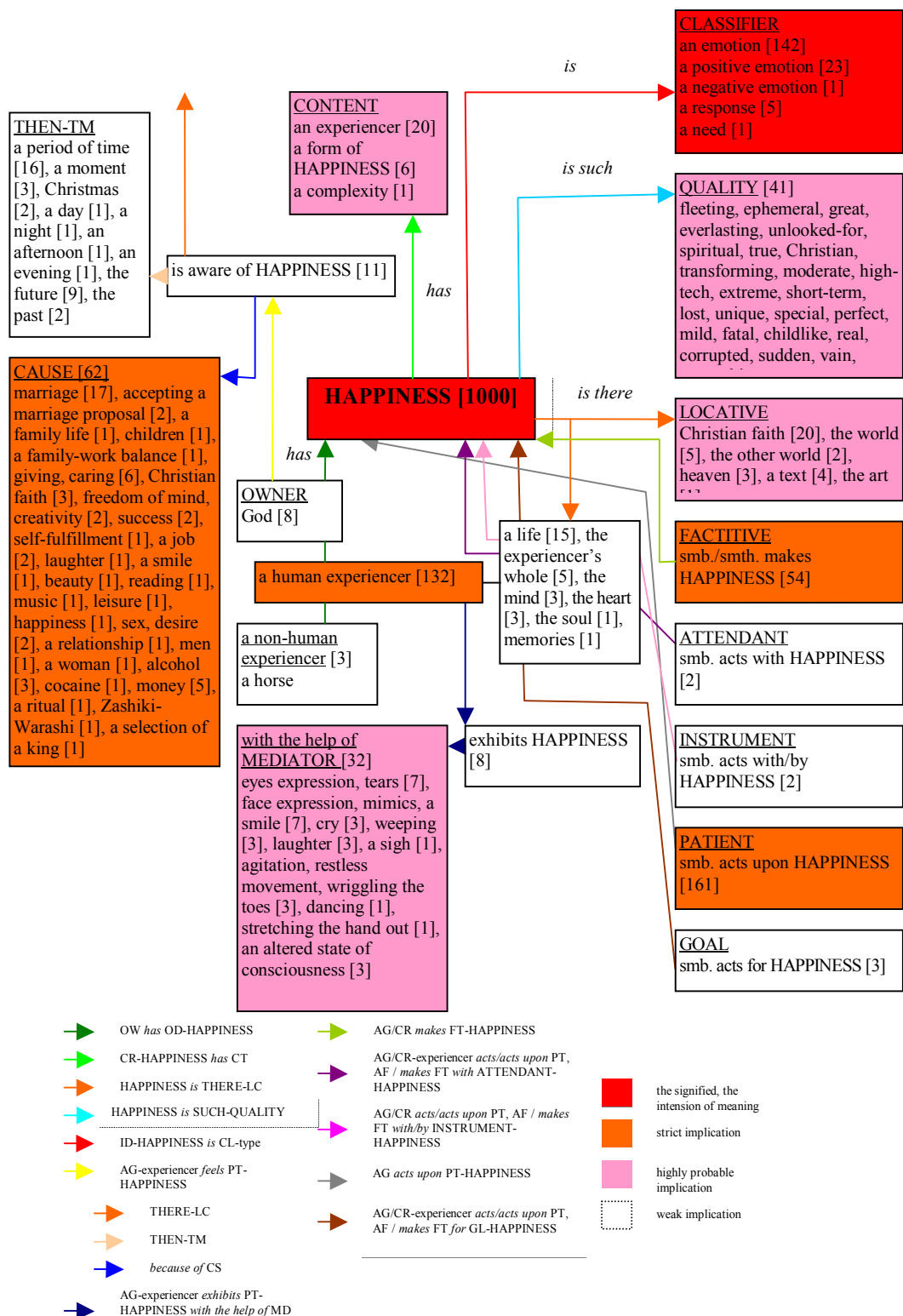

Fig. 3. A possible ontology for HAPPINESS

By way of different colors, the figures show relations between concepts within the ontologies and their prominence. These ontologies are explicit specifications of conceptualization for the emotions of fear, sadness, happiness, and relaxation/serenity in the British worldview.

3. Conclusions and further research

This paper has attempted to bring cognitive linguistics and AI together in an interdisciplinary study of metaphor. It has used big corpus data and trusted cognitive linguistic tools to expose and rank designated properties of major emotion concepts and to arrange these properties into general-purpose ontologies. As explicit specifications of metaphorically preferred emotion conceptualizations, the ontologies that this paper suggests make good candidates for computation in ontology languages for AI.

The research agenda of this paper has been practical and solution-based, with some theoretical issues postponed. One of these issues is metaphor itself with regards to where it is to be terminologically located within the proposed methodological framework. In other words, what conceptual entity exactly is to be considered and termed a metaphor here? Emotions by virtue of their ineffability as qualia are conceptualized metaphorically, and this paper has been clearly operating on metaphors that conceptualize the emotions of fear, sadness, happiness, and relaxation/serenity. The practical value of the solution that this paper suggests for AI does not depend on terminological speculations, still the proper location for the term "metaphor" in the framework will make this solution theoretically immune.

Semantics of lingual networks (Жаботинська, 2019) that this paper adopts is a theory of meaning inspired by frame semantics. The theory, to the best of my knowledge, reserves for metaphor one schema only. It is the comparison likeness schema "SMB/SMTH *is as if* SMB/SMTH-A CORRELATE" that is assumed to license metaphorical expressions in natural language. In this light, linguistic manifestations that need to be exclusively considered metaphorical for HAPPINESS, for example, are only those 166 expressions in the data set that are licensed to occur by the schema "HAPPINESS *is as if* SMB/SMTH-A CORRELATE", e.g., *happiness is paper-thin*, where the mode is fictitious (the wordage for the mode is by Immanuel Kant). However, the mode is equally fictitious for such expressions in the data set as *money gives them happiness* (the HAPPINESS *is* A PHYSICAL OBJECT metaphor), *there is so much happiness in the community* (the HAPPINESS *is* CONTENT INSIDE A CONTAINER metaphor), etc. These expressions are licensed to occur by other schemas but are metaphorical (at least in terms of the conceptual metaphor theory in its standard version, see Vakhovska, 2017b for an overview), which overrides the initial expectation. Cf. also: these other schemas license non-metaphorical expressions, e.g., *the teacher gives them a book* and *there is so much water in the vase*; these expressions manifest concrete concepts, and indeed the mode here is actual. Therefore, for abstract concepts like HAPPINESS a lot more schemas need to be treated as those that license metaphorical expressions but not the comparison likeness schema alone, which generally has been shown by this paper's data set.

There is another issue in this train of thought. Could schemas be termed metaphors if they are conceptual structures that license metaphorical expressions? From the conceptual metaphor theory perspective, the answer is presumably yes, although this does not resonate with the methodology and is counter-intuitive. The theory naturally and traditionally handles metaphorical concepts but not metaphorical schemas. Yet, schemas do have their say in the mind's operation, and there are opinions that schematicity interlaces metaphorical concepts and is their central property (see Kövecses, 2017). This schematicity is that of the metaphorical sources that can come from different levels of abstraction and thus be of different degrees of schematicity, e.g., HAPPINESS *is* A PRECIOUS POSSESSION and HAPPINESS *is* A JEWEL. Should then the HAPPINESS *is* A PRECIOUS POSSESSION metaphorical concept be considered less schematic than the "O^{owner} *has* O^{owned}- HAPPINESS"

schema? This however is an implausible juxtaposition of entities of different order. Therefore, the terminological refinement for this paper, if aimed at, requires a deeper insight into methodologies and is a **prospect** for further research.

Another research opportunity is the algorithmic and repetitive nature of schemas that license metaphorical expressions for the emotion concepts. There are schools of thought in AI that with the purpose of computation explore productive aspects of metaphors and of creative metaphors in particular. The intensional definitions and ontologies from this paper make valid input for a metaphor generator. Potential metaphORIZATIONS of fear, sadness, happiness, and relaxation/serenity are infinite, which is generally the case for any metaphORIZATION thinkable until combinatorial explosion (Prof. Dr. phil. Kai-Uwe Kühnberger, personal communication, September 2019), and what this paper has achieved is cataloguing the regularities of these combinations.

REFERENCES

- Жаботинська, С. (2019). Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Studia Philologica*, 13, 17-27. doi: 10.28925/2311-2425.2019.13.3
- Никитин, М. В. (2007). *Курс лингвистической семантики*. Санкт Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена.
- Besold, T. R., Kühnberger, K.-U., & Plaza, E. (2017). Towards a computational- and algorithmic-level account of concept blending using analogies and amalgams. *Connection Science*, 29(4), 387-413. doi: 10.1080/09540091.2017.1326463
- Eppe, M., Maclean, E., Confalonieri, R., Kutz, O., Schorlemmer, M., Plaza, E., & Kühnberger, K.-U. (2018). A computational framework for conceptual blending. *Artificial Intelligence*, 256, 105-129. doi: 10.1016/j.artint.2017.11.005
- Gentner, D., & Forbus, K.D. (2011). Computational models of analogy. *Cognitive Science*, 2(3), 266-276.
- Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2004). Ontological aspects of computing analogies. In *Proceedings of the Sixth International Conference on Cognitive Modeling* (pp. 350-351). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2006). Metaphors and heuristic-driven theory projection (HDTP). *Theoretical Computer Science*, 354(1), 98-117.
- Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2007). Ontologies as a cue for the metaphorical meaning of technical concepts. In A. Schalley and D. Khlentzos (Eds.), *Mental States: Evolution, Function, Nature* (pp. 191-212). Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Kemmer, S. (2003). Schemas and lexical blends. In H. Cuyckens, T. Berg, R. Dirven † and Klaus-Uwe Panther (Eds.), *Motivation in Language: Studies in Honour of Gunter Radden* (pp. 69-97). John Benjamins Publishing Company. doi: 10.1075/cilt.243.08kem
- Kövecses, Z. (2017). Levels of metaphor. *Cognitive Linguistics*, 28(2), 321-347.
- Peters, S., & Shrobe, H. E. (2003). Using semantic networks for knowledge representation in an intelligent environment. *IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications (PerCom'03)*, 1, 323-337. doi: 10.1109/PERCOM.2003.1192756
- Scherer, K. R. (2005). What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*, 44(4), 695-729.
- Schmid, U., Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Burghardt, J. (2003). An algebraic framework for solving proportional and predictive analogies. *The European Cognitive Science Conference*. [eBook edition]. doi: 10.4324/9781315782362-59.
- Vakhovska, O. (2017a). A cognitive linguistic perspective on first-person verbal report on emotion experience. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 85, 72-80.
- Vakhovska, O. (2017b). Metaphor in the light of conceptual metaphor theory: A literature review. *Cognition, Communication, Discourse*, 15, 84-103. doi: 10.26565/2218-2926-2017-15-06.

REFERENCES

Zhabotyns'ka, S. (2019). Semantyka linhval'nykh merezh u navchal'nomu kombinatornomu tezaurusi. *Studia Philologica*, 13, 17-27. doi: 10.28925/2311-2425.2019.13.3

Nykytyn, M.V. (2007). *Kurs lnhvystycheskoj semantyky*. Sankt Peterburh: RHPU ym. A.Y. Hertsena.

Besold, T. R., Kühnberger, K.-U., & Plaza, E. (2017). Towards a computational- and algorithmic-level account of concept blending using analogies and amalgams. *Connection Science*, 29(4), 387-413. doi: 10.1080/09540091.2017.1326463

Eppe, M., Maclean, E., Confalonieri, R., Kutz, O., Schorlemmer, M., Plaza, E., & Kühnberger, K.-U. (2018). A computational framework for conceptual blending. *Artificial Intelligence*, 256, 105-129. doi: 10.1016/j.artint.2017.11.005

Gentner, D., & Forbus, K.D. (2011). Computational models of analogy. *Cognitive Science*, 2(3), 266-276.

Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2004). Ontological aspects of computing analogies. In *Proceedings of the Sixth International Conference on Cognitive Modeling* (pp. 350-351). Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum.

Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2006). Metaphors and heuristic-driven theory projection (HDTP). *Theoretical Computer Science*, 354(1), 98-117.

Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Schmid, U. (2007). Ontologies as a cue for the metaphorical meaning of technical concepts. In A. Schalley and D. Khlentzos (Eds.), *Mental States: Evolution, Function, Nature* (pp. 191-212). Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

Kemmer, S. (2003). Schemas and lexical blends. In H. Cuyckens, T. Berg, R. Dirven † and Klaus-Uwe Panther (Eds.), *Motivation in Language: Studies in Honour of Gunter Radden* (pp. 69-97). John Benjamins Publishing Company. doi: 10.1075/cilt.243.08kem

Kövecses, Z. (2017). Levels of metaphor. *Cognitive Linguistics*, 28(2), 321-347.

Peters, S., & Shrobe, H. E. (2003). Using semantic networks for knowledge representation in an intelligent environment. *IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications (PerCom '03)*, 1, 323-337. doi: 10.1109/PERCOM.2003.1192756

Scherer, K. R. (2005). What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*, 44(4), 695-729.

Schmid, U., Gust, H., Kühnberger, K.-U., & Burghardt, J. (2003). An algebraic framework for solving proportional and predictive analogies. *The European Cognitive Science Conference*. [eBook edition]. doi: 10.4324/9781315782362-59.

Vakhovska, O. (2017a). A cognitive linguistic perspective on first-person verbal report on emotion experience. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, 85, 72-80.

Vakhovska, O. (2017b). Metaphor in the light of conceptual metaphor theory: A literature review. *Cognition, Communication, Discourse*, 15, 84-103. doi: 10.26565/2218-2926-2017-15-06

List of abbreviations

AI – artificial intelligence

Дата надходження до редакції 13.03.2021. Ухвалено до друку 14.06.2021.

Author information

<p>Vakhovska Olha</p> <p>PhD in Linguistics, MSc in Cognitive Science, Associate Professor at Prof. O.M. Morokhovsky Chair of English Philology, Translation and Philosophy of Language Kyiv National Linguistic University e-mail: vakhovskayaolga@gmail.com</p>		<p>Fields of scientific interest</p> <p>Cognitive Linguistics, Artificial Intelligence, Cognitive Science, Translation Studies</p>
--	--	---

UDC 81'255

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236058](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236058)

N.I. Holubenko

Kyiv National Linguistic University, Ukraine

e-mail: n.irgovtsiy@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4850-721X>

DISCOURSE APPROACH TO CONVEYING MODALITY IN TRANSLATION

Abstract

This paper highlights a brief theoretical and methodological investigation of the most widespread specific features of Translation Studies touching the development of the discourse approach in adequate conveying of modality in translation. The category of modality is examined from the point of view of an interdisciplinary approach that combines results obtained in logic, and traditional linguistics. Modality, originating in the logical-philosophical tradition, is one of the most important characteristics of the utterance. It reflects cognitive activity of a person, thus expressing the connections of the objective world. As a functional-semantic category, it contains a number of evaluative means characterizing the attitude of a statement to reality, its objective significance, and the means that characterize the attitude of a speaker to the statement, which reflects its subjective side. Further studies can help to fully attain substantial progress in the analysis of the multimodal systemic functional approach to investigating the variability of expressing the means of modality in translation which may be another step towards a fuller understanding of the nature of this still poorly investigated sphere of translation. This rather interdisciplinary analysis is anchored in Hallidayan systemic functional grammar where "a text is the product of ongoing selection in a very large network of systems – a system network". Thus, a text is analyzed from the point of view of creativity and expression of various modal meanings.

Keywords: translation theory, translation approach, translation methods, category of modality, discourse parameters.

Анотація

У статті представлений короткий теоретико-методологічний огляд визначальних особливостей сучасних підходів до перекладознавства, який відстежує розвиток дискурсивного підходу щодо адекватної передачі модальності повідомлення і цілого тексту. Категорія модальності розглядається з погляду міждисциплінарного підходу, що поєднує результати, отримані в логіці і традиційній лінгвістиці. Модальність, зародившись у логіко-філософській традиції, є однією з найважливіших рис висловлювання. У ній відображена пізнавальна діяльність людини та її зв'язків з об'єктивним світом. Як функційно-семантична категорія вона містить низку оцінних засобів, що вказують на співвідношення висловлювання до дійсності, об'єктивне значення, а також засоби, які передають ставлення мовця до висловлювання, що відображає її суб'єктивний бік. Методологічно засадничо важливим у роботі є твердження, що дискурсивний підхід може досягти значного прогресу в аналізі мультимодального системного функціонального підходу до дослідження варіативності вираження засобів модальності в перекладі. Це передбачає новий етап на шляху до повнішого розуміння характеру досі не вивченої сфери перекладу. Такий міждисциплінарний аналіз впливає із функціональної граматики Галлідея, де "текст постає продуктом постійного відбору в дуже великій мережі систем – системній мережі". Відповідно до сказаного, текст розглянуто як актуалізацію мовних засобів, що відкриває простір для творчості, а отже, варіативності реалізації тексту.

Ключові слова: перекладознавство, перекладацький підхід, методи перекладу, категорія модальності, дискурсивні параметри.

1. Introduction

The development of science is always accompanied by the enrichment of different, at first sight, subjects making interdisciplinary one of the main ontological characteristics of General Linguistics

and Translation Studies. It has become commonplace that translation as an academic subject began during the last decades of the 20th century known as 'Translation Studies' (hereinafter referred to as TS) named by the US scholar James S. Holmes. He divided TS into three subcategories: *descriptive, theoretical and applied* (Holmes, 1988, pp. 71, 73, 77). Mona Baker, in *The Routledge Encyclopedia of Translation* in 1998, talked about the value of this new discipline attracting scientists from other more traditional areas. Later, in 2008 in *The Encyclopedia*, she described the growth and development of TS that is "new concerns in the discipline, its growing multidisciplinary, and its commitment to break away from its exclusively Eurocentric origins, while holding on to the achievements of the past decades" (Baker & Saldanha, 2009).

Furthermore, Snell-Hornby's (1988) "integrated approach" played the greatest role in the move towards interdisciplinarity of TS. The scholar adapts linguistic and cultural approaches, methods and concepts for theory, practice and analysis of literary translation. Thus, she points out that the development of TS is inevitably involved with the changing views within the discipline of Linguistics that was dominated by the appearance of Transformational Grammar. After all, there is an influx of researchers from Transformational Grammar and Structural Linguistics who have gained impetus in the development of General Theory of Translation.

Such issues as the principles of equivalence between heterogeneous entities, their identification and differentiation; the processes of encoding and decoding information; the way of conveying implied meaning and general modality of written and oral texts and the like became an indispensable part of Translation Theory. In translation, different grammar, semantic and functional systems between the source and target language become one of the difficulties for a translator. One of such functional and semantic systems is modality. Baker (2001) stated that modality can vary widely from language to language and has to be handled sensitively and carefully in translation. By the way, translation itself consists of conveying not only the original meaning of the text, but also its form, style and manner of speaking.

Research in the field of linguistics clearly demonstrates the shift of emphasis from the analysis of the utterance level to the levels of text and discourse. At the same time, it becomes necessary to integrate the accumulated knowledge. Thus, the study of the textual modality from the perspective of a discursive approach which would help raise the status of the text and sentence categories. A great contribution to this process was made by the achievements in logic, linguistics, stylistics of the text and cognitive poetics, the integration of which makes it possible to illuminate new sides of traditional concepts. This contributes, in particular, to the expansion of the concept of such a category as modality in its textual and interdiscursive aspects, which this article is focused on.

2. Critical literature review

The study of modality plays a crucial role in the contemporary investigations of the translation process result. For linguists engaged in the study of modality, the subject of acute concern is still related to the definition of the essence of the category of modality as one of the most important predicative categories of an utterance, with the analysis of its content structure and the identification of linguistic means of expressing modal meanings. The main disagreements relate to the semantic volume of this "super-category", which obtains a very broad interpretation (Sh. Bally, E. Benveniste, and others), and narrower understanding (J. Coates, A. Kratzer, B. Knežević, I. Brdar, and others) respectively.

A great number of scientists in the field of translation studies examine the difficulties in translating the modal verbs, modal words and phrases, modal auxiliary verbs and adverbs, having the main purpose to identify the pragmatic and communicative equivalency of the original and the target texts. Moreover, special interest has to be paid toward the specifics of rendering the modal meaning through Systemic Functional Linguistics.

3. Aim and objectives

The aim of the article is to give a comprehensive and thorough overview of various historic and multidimensional approaches to discourse parameters of conveying modality in translation. Thus, the discussion and analysis of the category of modality in the translation process and translation product form the core of the following sections in this article. By the way, in this study we try to discuss certain arguments towards the development of new approaches and methods in translating modality from a discursive perspective, tracing the main concepts of Systemic Functional Linguistics.

4. Research methodology

Research methods are selected due to compliance with the objectives of the study, thus reflecting the theoretical focus of the research paper, and including descriptive, contextual, and semantic methods. The theoretical observation of the main specifics in conveying modality through the prism of discourse parameters of texts requires thorough usage of general scientific methods, such as synthesis, analysis, which give an impetus to linguistic, cognitive, communicative, discursive and pragmatic aspects of translation.

5. Research results and their discussion

In the last century, there was a great deal of work concerning the analysis of linguistic communication, and during the last decades, the focus of researchers' attention has been shifted towards describing the ways that the visual and verbal modes fully express their meanings in multimodal texts where the communicative situation is presented using several modalities of perceptions. Thus, we are inclined here to state that the relationships between various speaker's modes offer a means to consider a category of modality from a discursive and multimodal perspective and to highlight the methodology of its investigation within the principles of translation. This rather interdisciplinary analysis is anchored in Hallidayan functional grammar where "a text is the product of ongoing selection in a very large network of systems – a system network" (Halliday, 2004, p. 23).

The development of pragmatic turn has been of paramount importance for translation theory. It is worth pointing out that the interaction of translation and language studies is not enough for TS, as there is a huge number of new and older developments in various disciplines, which Translation Studies might take into account. Snell-Hornby indicates that these approaches all have certain prerequisites in common: firstly, they are based on a world-view, which *synthesizes* rather than separates; secondly, they do not view language as an isolated phenomenon, but *relate* it both to the world around and other disciplines; thirdly, they adhere to culture-bound *differentiation* rather than universalist theories; and fourthly, they work *empirically* and *inductively* with concrete language material (Snell-Hornby, 1988, p. 67). This means that translation as a discipline is concerned with conceptualization of the inner world and thoughts of the communicants, and thus communication across cultures.

Moreover, Translation Studies as a wide scientific field touches four scopes of investigation: the first two (product-oriented) study the functional aspect between the target language text, and the other two are process-oriented, the great emphasis of which lies on the steps of a translator during the translation process. Then, the relationship of Translation Studies to other scientific fields may change in the course of shifts of translation paradigms represented by the transition, for example, from linguistic perspectives to cultural studies and social perspectives, and in some recent years, to pragmatic and discursive ones. During the 20th century discussions on translation largely centered around methodological questions, correspondences between two or more linguistic systems, the function and place of translation in the target culture.

In order to explore the main issues of the article, a social semiotic approach is of paramount importance to be presented. In this aspect, different semiotic resources are conceptualized as meaning-making systems functioning variously in society: starting with arranging experience and making logical interconnections in different spheres of the world, accomplishing social relations, and ending with personal behaviour and attitudes. Thus, the sociosemantic parameters of context have to be

viewed from various perspectives, as it may have different metafunctions in linguistics. Halliday outlines the semiotic structure of context as follows: "The semiotic structure of the situation is formed out of the three sociosemiotic variables of field, tenor, and mode." (2004, p. 222).

One of the key contemporary methodological concepts in translation is discourse analysis which includes two aspects: textual and contextual. Textual analysis is the analysis of a text at all levels: starting from phonetics and ending with syntactics. Contextual analysis includes the following categories of circumstances: time, place, event / action, participants. Moreover, all these categories can be quite relevant, however, a closer analysis suggests some additional categories that are very significant, thus embracing the field of activity (domain), the roles of the participants' discourse role, social relations between participants. Hence, the idea that the structure of the text is determined by the context is the basis of discourse analysis.

Cognitive discourse analysis can relate to any statement, verbal or non-verbal, aimed at communicating with another individual, which refers the speaker to a particular social group. Specific expression of thought in an utterance assumes focus on the use of language in a specific social context. In general, cognitive analysis of discourse has two main aspects – the structure of knowledge representation and ways of its conceptual organizations. At the same time, in the study of communication, it is necessary to know what aspects contribute to the correct perception of the speaker's thoughts. It should be borne in mind that different types of linguistic communities and socio-cultural strata of society are characterized by the originality of the use of language.

In line with our previous research (Holubenko & Demetska, 2020), the category of modality in translation is viewed from the perspective of cognitive science, narrativity and narrative emplotment, adaptive approach to translation and, specifically, intersemiotic translation. The concept of modality is a complex system of individual conceptualizations and comprehension of reality. Thus, differences in modal systems of different languages and semiotic areas focus on explicit and implicit expression of modality. This study is aimed at mapping lexical units available to express the implicit meaning of modality in two linguistic semiotic systems, determine differences in the use and meaning between the individual means, and thus demonstrate in what way the semantic field of the implicit meaning is structured in written and oral texts.

In modern linguistics, the concept of modality is expanding, which is associated with the development of the text-centric approach. The evolution of this concept also occurs due to the appeal to such sciences as Stylistics and Cognitive Poetics. Representatives of Western European Linguistics investigate the problems of modality taking into account the concept of Sh. Bally, according to which, in any statement it is possible to single out the main content (dictum) and its modal part (modus), which expresses the speaker's intellectual, emotional or volitional judgment in relation to the dictum. The development of the problem of modality is carried out mainly in two directions: 1) the verbal mood is subjected to detailed analysis, which is identified by most researchers with the category of modality and is considered as one of the grammatical means of this category; 2) the interpretation of modality at the syntactic level is reduced, as a rule, to the allocation of the so-called modal types of sentences, carried out simultaneously on several different grounds as necessity, obligation, imperativeness, volition and reliability.

It should also be borne in mind that modality is a universal category, found in different forms in the languages of different systems, and this determines the importance of a comparative study of modality, which makes it possible to identify both common, typological features in the system of modal meanings and means of their expression, and intra-lingual, reflecting the national characteristics of a certain linguistic picture of the world.

In turn, Kratzer (2008) and other linguists divide the category of modality into several types: hypothetical modality (the presentation of the content of the statement as conjectural); verbal modality (expressed by verbs); unreal modality (presentation of content as unrealizable, impossible); negative modality (the content of the statement does not correspond to reality).

Objective modality is a key feature of any utterance and forms a predicative unit (sentence), thus expressing the relation of the statement to reality in terms of reality (unreality). Subjective modality expresses the attitude of a particular speaker to the communication and is not a mandatory feature of the utterance. Its semantic scope is much wider than the scope of objective modality. The semantic basis of subjective modality is evaluation. It is worth clarifying that modal verbs are one of the means of expressing the category of subjective modality that conveys the speaker's attitude to the communicative act. The subjective-modal categories include tonality and rational evaluation. The clause of *I must learn it* and *he has to learn it now* or *it is a must for him to learn now* are respectively subjective and objective modality. By the way, implicit modality is an intended speech by the communicator by using modal verbs or even in cases when modality is verbally realized in the same clause as the main proposition, as in the example: *I should read the book; we are required to leave the party; he is supposed to read a lecture now*. All in all, it is important to add that a full interpretation of implicit modality of the original text requires profound knowledge and cognitive abilities of a translator to fully convey the speakers' intended meaning. On the contrary, explicit modality is the one encoded directly in modals, but in a different implementation, or when it is expressed in a single sentence, and that is why it requires finding a correspondent modal word (verb or phrase) in the target language.

By tonality we mean reflection of the psychological attitude of the author of the text. Rational evaluations can be expressed in separate micro texts and are included in the logical scheme of the text as separate logical abstracts. However, the author's evaluation can be spread throughout the text.

Epistemic modality is understood as the linguistic forms which demonstrate speaker's certainty or uncertainty about the truth of the proposition they express (Coates, 2016). Such words as *sort of*, *a little*, *like*, *may* and *might*, expressions *as you know*, *I mean* and *I think* are considered epistemic modals, thus identifying the degree of the speaker's expressed utterance. Then, she asserts that epistemic modality expresses two types of meanings, the first of which is described with the help of uncertainty in the utterance.

Discursive modality is considered to be a broad concept that includes not only the speaker's attitude, expressed by independent lexical means or their combinations, but also by those that can only be understood through discursive structures, and thus relating to other pragmatic meanings. Discursive modality is reflected in an emotional attitude, transmitted through syntactic, lexical, stylistic means, representing the attitude towards both the speaker and the interlocutor.

Basic concepts that are activated by modality are obligation, ability, necessity, probability, possibility. Thus, the means of expressing subjective modality include personal particles, interjections, pronouns, introductory-modal words, introductory word combinations, tropes, repetitions, intonation, word order, certain syntactic constructions that function at all levels of the text and are markers that contribute to the expression of the author's personality, his point of view and evaluation of a particular situation. They also perform a communicative function, effect on the consciousness of the audience, transforming the facts from the text into the author's judgment. Below are the means of expressing subjective modality according to the degree of intensity of the representation of the author's image:

- morphological level includes mood forms of the verb;
- lexical level is represented by modal words and expressions, etc;
- syntactic level is represented by modal phrases, inserted proposals, inversion, sentences with separate members of the sentence, syntactic constructions with strengthening of negation, syntactic repetitions (anaphora, epiphora), syntactic ellipses, etc.;
- textual level which means the speech subject and communicant's worldview.

Under Systemic Functional Linguistics, the register of any text is described by reference to three interrelated meaning-making resources: *field*, *tenor*, and *mode*. More recently, researchers of more visually-oriented texts refer to 'multimodality' to signal that the texts they are interested in describing

make meaning through a combination of both written or spoken verbal text together with more ideographic means of communication, such as diagrams, photographs and mixed media. We are inclined to mention that the following factors such as THE SIGNAL – TO REACT (a sign of a behavioural system), THE INDICATOR – SMTH HAPPENING (interpretation of a situation, due to one's piece of knowledge), EXPRESSION (based on the interpretation of a particular type of behavioural system) and GESTURE (the intention of the other person based on a particular interpretation of a behavioural system) are necessary to take into account in the process of translation. Moreover, the notion of mode that is responsible for meaning making is known to be a major concept in multimodal analysis that has to be taken into account in conveying the modality of the utterance (see Fig. 1).

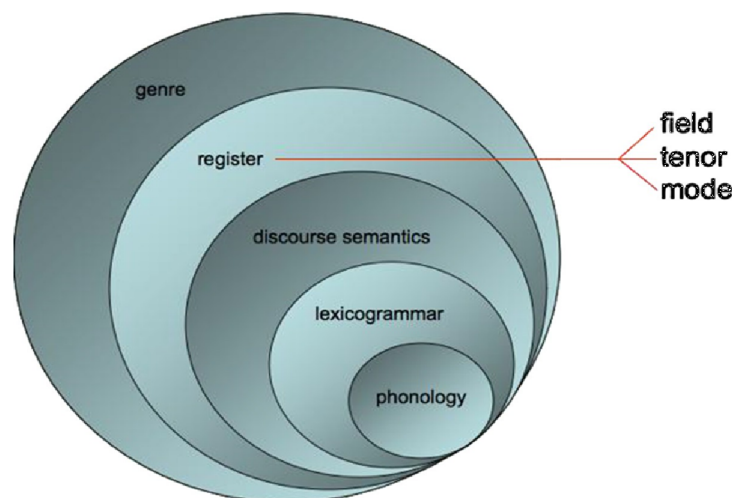

Fig. 1. *A stratified supervenient model of language and of social context* by James R. Martin (2014)

One of the important consequences of interpreting the genre and the register as extraordinary layers is that they are viewed as complex examples of meaning. In other words, they are higher levels of meaning; the genre is a sample of register patterns, registers are a sample of semantics of discourse, which, by the way, is a sample of lexicogrammatical and phonological ones. Therefore, we should be very careful if we make generalizations about the genre based on the semantic patterns of discourse, without taking into account the register. No one would think to base discourse analysis on phonological analysis, without taking into account lexicogrammar. The linguist Gunther R. Kress in his investigations about multimodality clarifies the ways of considering various forms of communication as "modes" of representation (2010, p. 79). Social semiotics in its turn is quite useful for understanding interaction as a communicative exchange.

Investigating the process of translation, two languages are examined in action, thereby realizing a functional approach to the study of languages, the opportunity to consider cases of realizing objectively existing relations between systems and the rules of functioning of these languages. With this approach, we may fix a large number of equivalents that arise in the process of correlated functioning of the language. The identification of implicit pragmatic meaning is facilitated by linguistic and extralinguistic contexts, the content of which is various kinds of presuppositions (social, situational conditioning, modality). Modality has the status of an independent linguistic, abstract-objective category. Modal language tools are not used in isolation, but in a linear or vertical context. Among the communicative and functional characteristics of semantically directed modal means in speech, the following ones can be noted: verbal, adverbial, attributive, subjective, predicative.

Meanwhile, modal relations in the text are expressed by means of expressive figurative artistic means of a language. The modal functions of figurative artistic means (metaphor, epithet, hyperbole, etc.) in language are determined by the degree of the author's evaluation. The ways and means of expressing the author's modality when describing individual or cultural pictures of the world are as follows: changing the order of words, expanded synonymy, clarification, repetition, polysyndeton, the use of symbolism, graphic highlighting of the text in the speech description of reality.

6. Conclusions and implications for further research

The above theoretical and methodological discussion shows the possibilities of integrating the concepts of logic, linguistics, stylistics, cognitive poetics, which allows you to look from the other side at the interpretation of modality. Any text may obtain social strength through modeling the systems of knowledge, attitudes, opinions, and beliefs of the audience. Speakers influence the readers and listeners, thus forming in their mind a certain model of the world, which differs from the existing picture of the world or does not coincide with other speakers' worldviews. Consequently, modality is an effective means of changing the picture of the world in the consciousness of society.

A communicative-discursive approach to conveying modality allows considering a newly formed method of pre-translation text analysis, including extra-textual factors due to the nature of the flow of communication, its purpose and participants. Great attention is paid to the stylistic parameters of genre varieties of texts under translation.

In translation, the adequate perception of the text presupposes taking into account the socio-cultural context, including communicative situation, communicative participants, their goals and tasks. To choose the right translation strategy and adequate transmission of the original, the translator needs to know basic linguistic characteristics and functional dominants of a particular type of discourse in two cultures. In modern translation studies, the practice of translation in general is defined by researchers as cognitive and discursive actions in the process of translation activities.

REFERENCES

- Baker, M. (2001). *In other words*. New York: Routledge.
- Baker, M., & Saldanha, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- Coates, J. (2016). Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological Society*, 85(1), 110-131.
- Gottlieb, H. (2003). Parameters of translation. *Perspectives. Studies in Translatology*, 11(3), 167-187.
- Halliday, M. A. K. (2004). *Introduction to Functional Grammar* (3rd ed.). London: Edward Arnold.
- Holmes, J. (1988). The name and nature of translation studies. In J. S. Holmes. *Translated: Papers on Literary Translation and Translation Studies* (pp. 66-80). Amsterdam: Rodopi.
- Holubenko, N., & Demetska, V. (2020). Category of modality through the prism of multipole approaches in the Modern Translation Theory. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(2), 303-317.
- Jewitt, C. (2014). An Introduction to Multimodality. In Jewitt (Ed.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2nd ed.) (pp. 15-30). London: Routledge.
- Knežević, B., & Brdar, I. (2011). Modals and modality in translation: A case study based approach. *Jezikoslovlje*, 12(2), 117-145.
- Kratzer, A. (2008). The notional category of modality. In Paul Portner, Barbara H. Partee (Eds.), *Formal Semantics. Essential readings* (pp. 289-323). Oxford: Blackwell.
- Kress, G. (2009). What is a Mode? In Jewitt (Ed.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (pp. 54-67). London: Routledge.
- Kress, G. R. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.

- Martin, J. R. (2014). Evolving systemic functional linguistics: Beyond the clause. *Functional Linguistics*, 1(3). Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/81872224.pdf>
- Palmer, F. (2001). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Snell-Hornby, M. (1988). *Translation studies: An integrated approach*. Amsterdam: John Benjamin.
- Vold, E. T. (2006). Epistemic modality markers in research articles: A cross-linguistic and cross-disciplinary study. *International Journal of Applied Linguistics*, 16(1), 61-87.

List of abbreviations

TS – Translation Studies

Дата надходження до редакції 15.03.2021

Ухвалено до друку 14.06.2021

Author information

<p>Holubenko Nataliia Ivanivna,</p> <p>PhD (Philology), Associate Professor at Professor I.V. Korunets English and German Philology and Translation Department, Kyiv National Linguistic University e-mail: n.irgovtsiy@gmail.com</p>		<p>Fields of scientific interest</p> <p>Translation Studies, Pragmatics of Translation, Cognitive Aspects of Translation, Intersemiotic Translation, Multimodality</p>
--	--	---

УДК 811.112.2 '42 (045)

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236060](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236060)

С.С. Ключенович

Минский государственный лингвистический университет, Республика Беларусь

e-mail: sergej.dolm.rd@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8553-548X>

КАТАФОРИЧЕСКАЯ УНИВЕРБАЦИЯ В ТЕКСТАХ ПРЕССЫ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ АКТАХ

Abstract

The article presents a fragment of research on univerbation in its relation to text integrity. The study is fulfilled on the material of the modern German language. Univerbation is considered as formation of root compounds and synthetic compounds. The study material includes 120 word-formation contexts selected from modern German press, fiction and legislative acts of the FRG taken from criminal, civil and public codes. The article focuses on the problem of cataphoric univerbation widely spread in press texts and law acts. The highest frequency of compounds with cataphorically oriented intratext links is detected in newspaper and journal headlines and titles of law articles. From pragmatic point of view polylexemic univerbs function in the titles of law articles as terminological condensates and as segmentation markers of the whole law text. In press headlines one of the main reasons of univerb creation and its use is compacting. The pragmatic focus on compacting is also successfully manifested in the titles of law articles. However, in contrast to press it has not a coherent, but a strongly marked cohesive nature. Showy, memorable, unusual headline univerbs can also stimulate the interest to read the main text. The existence of subheading or overheading alongside with the main headline is typical of some newspaper and journal articles. Due to this fact the content- and information-related support among univerbs is provided. In speech reality a high degree of language economy in the univerb structure results in lexical redundancy which is to guarantee the correct decoding of the condensate's semantics.

Keywords: univerbation, polylexemic, compound, cataphoric, cohesion, coherence.

Аннотация

В статье представлен фрагмент исследования универбации в ее отношении к целостности текста. Работа выполнена на материале современного немецкого языка, в частности проанализированы 120 словообразовательных контекстов, отобранных из современной немецкой прессы, художественной литературы и законодательных актов ФРГ, заимствованных из уголовного, гражданского и публичного кодексов. Универбация понимается как процесс образования сложных и сложнопроизводных слов. В статье рассматривается проблема катафорической универбации, широко распространенной в текстах прессы и правовых актах. Наибольшая частотность композитов с катафорически ориентированными внутритекстовыми связями выявлена в газетно-журнальных заголовках и в названиях статей законов. С прагматической точки зрения полилексемные универбы выступают в названиях статей закона как терминологические конденсаты, а также выполняют функцию маркеров сегментации всего текста закона. В заголовках в прессе одним из ведущих мотивов создания и использования универба является компактирование. Прагматическая установка на компактирование с успехом реализуется и в заголовках статей немецких законов. Однако в отличие от прессы носит она не когерентный, а ярко выраженный когезивный характер. Стимулировать заинтересованность читателя к прочтению основного текста может также броскость, запоминаемость, необычность заголовочного универба. Для некоторых газетно-журнальных статей характерно наличие помимо основного названия статьи еще под- или надзаголовка. Благодаря этому происходит содержательно-информационная поддержка по линии "универб – универб" на уровне заголовков статьи. Высокая степень экономии в универбе оборачивается в речевой реальности лексической избыточностью, призванной гарантировать правильное декодирование семантики конденсата.

Ключевые слова: универбация, полилексемный, композит, катафорический, когезия, когерентность.

Анотація

У статті представлено фрагмент дослідження універбації в плані цілісності тексту. Роботу виконано на матеріалі сучасної німецької мови, зокрема, взято до уваги 120 словотворчих контекстів, відібраних із сучасної німецької преси, художньої літератури та законодавчих актів ФРН, запозичених із кримінального, цивільного та публічного кодексів. Універбація – це утворення складних і складнопохідних слів. У статті розглянуто проблему катафоричної універбації, яка дуже поширена в текстах преси і правових актах. Найбільша частотність композитів із катафорично орієнтованими внутрішньотекстовими зв'язками виявлена в газетно-журнальних заголовках і в назвах статей законів. З прагматичного погляду полілексемні універби виступають у назвах статей закону як термінологічні конденсати, а також виконують функцію маркерів сегментації всього тексту закону. У заголовках у пресі одним із чільних мотивів створення і використання універба є компактування. Прагматична установка на компактування успішно реалізується і в заголовках статей німецьких законів. Однак, на відміну від преси, вона має не когерентний, а яскраво виражений когезивний характер. Стимулювати зацікавленість читача до прочитання основного тексту може також помітність, запам'ятовуваність, незвичайність заголовкового універбу. Для деяких газетно-журнальних статей характерна наявність, крім основної назви статті, ще під- або надзаголовка. Завдяки цьому відбувається змістовно-інформаційна підтримка по лінії "універб – універб" на рівні заголовків статті. Високий ступінь економії в універбі спричиняє в мовній реальності лексичну надлишковість, покликану гарантувати правильне декодування семантики конденсату.

Ключові слова: універбація, полілексемний, композит, катафоричний, когезія, когерентність.

Введение. Проблема целостности текста находится в центре исследовательского интереса лингвистов уже не первое десятилетие, получая развитие через разные ракурсы рассмотрения. Релевантным в контексте данной статьи становится вопрос об отношении словообразования к целостности текста, о потенциале производных слов в плане установления внутритекстовых связей. Применительно к немецкому словосложению такая постановка вопроса приобретает еще большую значимость. В этом плане немецкие сложные и сложнопроизводные слова представляют собой актуальный **объект** исследования. Указанные типы производных являют собой две разновидности полилексемного універба, возникающие в немецком языке на основе реальной либо гипотетической синтаксической конструкции.

Обзор литературы. Словообразовательные конструкции по праву можно считать потенциальными структурными элементами, из которых строится текст (Fleischer & Barz, 2012, S. 26). Целостность текста вытекает из его когезии, создаваемой множественными линиями связей. О. И. Москальская указывает на то, что в качестве связующего фактора отдельных предложений могут выступать как грамматические, так и лексические средства, действие которых распространяется за пределы одного предложения (Moskalskaja, 2004, p. 325). В плане установления внутритекстовых связей между отдельными фрагментами текста большими возможностями обладает словообразование. На связующую функцию словообразовательных конструкций в тексте особо указывала в своей грамматике Е. И. Шендельс (Schendels, 1982, p. 389). Более того, в своих работах целый ряд ученых рассматривает словообразование, ориентируясь именно на текст (Eichinger, 2000; Peschel, 2011; Schlienz, 2004, Wolf, 1996). Исследование этого проблемного узла не только сохраняет свою актуальность, но и характеризуется различными подходами (Betten, 1987; Dederding, 1983; Dressler, 1982; Eichinger, 1995; Lipka, 1987; Schröder, 1978; Schröder, 1983; Schröder, 1985; Wildgen, 1982; Wladowa, 1975; Wolf, 2015). В свою очередь, классик немецкой лингвистики В. Флейшер подчеркивает, что изучение словообразования должно быть выведено в такие аспекты, как закономерности конституирования текста и функционирования производных в процессе коммуникации (Fleischer, 1981, p. 13).

Введённый для текстового анализа термин "когезия – когерентность" имеет широкое значение, т. к. под ним подразумевается текстоконституирующая связанность фрагментов текста,

включающая все виды связей – грамматические, лексико-семантические, стилистические и, конечно же, логические. Но в данном исследовании с использованием термина "когерентность" соотносится более узкий смысл (ср. de Beaugrande & Dressler, 2011), это именно семантическая целостность текста, его содержательно-смысловая структурированность, тогда как "когезия" обозначает внутритекстовые связи внешне-формального характера. Схожую мысль можно найти и у Т. М. Николаевой, которая пишет, что "текстовые переключки [языкового знака] могут осуществляться дважды: по линии смысла и по линии субстанции..." (Николаева, 2000, с. 417). О. Л. Каменская говорит, в свою очередь, об эксплицитных и имплицитных внутритекстовых связях (Каменская, 1990).

Цель статьи заключается в рассмотрении явления катафорической универбации в немецкой прессе и законодательных актах ФРГ. Сформулированная цель предполагает решение следующих **задач**: определить характерные точки позиционирования универбов с катафорической направленностью внутритекстовых связей; установить, имеет ли прагматический статус универбов в заголовках функционально-стилистическую обусловленность; выделить функции заголовочных универбов в прессе и законе; выявить преимущества использования имен с пропозитивной семантикой в заголовках; раскрыть специфику влияния полизаголовочности газетного текста на процессы катафорической универбации.

Методология и методы проведенного исследования реализуются в комплексе, который содержит процедуры количественной обработки эмпирических данных текстовой реализации с табличным представлением результатов исследования, структурно-семантический анализ на уровне системы словообразования, приёмы контекстуально-смыслового и коммуникативно-прагматического анализа, а также функционально-стилистической интерпретации на уровне текста.

Основная часть исследования. Материал исследования. Статистические данные, полученные на основе исследования нашего эмпирического материала, показали следующие результаты, отраженные в таблице 1. Картотека материала, составленная для этих целей, включает по 40 словообразовательных контекстов по каждой из трех исследуемых сфер коммуникации (пресса, правовые акты, художественная проза). Таким образом, общее число отобранных для анализа контекстов составило 120. Сам термин "словообразовательный контекст" понимается в данном случае как сопровождающий универб фрагмент текста, в котором прямо или опосредованно содержится информация о механизме образования и/или семантике универба (ср. по этому поводу Бабенко, 1997). Словообразовательный контекст может при этом иметь разную протяженность – от одного сложного предложения, одного или нескольких абзацев до нескольких десятков страниц.

Таблица 1

Представленность различных типов универбации по сферам коммуникации

Сферы коммуникации	Анафорическая универбация		Катафорическая универбация		Катафорическо-анафорическая универбация		Общее количество универбов
	Кол-во универбов	%	Кол-во универбов	%	Кол-во универбов	%	
Художественная проза	41	74,5	10	18,2	4	7,3	55
Пресса	18	35,3	28	54,9	5	9,8	51
Законодательные акты	8	14,3	28	50	20	35,7	56

Анализ материала. Сопоставление полученных данных позволяет отметить высокие показатели катафорической универбии в газетно-журнальных текстах и законодательных актах (54,9 % и 50 % соответственно). Особенно характерна представленность катафорических композитов в газетных / журнальных заголовках (в том числе над- или подзаголовках), а также в названиях статей законов: основной же текст "развёртывает" заглавный универб с его потенциальными семантическими связями. Как представляется, это отнюдь не случайно, так как минимизация применительно к тексту "проявляется в том, что текст как единица языка с неограниченным содержанием [...] обладает способностью свертываться, редуцироваться до слова, словосочетания, предложения" (Конопкина, 2005, с. 14), иными словами, заголовок предстает как конденсат всего текста. В этом смысле заголовок можно считать одним из важнейших компонентов смысловой структуризации текста либо его сегментации (например, в случае с разбивкой закона на статьи). И. Р. Гальперин определяет заглавие как "компрессированное, нераскрытое содержание текста" (Гальперин, 2007, с. 133).

Важно также отметить, что при использовании имен с пропозитивной семантикой обеспечивается семантически емкая лаконичность, с которой солидаризируется количественная минимизация в плане использования в газетно-журнальных заголовках, а также в названиях статей законов финитных форм глагола. Ниже следуют пример.

Professoren gegen Atomausstieg 'Профессора против отказа от атомной энергетики (дословно: атом + выход / отказ)'

Rund 570 Professoren von 50 Universitäten und anderen Forschungseinrichtungen haben die Bundesregierung aufgefordert, den geplanten Ausstieg aus der Atomenergie zu überdenken. (Frankfurter Rundschau, 1999, Nr. 227, S. 4) 'Около 570 профессоров из 50 университетов и других исследовательских учреждений призвали правительство ФРГ еще раз взвесить последствия отказа от атомной энергетики'.

Немецкие законодательные акты характеризуются исключительно четким структурированием, поэтому названия статей в законе не просто лаконичны, а в конденсированной форме выражает основную тему статьи, определяя уже в самой заголовке ключевую терминологию соответствующей правовой нормы, зачастую в виде полилексемных универбов. Проиллюстрируем это на двух примерах, приводимых ниже.

§ 10 *Duldungspflicht* 'Обязанность невоспрепятствования'

Die Länder können bestimmen, daß Eigentümer [...] von Grundflächen Maßnahmen des Naturschutzes und der Landschaftspflege auf Grund und im Rahmen dieses Gesetzes erlassener Rechtsvorschriften zu dulden haben, soweit dadurch die Nutzung der Grundfläche nicht unzumutbar beeinträchtigt wird. (BNatSchG, § 10) 'Федеральные земли могут определять, что собственники земельных площадей обязаны не препятствовать мероприятиям по охране природы и ландшафта на основании и в рамках этого закона принятых правовых предписаний, если это не влечет слишком негативных последствий в плане пользования земельных площадей'.

Так, в первом случае на собственников земельных участков возлагается обязанность не препятствовать государственным мероприятиям по охране природы и ландшафта. Описанное многокомпонентное содержание подвергается свёрнутому представлению в универбе *Duldungspflicht*.

Рассмотрим второй пример.

§ 23 *Ausschluß von privatrechtlichen Abwehrensprüchen* 'Исключение гражданско-правовых запретительных требований'

Auf Grund privatrechtlicher [...] Ansprüche zur Abwehr benachteiligender Einwirkungen von einem Grundstück auf ein benachbartes Grundstück kann nicht die Einstellung des Betriebs der gentechnischen Anlage, der gentechnischen Arbeiten oder Beendigung der Freisetzung verlangt werden, deren Genehmigung unanfechtbar ist [...] Es können nur Vorkehrungen verlangt werden,

die die benachteiligenden Wirkungen ausschließen. Soweit solche Vorkehrungen nach dem Stand der Technik nicht durchführbar oder wirtschaftlich nicht vertretbar sind, kann lediglich Schadenersatz verlangt werden (GenTG, § 23). 'На основании гражданско-правовых [...] требований о недопущении ущемляющего воздействия со стороны одного земельного участка на соседний земельный участок не допускается требовать остановки эксплуатации установки генной инженерии, прекращения такого рода работ или выбросов, разрешение которых не подлежит обжалованию в суде [...]. Допустимо только требование мер, которые исключают это ущемляющее воздействие. Если такие меры в соответствии с уровнем развития техники не выполнимы или экономически нецелесообразны, то возможно только требование возмещения ущерба'.

В приведённом выше примере можно проследить, как законные требования граждан (*privatrechtliche Ansprüche*) о недопущении ущемляющего воздействия со стороны одного земельного участка на соседний участок (*Abwehr benachteiligender Einwirkungen von einem Grundstück auf ein benachbartes Grundstück*), регулируемые законом в случае эксплуатации установки генной инженерии, предстают в названии статьи в виде сжатого словосочетания *privatrechtliche Abwehransprüche*.

С прагматической точки зрения полилексемные универбы *Duldungspflicht*, *Abwehransprüche* выступают в названиях статей закона как терминологические конденсаты, в которых в свернутом виде представлена информация, выраженная целым текстовым фрагментом. Помимо этого, они выполняют функцию маркеров сегментации всего текста законодательного акта на соответствующие статьи в соответствии с принципом дифференциации различных положений закона.

Прагматический статус полилексемных универбов в заголовках, как показал эмпирический материал, имеет и функционально-стилистическую обусловленность. Это делает необходимым обратиться теперь к примерам из прессы.

Ölpreisrally zieht Anleger in den Rentenmarkt 'Резкий рост цен на нефть перенаправляет вкладчиков на рынок облигаций'

Die Angst vor dem Hurrikan "Rita" im Golf von Mexiko hat Kurssprünge an den Energiemärkten ausgelöst [...] An der New Yorker Rohstoffbörse kam es kurzzeitig zu Panikkäufen [...] Benzin und Heizöl verteuerten sich daraufhin schlagartig... (Financial Times Deutschland, 22.9.2005, S. 21) 'Беспокойство из-за урагана "Рита" в Мексиканском заливе стало причиной скачков курсов на рынках энергоносителей [...] На Нью-Йоркской сырьевой бирже в какой-то момент имели место панические закупки [...] Бензин и мазут после этого резко подорожали...'

Компактный универб *Ölpreisrally* из заголовка подхватывается в последующем тексте статьи трижды. Мы приведем эти конструкции в порядке их появления в тексте:

1. *Kurssprünge an den Energiemärkten,*
2. *Panikkäufe,*
3. *Benzin und Heizöl verteuerten sich schlagartig.*

Как очевидно, типологический статус этих конструкций различен в плане степени развернутости и экспликации смысловых отношений. Максимально прозрачной можно по праву считать последнюю структуру в виде простого предложения. Тем не менее, свой семантический вклад в заголовочный универб вносят также и структуры под номерами 1 и 2. В первом случае это указание локатива (*an den Energiemärkten*), во втором – указание причины такого поведения (*Panik*). Как думается, именно компактирование является в данном случае ведущим мотивом создания и использования универба *Ölpreisrally* в качестве "упаковочного материала" (термин Л. В. Щербы) для этой ситуации.

В продолжение тезиса о компактировании рассмотрим еще один пример.

BoE-Signal für stabile Zinsen 'Сигнал БА к стабильным процентам'

Die Bank of England (BoE) hat vor negativen Auswirkungen auf die Inflation durch steigende Energiepreise gewarnt. [...] Analysten erwarten, dass die Notenbank den Leitzins in den kommenden Monaten unverändert bei 4,5 Prozent belässt. Anfang September stimmten nach Angaben der BoE alle neun Mitglieder des zuständigen Gremiums gegen einen weiteren Zinsschritt. (Financial Times Deutschland, 22.9.2005, S. 21) ‘Банк Англии (БА) предостерег о негативном влиянии растущих цен на энергоносители на инфляцию. [...] Аналитики ожидают, что центральный банк сохранит базовую ставку в ближайшие месяцы без изменения на уровне 4,5 процентов. В начале сентября, по данным БА, все девять членов соответствующего органа проголосовали против дальнейшего повышения ставки’.

В окказиональном универбе *BoE-Signal* реализована возможность к компактированию благодаря количественной редукции названия банка (*die Bank of England* → *BoE*) и включению инициальной аббревиатуры в состав сложного слова в качестве первого компонента (*BoE* → *BoE-Signal*). Среди внеязыковых факторов появления сокращённого варианта у соответствующей полной конструкции исследователи называют стремление "передать максимум информации минимальными средствами" (Манерова, 2005, с. 8). В этом смысле, по мнению М. А. Ярмашевич (2004), "аббревиация оказывается одним из способов словопроизводства, наиболее полно отвечающим прагматическим установкам современности" (с. 1).

Ещё один пример из прессы.

Händler spekulieren auf G7-Ergebnisse ‘Трейдера строят предположения относительно результатов [саммита] Большой семёрки’

Die Erwartungen an das G-7-Treffen haben das Geschehen an den Devisenmärkten bestimmt. Händler sagten am Freitag, die Märkte zweifelten daran, dass sich die G-7 zu einer gemeinsamen Aktion entschließen würden, um die Stärke des japanischen Yen gegenüber dem US-Dollar abzubauen (Handelsblatt, 27.9.1999, Nr. 186, S. 38). ‘Ожидания от саммита Большой семёрки определяли поведение на валютных рынках. Трейдера говорили в пятницу, что участники рынков сомневаются, что Большая семёрка примет решение о совместном противодействии укреплению японской йены по отношению к американскому доллару.’

Окказиональное слово *G7-Ergebnisse* возникло также как результат прагматической установки на компактирование. Анализ текстового фрагмента со всей очевидностью позволяет констатировать, что за *G7* стоит *G-7-Treffen*. Примечательно в этой связи также "выдавливание" дефиса из аббревиатуры *G-7* в результате двух факторов: ее интегрирования в состав универба и установки на максимальное компактирование. Подтверждением действенности второго фактора является сохранение дефиса у *G-7* в составе композита *G-7-Treffen*. Самой же лексеме *Ergebnisse* свойственна широкозначность, что дает возможность заместить в заголовке эксплицитно-предикативную структуру конкретизирующего характера *sich zu einer gemeinsamen Aktion entschließen, um die Stärke des japanischen Yen gegenüber dem US-Dollar abzubauen*.

Здесь необходимо отметить, что прагматическая установка на компактирование с успехом реализуется и в заголовках статей немецких законов. Однако в отличие от прессы носит она не когерентный, а ярко выраженный когезивный характер.

§ 114 Verfahren vor Gerichten der Verwaltungs- und Finanzgerichtsbarkeit ‘Процессы в судах административной и финансовой юрисдикции’

In Verfahren vor den Gerichten der Verwaltungsgerichtsbarkeit und der Finanzgerichtsbarkeit gelten die Vorschriften... (BRAGO, § 114) ‘В процессах в судах административной юрисдикции и финансовой юрисдикции действуют положения...’

В тексте самой статьи присутствуют два сложных существительных с тождественным компонентом, а в заголовке происходит формальное компактирование словосочетания *der Verwaltungsgerichtsbarkeit und der Finanzgerichtsbarkeit* в результате словообразовательной

контракции (стяжения) обоих композитов. Примечательно, что совмещение происходит и в позиции артикля, что, безусловно, отвечает требованиям структурной лаконичности, предъявляемым к заголовкам.

В примерах, приводимых ниже, усматривается в первую очередь несколько иная задача, а именно упрощение языкового выражения.

*Exel empfiehlt Annahme der **Post-Offerte*** "Эксел" рекомендует принять оферту почты'

*Die Bekanntgabe des Übernahmeangebots für den Logistiker Exel hat dem Aktienkurs der **Deutschen Post** nicht gutgetan.* (*Financial Times Deutschland*, 20.09.2005, S. 16) 'Обнародование предложения о приобретении транспортной компании "Эксел" негативно сказалось на курсе акций "Дойче пост".'

Приведем еще один фрагмент.

*Eichel hält sein **Sparpaket** zusammen* 'Айхель не раскрывает подробности своего пакета [мер] экономии'

*Die Koalition hat bisher allen Versuchen widerstanden, ihr **Steuer- und Sparpaket** aufzuschneiden. Allerdings werden Kritikern Änderungen bei den Parlamentsberatungen in Aussicht gestellt. Und noch immer fehlen konkrete Sparpläne einzelner Minister.* (*Handelsblatt*, 25.8.1999, Nr. 163, S. 5) 'Коалиция пока смогла устоять перед всеми соблазнами предать огласке свой пакет налоговых [изменений] и [мер] экономии [госбюджетных средств]. Правда, критикам обещают представить нововведения на парламентских консультациях. И всё еще не поступили конкретные предложения по экономии бюджетных средств от глав отдельных министерств.'

Суть такого прагмакоммуникативного приема, как упрощение, сводится к отказу от экспликации всех деталей, необходимых для характеристики ситуации.

Журналисты отдадут себе отчет, что именно заголовок статьи "притягивает наибольшее внимание читателей" (Пильгун, 2020, с. 134). Поэтому во многих случаях можно проследить, что автор с помощью номинации-конденсата в заголовке пытается заинтересовать читателя, побудить читателя прочесть основной текст статьи. На это обратила внимание и немецкий исследователь Х. Эльзен (Elsen, 2011, S. 103).

Примером конденсата с такой прагматической задачей можно считать заголовок *Damensolo* 'женское соло' к статье об Ангеле Меркель (*Financial Times Deutschland*, 20.09.2005, S. 33). Суть статьи сводится к тому, что этой женщине практически в одиночку пришлось противостоять в непростой политической борьбе с серьезными противниками-мужчинами. Аналогично обстоит ситуация и с названием статьи *Kleine Krankmacher* 'маленькие возбудители болезней' (*Financial Times Deutschland*, 20.09.2005, S. 38), речь при этом идет о негативном влиянии на здоровье наноматериалов.

Интригующую роль заголовка усиливает такая черта универбированных конструкций, как прагматически целесообразная неточность "ein[e] zweckmäßig[e] Ungenauigkeit" (Erben, 2006, S. 67), т. е. межкомпонентные смысловые отношения намечаются в композите в самом общем плане. Рассмотрим в этой связи два заглавных универба, имеющих схожую формально-поверхностную структуру.

Trommel-Terror 'барабанный террор' (*Rheinischer Merkur*, 11.7.1997, Nr. 28, S. 4) – такой заголовок получила статья, в которой описывается, как представители сферы общепита Франкфурта устроили протест в виде ночного шествия на несколько часов в центре города с использованием барабанов против введения новых правил осуществления их профессиональной деятельности. В данном случае мы видим, как уже заголовок статьи "закладывает модел[ь] восприятия и отношения к [...] ситуации" (Пильгун, 2020, с. 135), представляя эту форму протеста как террор.

Schienenterror unter dem Fujiyama 'Рельсовый террор у подножия Фудзиямы'

Ungeheuerliches ist geschehen in Japan: 90 Züge haben sich verspätet. Es gibt wahrscheinlich nichts Perfekteres im Alltagsleben der Japaner als die Pünktlichkeit ihrer Eisenbahn. Und nun solch

peinliche Pannen. 'В Японии произошло нечто ужасное: 90 поездов прибыли с опозданием. В повседневной жизни японцев нет, пожалуй, чего-то более совершенного, чем пунктуальность их железной дороги'. (*Süddeutsche Zeitung*, 09.09.1996, Nr. 208, S. 3) Далее в статье подробно рассказывается о разного рода неприятностях (украденных рациях из кабин локомотивов, о различных предметах, которые таинственным образом оказывались на железнодорожных путях, создавая опасность для движения поездов). Неизвестные же, которых не смогли найти, во второй части статьи получили название *Bahnfeinde* 'враги (железной) дороги'. Причем в раскладывании камней на рельсах подозревали даже ворон. В связи с композитом *Bahnfeinde* надо отметить, что его появление в тексте вносит свою лепту в интерпретацию заглавно-катафорического универба *Schienterror* благодаря языковой манифестации агенса как участника означенной ситуации.

Стимулировать заинтересованность читателя к прочтению основного текста может не только собственно та загадка, которая заключена в заглавно-катафорическом универбе, но и его броскость, запоминаемость.

Wenn das CSU-Virus die Union ansteckt (*Wirtschaftswoche*, 07.07.2008, Nr. 28, S. 10) 'Если вирус ХСС заразит ХДС'

В приведенном заголовке со всей очевидностью прослеживается антропоцентрическая метафора.

... der Drang zur Selbsterstörung in Bayern könnte der Anfang vom Ende der Kanzlerschaft Angela Merckels werden: CDU und CSU haben keinen Plan B für eine Bayern-Krise... (*Wirtschaftswoche*, 07.07.2008, Nr. 28, S. 10) '... тяга к саморазрушению в Баварии может стать началом конца пребывания Ангелы Меркель на посту канцлера: у ХДС и ХСС нет плана Б для разрешения баварского кризиса...'

Под вирусом образно подразумеваются ошибки политиков от Христианско-Социального Союза, который входит в один блок с одной из ведущих партий Германии ХДС. Кстати, именно в Баварии эта партия называется ХСС, поэтому в данном контексте *Bayern* синонимизируется с ХСС. А соответственно *der Drang zur Selbsterstörung in Bayern* и *Bayern-Krise* становятся кореферентными по отношению к *CSU-Virus*. Тем не менее, не вызывает сомнений, что именно последний универб обретает броскость, запоминаемость, необычность, не в последнюю очередь в силу нарушения лексико-семантической сочетаемости.

Нарушение сочетаемости лексем в составе универба, включённого в заголовок к газетной статье, можно наблюдать и в примере, приводимом ниже.

Übernahmepoker in der Pharmaindustrie gewinnt an Dramatik 'Покер на поглощение в фармацевтике приобретает больше драматичности'

Beim Übernahmepoker in der Pharmaindustrie werden die Einsätze immer höher. Der US-Pharmakonzern Pfizer stockte am Freitag sein Kaufangebot für den britisch-schwedischen Konkurrenten AstraZeneca um rund 5 Milliarden Euro auf rund 77 Milliarden Euro auf und holte sich doch erneut eine Abfuhr des Rivalen. (www.neuepresse.de, 2020) 'В покере на поглощение в фармацевтике ставки становятся всё выше. Американский концерн "Пфайзер" в пятницу увеличил сумму своего предложения, направленного на приобретение британско-шведского конкурента "АстраЗенека", на примерно 5 миллиардов евро до 77 миллиардов евро, однако снова получил отказ со стороны соперника'

Яркость, запоминаемость катафорического универба *Übernahmepoker* задаётся метафорическим сравнением острой борьбы фармацевтического концерна "Пфайзер", направленной на приобретение своего непосредственного конкурента, со сложной карточной игрой, где ставки высоки, а для достижения поставленной цели их приходится ещё и повышать.

Нельзя обойти вниманием такую специфику некоторых газетно-журнальных статей, как наличие нескольких заголовков, т. е. помимо основного названия статьи возможны еще под- или надзаголовки.

Надзаголовок: **WTO-Ministertreffen** 'Встреча министров ВТО'

Заголовок: **Welthandelsrunde ist Geschichte** 'Раунд мировой торговли принадлежит истории'

Основной текст: *Die Mitglieder der WTO können ihre Differenzen nicht überwinden. Eine Wiederbelebung des größten Projekts der WTO wird es nicht geben. [...]*

Die seit Jahren blockierte Welthandelsrunde ist nicht mehr zu retten: Die Mitglieder der Welthandelsorganisation konnten ihren erbitterten Disput über die Mammut-Verhandlungen zur internationalen Markt-Öffnung nicht beilegen. [...] Der US-Handelsbeauftragte Michael Froman erklärte nach dem Treffen... [...] Handelsdiplomaten erwarten nun einen Schwenk der [...] WTO zu kleineren Verhandlungsformaten... (www.handelsblatt.com, 2020) 'Члены ВТО не способны преодолеть свои разногласия. Реанимирование самого крупного проекта ВТО не будет. [...] Заблокированный на протяжении ряда лет раунд мировой торговли уже не спасти: члены Всемирной торговой организации не смогли урегулировать свой ожесточенный диспут о гигантских переговорах по вопросам открытия международных рынков. [...] Торгпред США Майкл Фроман заявил после встречи... [...] Торговые дипломаты ожидают теперь поворота [...] ВТО к менее крупным форматам переговоров...'

В заголовках к статье, из которой приведен фрагмент выше, присутствуют сразу два универба. Начнем со второго (*Welthandelsrunde*), его появление продиктовано установкой на создание компактной номинативной единицы вместо более громоздкой конструкции *Verhandlungsrunde der WTO zum Welthandel*. Композит *WTO-Ministertreffen* в этом плане не менее интересен, так как позволяет представить в свернутом виде гораздо более протяженную цепочку *Treffen der Handelsminister aus WTO-Mitgliedstaaten*. Сказанное позволяет заключить, что образование обоих универбов обусловлено прагматической установкой на компактирование.

Очевидно, что полная и однозначная экспликация семантики универба происходит уже в самом тексте благодаря обеспечению связей катафорической направленности. Тем не менее, нельзя не обратить внимание на содержательно-информационную поддержку по линии "универб – универб" в заголовках статьи. Так, например, композит *WTO-Ministertreffen* позволяет гипотетически спроецировать *WTO* на *Welthandelsrunde* как организатора этого мероприятия. Это предположение подтверждается впоследствии прослеживанием связей уже в самом тексте статьи.

Рассмотрим еще один случай. На этот раз задействованы основное название и подзаголовок.

Заголовок: **Verheugen verteidigt EU-Gesetzesabbau** 'Ферхойген отстаивает уменьшение законодательной базы ЕС'

Подзаголовок: **Industriekommissar sieht in Streichliste Auftakt zu umfassender Entbürokratisierung** 'Комиссар по вопросам промышленности видит в ликвидационном списке начало процесса деbüroкратизации'

Текст: *EU-Industriekommissar Günter Verheugen hat seine Streichliste unnötiger Gesetzesvorhaben als Startsignal der Kommission zum umfassenden Bürokratieabbau verteidigt. [...] Das Spitzengremium wird am Dienstag die von Verheugen erstellte Liste mit 69 Gesetzesvorhaben verabschieden, die zurückgezogen werden sollen. [...] Der Kommissar strebt eine Überarbeitung des gesamten Gesetzesbestands bis 2009 an. (Financial Times Deutschland, 22.09.2005, S. 9) 'Комиссар ЕС по вопросам промышленности Гюнтер Ферхойген отстаивает свой ликвидационный список ненужных законопроектов в качестве стартового сигнала комиссии к широкомасштабной деbüroкратизации. [...] Верховный орган примет во вторник предложенный Ферхойгеном список из 69 законопроектов, которые планируется отозвать. [...] Комиссар ставит своей целью, чтобы до 2009 года была переработана вся законодательная база.'*

Наибольшую "загадку" в приведенном фрагменте представляет компактный композит *Streichliste* ('вычеркивать + список'). Интерпретационные сложности объясняются в первую

очередь отсутствием в подзаголовке заполнителя обязательной объектной валентности, открываемой глаголом *streichen*, основа которого участвует в образовании рассматриваемого универба. Обращение к тексту позволяет сразу выявить искомый объект, представленный словосочетанием *unnötige Gesetzesvorhaben* 'ненужные законопроекты'. Далее по тексту объект упоминается еще раз (*69 Gesetzesvorhaben*), а глагол *streichen* 'вычеркивать' в его метафорическом употреблении заменяется юридически более точным *zurückziehen* 'отзывать'. Все эти отрезки текста, призванные стать точками "подхвата" и раскрытия семантики универба, обеспечивают однозначную и предельно точную интерпретацию универба *Streichliste*. Тем не менее, будет неправильным проигнорировать основной заголовок статьи и функциональную нагрузку универба *EU-Gesetzesabbau* 'уменьшение законодательной базы ЕС', который, пускай даже пунктиром, но все же прочерчивает линию связи к такому синсемантическому образованию, как *Streichliste*. Именно в силу информативной недостаточности последнего в основном заголовке осуществляется своего рода подготовка к восприятию последующего конденсата, т. е. задается примерный вектор интерпретации композита *Streichliste*.

Как видим, столь высокая степень экономии оборачивается в речевой реальности неоднократной лексической избыточностью, призванной гарантировать правильное декодирование семантики конденсата.

Выводы

1. Особенно характерна представленность катафорически ориентированных связей композитов в газетно-журнальных заголовках (в том числе в над- и подзаголовках) и в названиях статей законов, когда композит в заголовке с его потенциальными семантическими связями "развёртывает" далее сам текст. При использовании имен с пропозитивной семантикой обеспечивается семантически емкая лаконичность, с которой солидаризируется количественная минимизация в плане использования в газетно-журнальных заголовках, а также в названиях статей законов финитных форм глагола.

2. Прагматический статус полилексемных универбов в заголовках имеет определенную функционально-стилистическую обусловленность. Так, немецкие законодательные акты характеризуются исключительно четким структурированием, поэтому названия статей в законе не просто лаконичны, а в конденсированной форме выражают основную тему статьи. С прагматической точки зрения полилексемные универбы выступают в названиях статей закона как терминологические-конденсаты, в которых в свернутом виде представлена информация, выраженная целым текстовым фрагментом. Помимо этого, они выполняют функцию маркеров сегментации всего текста законодательного акта на соответствующие статьи.

3. В заголовках к текстам в немецкой прессе одним из ведущих мотивов создания и использования универба в качестве "упаковочного материала" является компактирование. Необходимо отметить, что прагматическая установка на компактирование с успехом реализуется и в заголовках статей немецких законов. Однако в отличие от прессы носит она не когерентный, а ярко выраженный когезивный характер.

4. Для газетно-журнальных заголовков характерна также задача, связанная с упрощением языкового выражения. Суть такого прагмакоммуникативного приема сводится к отказу от экспликации всех деталей, необходимых для характеристики ситуации.

5. Еще одна функция заголовка в прессе обусловлена тем, что автор с помощью номинации-конденсата в заголовке пытается заинтересовать читателя, побудить читателя прочесть основной текст статьи. Интригующую роль заголовка усиливает такая черта универбированных конструкций, как прагматически целесообразная неточность, т. е. межкомпонентные смысловые отношения намечаются в композите в самом общем плане. Стимулировать заинтересованность читателя к прочтению основного текста может также броскость, запоминаемость, необычность универба.

б. Для некоторых газетно-журнальных статей характерно наличие нескольких заголовков, т. е. помимо основного названия статьи возможны еще под- или надзаголовок. Очевидно, что полная и однозначная экспликация семантики заголовочного универба происходит уже в самом тексте благодаря обеспечению связей катафорической направленности. Тем не менее, нельзя не обратить внимание на содержательно-информационную поддержку по линии "универб – универб" в заголовках статьи. Высокая степень экономии в универбе оборачивается в речевой реальности лексической избыточностью, призванной гарантировать правильное декодирование семантики конденсата.

Перспективным для дальнейшего исследования представляется нам детальное рассмотрение с позиций целостности текста такого гибридного типа, как катафорическо-анафорическая универбация.

ЛИТЕРАТУРА

- Гальперин, И. Р. (2007). *Текст как объект лингвистического исследования* [Монография] (5-е изд., стереотип.). Москва: КомКнига.
- Каменская, О. Л. (1990). *Текст и коммуникация*. Москва: Высшая школа.
- Конопкина, Е. С. (2005). *Минимизация слов и морфем как явление словообразования* (Автореферат кандидатской диссертации). Липецкий государственный педагогический университет, Елец, Российская Федерация.
- Манерова, К. В. (2005). *Сокращения в языке современной немецкой прессы* (Автореферат кандидатской диссертации). Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Российская Федерация.
- Николаева, Т. М. (2000). *От звука к тексту*. Москва: Языки русской культуры.
- Пильгун, Е. В. (2020). *Семантика и прагматика кризисного дискурса* [Монография]. Минск: ИВЦ Минфина.
- Ярмашевич, М. А. (2004). *Аббревиация в современных европейских языках: структурный, семантический и функциональный аспекты* (Автореферат докторской диссертации). Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского, Саратов, Российская Федерация.
- de Beaugrande, R.-A. & Dressler, W. U. (2011). *Einführung in die Textlinguistik* (2. Aufl.). Tübingen: de Gruyter.
- Betten, A. (1987). Die Bedeutung der Ad-hoc-Komposita im Werk von T. Bernhard, anhand ausgewählter Beispiele aus 'Holzfällen. Eine Erregung' und 'Der Untergeher'. In B. Asbach-Schnitker & J. Roggenhofer (Hrsg.), *Neuere Forschungen zur Wortbildung und Historiographie der Linguistik* (SS. 69-90). Tübingen: Narr.
- Dederding, H.-M. (1983). Wortbildung und Text. Zur Textfunktion von Nominalkomposita. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*, 11, 49-64.
- Dressler, W. U. (1982). Zum Verhältnis von Wortbildung und Textlinguistik. In J. S. Petöfi (Ed.), *Text vs Sentence* (Papers in Textlinguistics, Vol. 29) (SS. 96-106). Hamburg: Buske.
- Eichinger, L. M. (2000). *Deutsche Wortbildung: Eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Eichinger, L. M. (1995). Wegweiser durch Textwelten. Wozu komplexe Substantive gut sind. In R. Métrich & M. Vuillaume (Hrsg.), *Rand und Band. Abgrenzung und Verknüpfung als Grundtendenzen des Deutschen*. Festschrift für E. Faucher zum 60. Geburtstag (SS. 169-182). Tübingen: Stauffenburg.
- Elsen, H. (2011). *Neologismen: Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen* [Monographie] (2., überarb. Aufl.). Tübingen: Narr.
- Erben, J. (2006). *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre* (5., durchges. u. erg. Aufl.). Berlin: Erich Schmidt.
- Fleischer, W. & Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Unter Mitarbeit von M. Schröder. (4., völlig neu bearb. Aufl.). Berlin, Boston: Walter de Gruyter.

- Fleischer, W. (1981). Zur Doppelfunktion der Wortbildung - Benennungseinheit und syntaktische Parallelkonstruktion. *Wiss. Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule "Ernst Schneller" Zwickau*, 2, 9-16.
- Lipka, L. (1987). Word-Formation and Text in English and German. In B. Asbach-Schnitker & J. Roggenhofer (Hrsg.), *Neuere Forschungen zur Wortbildung und Historiographie der Linguistik* (SS. 59-67). Tübingen: Narr.
- Moskalskaja, O. I. (2004). *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Moskau: Academia.
- Peschel, C. (2011). *Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution* [Monographie] (2., unveränd. Aufl.). Tübingen: Niemeyer.
- Schendels, E. I. (1982). *Deutsche Grammatik* (2., verb. Aufl.). Moskau: Vysšaja škola.
- Schlienz, M. (2004). *Wortbildung und Text: Eine Untersuchung textverknüpfender Wortbildungselemente* [Monographie]. Erlangen, Jena: Palm und Enke.
- Schröder, M. (1985). Überlegungen zur textorientierten Wortbildungsforschung. In W. Fleischer (Hrsg.), *Linguistische Studien. RA. AB 123. Textbezogene Nominationsforschung. Studien zur deutschen Gegenwartssprache* (SS. 69-94). Berlin: Akademie der Wissenschaften.
- Schröder, M. (1978). Über textverflechtende Wortbildungselemente. *Deutsch als Fremdsprache*, 2, 85-92.
- Schröder, M. (1983). Zum Anteil von Wortbildungsstrukturen an der Konstitution von Texten. In G. Schieb, W. Fleischer, R. Große & G. Lerchner (Hrsg.), *Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache*, Bd. 3 (SS. 108-119). Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Wildgen, W. (1982). Makroprozesse bei der Verwendung nominaler Ad-hoc-Komposita im Deutschen. *Deutsche Sprache*, 3, 237-257.
- Wladowa, E. W. (1975). Okkasionelle Wortbildungen mit dem gleichen Stamm als Satz- und Textverflechtungsmittel (nachgewiesen an E. Strittmatter "Ole Bienkopp"). In *Textlinguistik. Beiträge zur Theorie und Praxis der Textgestaltung, Heft 4* (SS. 71-87). Dresden: Pädagogische Hochschule.
- Wolf, N. R. (2015). Wortbildung im Text und zum Text. In L. M. Eichinger (Hrsg.), *Sprachwissenschaft im Fokus. Positionsbestimmungen und Perspektiven* (SS. 231-246). Berlin, München, Boston: Walter de Gruyter.
- Wolf, N. R. (1996). Wortbildung und Text. *Sprachwissenschaft*, 21.3, 241-261.

ИСТОЧНИКИ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

- BNatSchG = Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (2000). In *Öffentliches Recht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos.
- BRAGO = Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte (2000). In *Zivilrecht: Wirtschaftsrecht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos, 2000.
- Financial Times Deutschland 20.09.2005.
- Financial Times Deutschland 22.09.2005.
- Frankfurter Rundschau 1999, Nr. 227.
- GenTG = Gesetz zur Regelung der Gentechnik (2000). In *Öffentliches Recht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos.
- Handelsblatt 25.08.1999, Nr. 163.
- <https://www.handelsblatt.com/politik/international/wto-ministertreffen-welthandelsrunde-ist-geschichte-12747886.html?ticket=ST-607154-xfwQjDhwHMggxWcQkQUZ-ap4>
- <https://www.neuepresse.de/Nachrichten/Wirtschaft/Uebnahmepoker-in-der-Pharmaindustriegewinnt-an-Dramatik>.
- Rheinischer Merkur 11.07.1997, Nr. 28.
- Süddeutsche Zeitung 09.09.1996, Nr. 208.
- Wirtschaftswoche 07.07.2008, Nr. 28.

REFERENCES

- Gal'perin, I. R. (2007). *Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya* [Monografiya] (5-e izd., stereotip.). Moskva: KomKniga.
- Kamenskaya, O. L. (1990). *Tekst i kommunikaciya*. Moskva: Vysshaya shkola.
- Konopkina, E. S. (2005). *Minimizaciya slov i morfem kak yavlenie slovoobrazovaniya* (Avtoreferat kandidatskoj dissertacii). Lipeckij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet, Elec, Rossijskaya Federaciya.
- Manerova, K. V. (2005). *Sokrashcheniya v yazyke sovremennoj nemeckoj pressy* (Avtoreferat kandidatskoj dissertacii). Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet, Sankt-Peterburg, Rossijskaya Federaciya.
- Nikolaeva, T. M. (2000). *Ot zvuka k tekstu*. Moskva: YAzyki russkoj kul'tury.
- Pil'gun, E. V. (2020). *Semantika i pragmatika krizisnogo diskursa* [Monografiya]. Minsk: IVC Minfina.
- Yarmashevich, M. A. (2004). *Abbreviaciya v sovremennyh evropejskih yazykah: strukturnyj, semanticheskij i funkcional'nyj aspekty* (Avtoreferat doktorskoj dissertacii). Saratovskij gosudarstvennyj universitet im. N. G. CHernyshevskogo, Saratov, Rossijskaya Federaciya.
- de Beaugrande, R.-A. & Dressler, W. U. (2011). *Einführung in die Textlinguistik* (2. Aufl.). Tübingen: de Gruyter.
- Betten, A. (1987). Die Bedeutung der Ad-hoc-Komposita im Werk von T. Bernhard, anhand ausgewählter Beispiele aus 'Holzfällen. Eine Erregung' und 'Der Untergeher'. In B. Asbach-Schnitker & J. Roggenhofer (Hrsg.), *Neuere Forschungen zur Wortbildung und Historiographie der Linguistik* (SS. 69-90). Tübingen: Narr.
- Dederding, H.-M. (1983). Wortbildung und Text. Zur Textfunktion von Nominalkomposita. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*, 11, 49-64.
- Dressler, W. U. (1982). Zum Verhältnis von Wortbildung und Textlinguistik. In J. S. Petöfi (Ed.), *Text vs Sentence* (Papers in Textlinguistics, Vol. 29) (SS. 96-106). Hamburg: Buske.
- Eichinger, L. M. (2000). *Deutsche Wortbildung: Eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Eichinger, L. M. (1995). Wegweiser durch Textwelten. Wozu komplexe Substantive gut sind. In R. Métrich & M. Vuillaume (Hrsg.), *Rand und Band. Abgrenzung und Verknüpfung als Grundtendenzen des Deutschen*. Festschrift für E. Faucher zum 60. Geburtstag (SS. 169-182). Tübingen: Stauffenburg.
- Elsen, H. (2011). *Neologismen: Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen* [Monographie] (2., überarb. Aufl.). Tübingen: Narr.
- Erben, J. (2006). *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre* (5., durchges. u. erg. Aufl.). Berlin: Erich Schmidt.
- Fleischer, W. & Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Unter Mitarbeit von M. Schröder. (4., völlig neu bearb. Aufl.). Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Fleischer, W. (1981). Zur Doppelfunktion der Wortbildung – Benennungseinheit und syntaktische Parallelkonstruktion. *Wiss. Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule "Ernst Schneller" Zwickau*, 2, 9-16.
- Lipka, L. (1987). Word-Formation and Text in English and German. In B. Asbach-Schnitker & J. Roggenhofer (Hrsg.), *Neuere Forschungen zur Wortbildung und Historiographie der Linguistik* (SS. 59-67). Tübingen: Narr.
- Moskalskaja, O. I. (2004). *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Moskva: Academia.
- Peschel, C. (2011). *Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution* [Monographie] (2., unveränd. Aufl.). Tübingen: Niemeyer.
- Schendels, E. I. (1982). *Deutsche Grammatik* (2., verb. Aufl.). Moskva: Vysšaja škola.
- Schlienz, M. (2004). *Wortbildung und Text: Eine Untersuchung textverknüpfender Wortbildungselemente* [Monographie]. Erlangen, Jena: Palm und Enke.

- Schröder, M. (1985). Überlegungen zur textorientierten Wortbildungsforschung. In W. Fleischer (Hrsg.), *Linguistische Studien. RA. AB 123. Textbezogene Nominationsforschung. Studien zur deutschen Gegenwartssprache* (SS. 69-94). Berlin: Akademie der Wissenschaften.
- Schröder, M. (1978). Über textverflechtende Wortbildungselemente. *Deutsch als Fremdsprache*, 2, 85-92.
- Schröder, M. (1983). Zum Anteil von Wortbildungskonstruktionen an der Konstitution von Texten. In G. Schieb, W. Fleischer, R. Große & G. Lerchner (Hrsg.), *Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache*, Bd. 3 (SS. 108-119). Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Wildgen, W. (1982). Makroprozesse bei der Verwendung nominaler Ad-hoc-Komposita im Deutschen. *Deutsche Sprache*, 3, 237-257.
- Wladowa, E. W. (1975). Okkasionelle Wortbildungen mit dem gleichen Stamm als Satz- und Textverflechtungsmittel (nachgewiesen an E.Strittmatter "Ole Bienkopp"). In *Textlinguistik. Beiträge zur Theorie und Praxis der Textgestaltung, Heft 4* (SS. 71-87). Dresden: Pädagogische Hochschule.
- Wolf, N. R. (2015). Wortbildung im Text und zum Text. In L. M. Eichinger (Hrsg.), *Sprachwissenschaft im Fokus. Positionsbestimmungen und Perspektiven* (SS. 231-246). Berlin, München, Boston: Walter de Gruyter.
- Wolf, N. R. (1996). Wortbildung und Text. *Sprachwissenschaft*, 21.3, 241-261.

ISTOCHNIKI ILLYUSTRATIVNOGO MATERIALA

- BNatSchG = Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (2000). In *Öffentliches Recht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos.
- BRAGO = Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte (2000). In *Zivilrecht: Wirtschaftsrecht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos, 2000.
- Financial Times Deutschland 20.09.2005.
- Financial Times Deutschland 22.09.2005.
- Frankfurter Rundschau 1999, Nr. 227.
- GenTG = Gesetz zur Regelung der Gentechnik (2000). In *Öffentliches Recht* (9. Aufl.). Baden-Baden: Nomos.
- Handelsblatt 25.08.1999, Nr. 163.
- <https://www.handelsblatt.com/politik/international/wto-ministertreffen-welthandelsrunde-ist-geschichte-/12747886.html?ticket=ST-607154-xfwQjDhwHMggxWcQkQUZ-ap4>
- <https://www.neuepresse.de/Nachrichten/Wirtschaft/uebernahmepoker-in-der-pharmaindustrie-gewinnt-an-dramatik>.
- Rheinischer Merkur 11.07.1997, Nr. 28.
- Süddeutsche Zeitung 09.09.1996, Nr. 208.
- Wirtschaftswoche 07.07.2008, Nr. 28.

Дата надходження до редакції 22.02.2021
Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Ключенович Сергей Сергеевич,</p> <p>кандидат филологических наук, доцент, докторант кафедры общего языкознания Минского государственного лингвистического университета (Беларусь), e-mail: sergej.dolm.rd@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів</p> <p>языковая экономия, немецкое словообразование, синтаксическая семантика, функциональная стилистика, лингвистика текста</p>
---	---	---

УДК 811.111'4

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236077](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236077)

Г.А. Кришталюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

e-mail: akryshtaliuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0904-4320>

ГІПЕРТЕКСТОВЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПОДІЙ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ

Abstract

The article views hypertext as an instrument of constructing events treated as cognitive-discourse formations, giving access to the conceptualization of the world. Different in format, quality and hypertext British print digitalized newspapers *The Daily Telegraph*, *The Daily Mail* and electronic newspapers *The Telegraph*, *The Mail Online* have been used as data sources in this research. The complex cognitive-discourse methodology with the techniques of image-schematic analysis and hypertextual analysis has been applied to specify the peculiarities of hypertextual event construction on the front page of British newspapers. It has been found out that the primary function of newspaper hypertext is to distinguish events by the way of their construction. In the broadsheet edition of *The Daily Telegraph*, the front page hypertext provides a clear distinction between the announcement of events and their main representation. The hypertext of the main web-page of *The Telegraph* contains only event announcements that can be distinguished according to the genre of their construction. On the front page of the tabloids *The Daily Mail* and *The Mail Online* the distinguishing function is partly neutralized as the announcement of events and their main representation are merged and blurred.

According to the topological principle, the hypertextual patterns of announcing events on the front page of the broadsheet *The Daily Telegraph* and the tabloid *The Daily Mail* have been singled out. The conducted research has shown that the broadsheet and the tabloid differ in the amount of space on the newspaper page allocated for event announcements as well as for verbal and nonverbal components specifying event construction. Asymmetry in the verbal and nonverbal event representation increases from the quality newspaper *The Daily Telegraph* to the electronic tabloid *The Mail Online* where the nonverbal component dominates. The latter, as a rule, is used for constructing the external events, less important for the British society, whereas the verbal component is employed for representing more important internal events. The study has shown that unlike the print nonlinear newspaper hypertext, the electronic one is multilinear and gives access to a considerable number of events. It has been demonstrated that the front page newspaper hypertext constructs events of different relevance according to the coordinates UP – DOWN and LEFT – RIGHT. Resonant events appealing to the reader's rational view are constructed in the UPPER part of the front page. Social daily events are constructed briefly from CENTER to BOTTOM of the front page and produce an emotive and evaluative reaction.

Keywords: newspaper hypertext, event, image-schematic analysis, hypertextual analysis, verbal component, nonverbal component.

Анотація

У статті гіпертекст розглянуто як інструмент конструювання подій, когнітивно-дискурсивних утворень, які надають доступ до концептуалізації фрагментів дійсності. Матеріалом дослідження обрано британські газети: паперові *The Daily Telegraph*, *The Daily Mail* та електронні *The Telegraph*, *The Mail Online*, які відрізняються форматом, якістю і гіпертекстом. Застосовано комплексну когнітивно-дискурсивну методологію, яка включає прийоми образ-схемного та гіпертекстового аналізу для виявлення особливостей конструювання подій на головній сторінці британських газет. Установлено, що визначальною функцією газетного гіпертексту є розрізнення подій за способом їхнього конструювання. На першій сторінці широкоформатного видання *The Daily Telegraph* гіпертекст забезпечує чітке розрізнення між анонсуванням і основною репрезентацією подій. Гіпертекст основної вебсторінки *The Telegraph* вміщує лише анонси подій, конструювання яких розрізняється жанрово. На першій сторінці табloidів *The Daily Mail* і *The Mail Online* розрізнювальна функція частково нейтралізується, оскільки анонси подій конструюються змішано і частково уподібнюються до основної репрезентації подій.

За топологічним принципом виокремлено гіпертекстові схеми анонсування подій на головній сторінці широкоформатної газети *The Daily Telegraph* та таблоїда *The Daily Mail*. Виявлено, що їхній гіпертекст відрізняється співвідношенням простору, зайнятого анонсами на газетній шпальті, а також вербального й невербального складників, що позначається на конструюванні подій. Асиметрія вербальної і невербальної репрезентації подій зростає від якісної газети *The Daily Telegraph* до електронного таблоїда *The Mail Online*, в якому домінує невербальний складник. Він здебільшого використовується для конструювання менш важливих у британському суспільстві зовнішніх подій, а вербальний складник – більш важливих, внутрішніх. Досліджено, що порівняно з паперовим нелінійним гіпертекстом електронний газетний гіпертекст є багатолінійним і дозволяє надати доступ до значної кількості подій. Простежено, що гіпертекст головної сторінки досліджуваних газет конструює події різної значущості ЗВЕРХУ – ВНИЗ: незалежно від анонсового або основного блока ВГОРІ розгорнуто репрезентуються резонансні події, які апелюють до раціонального осмислення, а із рухом УНИЗ події конструюються лаконічно, відзначаються соціально-побутовим характером і спонукають до емоційно-оцінної реакції.

Ключові слова: газетний гіпертекст, подія, образ-схемний аналіз, гіпертекстовий аналіз, вербальний складник, невербальний складник.

Вступ. У центрі уваги цієї розвідки є подія – те, що відбувається в певних просторово-часових межах (Арутюнова, 1999, с. 507), змінює знання людини про світ (Демьянков, 1983, с. 321; Дускаева, 2005, с. 129) і відзначається важливістю і новизною. Саме події надають інформаційному простору визначеності й структурованості (С. Hanson & S. Hanson, 2005, р. 133), що виявляється в медіадискурсі, різновидом якого є газетний дискурс. Газетний дискурс – це складна комунікативно-когнітивна подія (Дейк, 1989, с. 21), динамічною формою існування якої є гіпертекст, що використовується учасниками спілкування для конструювання та реконструювання дійсності.

Розвиток інформаційних технологій і швидкоплинність подій є тими чинниками, які утримують інтерес науковців до газетного дискурсу та його гіпертекстового виміру й визначають **актуальність** статті.

У статті викладено методологічні засади та результати когнітивно-дискурсивного аналізу функціональних можливостей сучасного англomовного газетного гіпертексту, що забезпечують творення і відтворення подій у ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення гіпертексту є давнім і багатим, але досі не впорядкованим. У 90-х роках ХХ століття на початку активної взаємодії людини з технологіями поширилося тлумачення гіпертексту як технологічного інструмента (Bieber & Kaspar, 1995; Papadopoulos, 1990, р. 477), незамінного в сучасному комп'ютерно-опосередкованому дискурсі (Eisenlauer, 2013). У ХХІ столітті, яке знаменується міждисциплінарністю та суб'єктивністю пізнання, переважає експериментальне вивчення гіпертексту з позицій кіберпсихології як способу осмислення дійсності (Boechler, 2001, р. 23; Войскунский, 2017), психолінгвістики як прагматичного інструмента модифікації ціннісних орієнтирів реципієнта (Vashunina, 2018). У комунікативному аспекті гіпертекст досліджувався як семіотичний конструкт (Neumüller, 2001), що відзначається посиленою експлікацією комунікативного обміну порівняно з текстом (Bankov, 2019; Hayles, 2001, р. 24). У медійній сфері гіпертекст – це система зберігання текстів і образів, що дозволяє встановлювати зв'язки з іншими подібними текстами й образами (Danesi, 2009, р. 151). У цьому дослідженні гіпертекст визначаємо як когнітивно-дискурсивний конструкт, утворений вербальними та невербальними складниками, об'єднаними гіперпосиланнями. До основних ознак гіпертексту, що також є визначальними для конструювання подій, належать інтермедіальність (Herkmann, 2012, р. 14), нелінійність / багатолінійність, фрагментарність, нескінченність, інтерактивність (Conclyn, 1987, р. 18). Із медійнокомунікативних позицій гіпертекст вивчався як засіб конструювання журналістського наративу, зокрема, тексту новин (Doherty, 2013; Fredin, 1997).

Гіпертекст і подія тісно пов'язані: подія ілюструє роль гіпертексту в конструюванні дискурсу (Потапенко, 2009, с. 74-92) та деталізує прочитання гіпертексту (Miles, 2001, р. 61), а гіпертекстові нарративні схеми можуть застосовуватися для пояснення подій (Miles, 2001, р. 63). Наразі здійснено детальне лінгвокогнітивне дослідження текстового конструювання подій (Потапенко, 2009, с. 266-332). Водночас відсутнє ґрунтовне дослідження гіпертексту як простору, у якому функціонують події. **Об'єктом** цієї розвідки є подія як гіпертекстовий конструкт газетного дискурсу. Гіпертекстовість газетного дискурсу – важливий чинник конструювання подій, оскільки визначає орієнтування адресата в цьому просторі та виконує загальну розрізняльну функцію в осмисленні подій.

Формулювання мети статті та її завдань. Мета дослідження полягає у встановленні когнітивно-комунікативних особливостей гіпертекстового конструювання подій на головній сторінці британських газет. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: встановити когнітивно-дискурсивні особливості реалізації функцій гіпертексту в ході конструювання подій на головній сторінці британських газет із застосування розробленої методики дослідження; простежити відмінності в гіпертекстовій репрезентації події на головній сторінці паперових і електронних видань, широкоформатних газет і таблойдів.

Матеріалом дослідження слугували цифрові випуски паперових *The Daily Telegraph*, *The Daily Mail* і вебсайти електронних *The Telegraph*, *The Mail Online* британських газет за 2020 – 2021 роки.

Методи та методологія проведення дослідження. Для встановлення особливостей гіпертекстового конструювання подій нами застосовано комплексну методологію когнітивно-дискурсивного аналізу, що включає прийоми образ-схемного аналізу та гіпертекстового аналізу.

Приєм образ-схемного аналізу полягає у використанні образ-схем для пояснення гіпертекстового конструювання дискурсивних подій. Образ-схеми – це елементарні повторювані ментальні структури сенсомоторного походження, які втілюють у собі досвід взаємодії людини з оточенням, слугують засобом розуміння та конструювання дійсності (Johnson, 1987, р. 14; Johnson & Lakoff, 2002, р. 250), а отже, визначають відтворення подій у медіадискурсі (Потапенко, 2009, с. 38). Подієвий гіпертекст сам по собі був би аморфним, якби не образ-схеми, які допомагають нам його розпізнавати та категоризувати (Katz, 1998, р. 5). Загальна розрізняльна концептуалізація подій структурується топологічними відношеннями, сформованими відповідною групою образ-схем ПЕРЕДНІЙ – ЗАДНІЙ, ВЕРХ – НИЗ, ЗБОКУ (ЛІВОРУЧ – ПРАВОРУЧ), ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ, які визначають розміщення зображень, заголовків, підзаголовків і текстів (Потапенко, 2009, с. 74).

Образ-схемний аналіз спирається на теорію втіленого розуміння або втіленого реалізму, сформульовану Джорджем Лакоффом і Марком Джонсоном та розвинуту іншими когнітивістами. У ній стверджується тілесна та сенсомоторна основа значення, розуму, пізнання та мови. Зазначається, що механізми, відповідальні за сприйняття, рух і маніпуляцію з об'єктами, також відповідають за концептуалізацію та мислення (Lakoff & Johnson, 1999, р. 38). У нашому дослідженні ми дотримуємося широкого визначення втілення (Iyer, 2002, р. 390; Rohrer, 2007, р. 27; Saito, 2007, р. 399), за яким дискурсивна подія є втіленою не лише фізично, але й когнітивно, соціокультурно, темпорально, біологічно.

Приєм гіпертекстового аналізу передбачає застосування гіпертексту як визначального механізму функціонування газетного дискурсу й системи для конструювання подій. Відповідно до цього гіпертекст виступає прийомом стандартизації і формалізації дискурсивних подій, а також маніпуляції з адресатом, оскільки передбачає вибір вузла, ознайомлення з ним і пов'язування з іншим вузлом за певним обраним принципом (Rouet, 1996, р. 4). Приєм гіпертекстового аналізу використано для виявлення особливостей реалізації розрізняльної функції газетного гіпертексту в конструюванні подій.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. Газетний гіпертекст сигналізує про видання (друковане чи електронне), формат (широкий, середній чи малий), якість (якісна, комбінована, популярна преса), сторінку (перша, внутрішня чи остання), що є визначальними для конструювання подій. Функція гіпертексту також полягає в розрізненні його складників за їхніми комунікативними ознаками (вербальний / невербальний) та помітністю. Саме газетний гіпертекст дозволяє диференціювати попереднє та основне конструювання подій і встановлювати зв'язок між ними.

Дослідження свідчить, що на головній сторінці (Front Page) англomовної газети найповніше виявляються складники гіпертексту, а саме анонсовий блок і основний блок, які вирізняються сегментністю та рівневістю ЗВЕРХУ ВНИЗ і ЗЛІВА НАПРАВО та є формами конструювання подій.

Аносування – це попереднє оголошення подій на головній сторінці, що відзначається стислим гіпертекстом з обмеженою площею та кількістю вербальних і невербальних складників. Гіпертекст першої сторінки паперової британської широкоформатної газети *The Daily Telegraph* характеризується трьома аноновими блоками, два з яких розташовані горизонтально ВГОРІ над чи під назвою газети і ВНИЗУ шпальти та є постійними, а третій, який займає вузьку колонку ЗЛІВА по вертикалі, є непостійним. Розташування та зміст анонових блоків свідчить про їхнє різне призначення.

За топологічним принципом, зокрема, наявністю та розташуванням анонових блоків у просторі газетного дискурсу, нами виявлено дві основні гіпертекстові схеми аносування подій у *The Daily Telegraph*: ВГОРІ – ЗЛІВА – ВНИЗУ та ВГОРІ – ВНИЗУ. Запровадження цих гіпертекстових схем сигналізує про різну кількість анонованих подій, що визначається загальною кількістю подій, які конструюються у випуску газети.

Гіпертекстова схема ВГОРІ – ЗЛІВА – ВНИЗУ формується відповідним розташуванням блоків та дозволяє привернути увагу до більшої кількості актуальних рубрик, як-то: *Arts, Sport, Features* – та подій. Гіпертекстова схема ВГОРІ – ВНИЗУ визначається розташуванням анонових блоків на першій шпальті й передбачає зміну конфігурації сторінки *The Daily Telegraph* та її максимальне заповнення основним блоком, який займає сторінку по ширині та в ЦЕНТРІ. Виокремлені схеми аносування подій складаються з моносегментних і полісегментних блоків.

Моносегментний анонсовий блок є складником ВГОРІ зазначених вище гіпертекстових схем і представляє одну або кілька подій у межах нероздільної смуги. Верхній моносегментний анонсовий блок структурується об'ємним заголовком на передньому плані, необ'ємним підзаголовком на задньому плані, фотографією, яка візуалізує ключову тему, та гіперпосиланням на сторінку з відповідною рубрикою. Розглянемо моносегментний анонсовий блок ВГОРІ головної сторінки *The Daily Telegraph* (*The Daily Telegraph*, 2021, January 4, Front Page). У моносегментному аноновому блоці центр уваги читача зосереджується на кольоровому заголовку *Slick City pile pressure on Lampard*. Підзаголовок *Jason Burt and Oliver Brown on day of despair for Chelsea manager* є асиметричним і менш помітним щодо заголовка та викликає додаткову емоційну реакцію. Фотографія СПРАВА надає візуальний доступ до події, що пришвидшує її виокремлення, однак одночасно посилює асиметрію в межах блока. Гіперпосилання, *Sport p. 1-4*, пов'язує вербальні й невербальні складники, класифікує подію за рубрикою і спрямовує читача до сторінки з її детальним висвітленням.

Полісегментний анонсовий блок структурується горизонтальною смугою, розділеною на три – чотири сегменти, УГОРІ сторінки, вертикальною смугою з вісьмома – дванадцятьма сегментами ЗЛІВА сторінки або горизонтальною смугою розділеною на п'ять – сім сегментів УНИЗУ сторінки. Сегменти такого анонового блоку УГОРІ шпальти структуруються заголовком, гіперпосиланням і фотографією або заголовком і гіперпосиланням (*The Daily*

Telegraph, 2020, December 1, Front Page). Репрезентація подій у сегментах може бути симетричною, що визначається пропорційним розташуванням заголовка та фото, та асиметричною, якщо заголовок виступає на фоні гіперпосилання.

Найновіша структура розгорнутого сегмента анонсового блока ЗЛІВА, як демонструє головна сторінка *The Daily Telegraph* (*The Daily Telegraph*, 2021, January 4, Front Page), включає тематичний заголовок *Home Comforts*; основний заголовок *Happier staff and employers embrace new workplace*; гіперпосилання на рубрику та сторінку *Business*, р. 4 і фотографію. Блок ЗЛІВА анонсує переважно події соціально-побутового та емоційного змісту. ВНИЗУ анонсового блоку ЗЛІВА розташовуються нерозгорнуті сегменти, які складаються лише з назви рубрики та сторінки, де ця рубрика деталізується, напр., *Puzzles 20, Obituaries 29, TV listings 31, Weather 33*, а тому виступають своєрідними гіперпосиланнями для обізнаного читача. Виявлено, що серйозність і важливість подій спадає під час руху ВНИЗ лівим анонсовим блоком, який конструюється за допомогою ментальних операцій деталізація – узагальнення.

Полісегментний анонсовий блок ВНИЗУ включає шість – сім сегментів, які концептуалізуються ЗЛІВА НАПРАВО за принципом узагальнення – деталізація. ВНИЗУ ЗЛІВА розташовується постійний сегмент, який вказує на короткий анонс новин *News Briefing*, що деталізується до ЦЕНТРУ і НАПРАВО традиційними рубриками як-то *World, News, Business, Sport*. Кожен сегмент такого анонсового блока включає, крім назви рубрики, заголовок, напр., *Brexit row blocks expat Britons' flights to EU*; короткий текст і гіперпосилання на сторінку, напр., *Page 2*, де очікується деталізація події (*The Daily Telegraph*, 2021, January 4, Front Page).

На відміну від широкоформатних видань на зразок *The Daily Telegraph*, які анонсують значну кількість подій у вигляді структурно та функціонально визначеного гіпертексту, таблоїди подають два – три яскраві та помітні анонси про одну – дві відомі особистості, що створюють суцільний простір першої шпальти. Так, у британському паперовому таблоїді *The Daily Mail* найпоширенішим є трирівневий анонсовий блок, який розгортається за гіпертекстовою схемою УГОРІ – У ЦЕНТРІ – ВНИЗУ.

УГОРІ анонсується саме видання *The Daily Mail* (*The Daily Mail*, 2021, January 8, Front Page), у ЦЕНТРІ подається анонс ключової зовнішньої події, що свідчить про дипломатію Великої Британії. ЦЕНТР першої шпальти зайнято анонсом події, яка відбувається у США та набуває світового масштабу, оскільки пов'язана з діяльністю 45-го президента цієї держави Дональда Трампа. Фоном центрального анонса є невербальний гіпертекстовий складник, фото, на якому вербалізується заголовок *After night that rocked America, Washington plots to tell Trump... YOU'RE FIRED!*, під яким знаходиться гіперпосилання, *Searing new pictures and analysis PAGES 4-11*, за яким можна знайти сторінки з новими фотографіями та детальним аналізом події. ВНИЗУ сторінки анонсується внутрішня подія, яка стосується діяльності прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона. Гіпертекст цього анонса виявляє структурну схожість з основним блоком: утворюється заголовком, підзаголовком, ім'ям та прізвищем автора (*by Kate Pickles*), назвою рубрики (*Health Correspondent*), коротким текстом і гіперпосиланням на сторінку (*Turn to Page 2*), де можна дізнатися більше інформації. Об'ємність і фрагментарність – це ті ознаки, які відрізняють нижній анонсовий блок таблоїда від основного блока широкоформатного видання. Помітним є асиметричне анонсування подій у ЦЕНТРІ та ВНИЗУ, оскільки зовнішня подія анонсується переважно невербально в ЦЕНТРІ, а внутрішня подія – вербально, що засвідчує важливість цієї події для британців, незважаючи на її репрезентацію ВНИЗУ сторінки.

На відміну від паперового видання *The Daily Telegraph*, у якому від 25 до 35% простору першої шпальти займають анонси, головна сторінка електронного видання *The Telegraph* на 100% складається з анонсів, які надають швидкий безпосередній онлайн-доступ до подій, які висвітлюються в газеті.

Головна сторінка *The Telegraph* представлена багатолінійним гіпертекстом із дванадцятьма рівнями ЗГОРИ – ВНИЗ і чотирма – шістьма сегментами ЗЛІВА – НАПРАВО. Анонсовий блок ВГОРІ головної сторінки *The Telegraph* (*The Telegraph*, 2021, February 13, Front Page) утворюється двома рівнями ЗВЕРХУ – ВНИЗ і чотирма сегментованими колонками ЗЛІВА – НАПРАВО. Перший рівень ВГОРІ анонсує вебсайт газети та спонукає адресата стати активним передплатником видання, свідченням чого є розрізнення трьох сегментів рівня за допомогою наказових конструкцій *CLAIM, SIGN UP, EXPLORE*. За принципом поступового спадання злободенності на другому рівні ВГОРІ надається ЗЛІВА НАПРАВО доступ до основних рубрик електронного видання: *Coronavirus, News, Politics, Sport, Business, Money, Opinion, Tech, Life, Style, Travel, Culture*.

Блок ВГОРІ – У ЦЕНТРІ анонсує кілька найважливіших рубрик у двох-трьох сегментах, які розташовуються ЗЛІВА – НАПРАВО. Найновіша структура новинного сегмента містить назву рубрики, напр., *CORONAVIRUS*; заголовок із можливими підзаголовками, напр., *British breakthrough 'Universal vaccine' that can conquer all variants could be available within a year*, і фотографію, яка є не обов'язковим складником і знаходиться СПРАВА в межах сегмента (*The Telegraph*, 2021, February 13, Front Page).

Блок СПРАВА анонсує коментар подій, на що вказують назви рубрик *OPINION, LETTERS TO THE EDITOR, THE TELEGRAPH VIEW*, розташовані ЗВЕРХУ ВНИЗ. Сегменти аналітичного блока структуруються ім'ям та прізвиськом коментатора, напр., *ROSS CLARK*, та заголовком, напр., *Matt Hancock may be ready to 'live with the virus' – but is Britain? У першому сегменті ВГОРІ заголовок може супроводжуватися підзаголовком, напр., The Government's apparent confidence that normality will resume in 2021 overlooks a major shift in public attitudes to infectious disease. У сегментах анонсового блока коментарів увага читача зосереджується на особі коментатора внаслідок симетрії між його іменем ВГОРІ ЗЛІВА та фотографією СПРАВА.*

Рух ЗГОРИ ВНИЗ головною сторінкою *The Telegraph* свідчить про те, що за блоками інформаційно-аналітичного змісту слідує популярно-розважальні.

Електронні таблоїди відрізняються своїм гіпертекстом від паперових, а також від якісніших електронних видань. Спільним для усіх видань виступає блок ВГОРІ, де анонсується саме видання та його рубрики, які є своєрідними гіперпосиланнями, доступом до відповідної інформації. На відміну від інших видань, гіпертекст електронних таблоїдів, наприклад, *The Mail Online*, значно наближений до гіпертексту соціальних мереж. Читачам пропонується дещо безкінечна стрічка новин ЗВЕРХУ ВНИЗ, що може містити три колонки ЗЛІВА НАПРАВО, на 50% представлені невербальним фотовідеоскладником. Безпосередній доступ до відео сприяє швидкій деталізації інформації шляхом її аудіовізуального сприйняття. Організація гіпертексту робить читачів активними користувачами, які можуть залишити миттєвий коментар на подію, а також поширити газетну продукцію, якщо поділяться новиною з іншими. Анонсові блоки електронних таблоїдів розпочинаються яскравим, довгим заголовком ВГОРІ, містять фотографію або відео в ЦЕНТРІ, короткий текст ВНИЗУ для деталізації заголовка та фото або відео. Останній рядок ВНИЗУ включає гіперпосилання на соціальну мережу "Фейсбук" та/або коментарі, відео і поширення інформації. На відміну від відносно довільної організації соціальних мереж, гіпертекст електронних таблоїдів визначений, анонсові блоки в ньому вирізняються певною послідовністю та чіткими межами.

Докладна репрезентація найважливіших подій розпочинається в основному блоці гіпертексту на головній сторінці газети. Основний блок зберіг найбільшу наявність у паперовому широкоформатному виданні, де він займає від 60 до 80 % площі першої сторінки, що свідчить про його перевагу в газеті загалом. У досліджуваній нами широкоформатній газеті *The Daily Telegraph* розрізняємо трирівневі та дворівневі основні блоки, які репрезентують події за значимістю ЗВЕРХУ ВНИЗ. Верхній рівень вміщує надважливі події загальнонаціональної

значущості, що стосуються як внутрішньої, так і зовнішньої політики Великої Британії; центральний рівень вміщує події соціально-побутового, надзвичайного та особистісного характеру; нижній рівень подає емоційно-оцінну інтерпретацію подій переважно соціально-побутового характеру. Основний трирівневий блок конструює від однієї до п'яти подій.

Розглянемо основний блок гіпертексту головної сторінки *The Daily Telegraph* (*The Daily Telegraph*, 2020, December 1, Front Page), що репрезентує чотири події за схемою ВГОРІ – У ЦЕНТРІ – ВНИЗУ. Верхній рівень повідомляє про загальнонаціональну подію, важливу для зовнішнього та внутрішнього життя Великої Британії, а саме спротив Консервативної партії антикоронавірусному плану прем'єр-міністра та його можливі наслідки. Подія структурується гіпертекстом із шістьма колонками. Початкове вербальне конструювання події спостерігаємо в заголовку *Tories in revolt over MP's Tiers* ВГОРІ ЗЛІВА, підзаголовку та тексті. На подальше осмислення події вказують гіперпосилання *Continued on Page 5* та *Editorial Comment: Page 17*. Конструювання зазначеної події також доповнюється фотографією ВГОРІ СПРАВА, де унаочнюється діяльність Бориса Джонсона.

На другому рівні в ЦЕНТРІ основного блока зазначена ВГОРІ тема коронавірусу у Великій Британії деталізується конструюванням двох подій, якими наголошується соціальний і надзвичайний характер пандемії. Особливістю гіпертексту є те, що побіжна менш важлива подія про лижні курорти, *Off piste Ski resorts may have to remain closed, says WHO* (*The Daily Telegraph*, 2020, December 1, Front Page), вбудована в іншу і знаходиться в ЦЕНТРІ рівня. Репрезентація події про обов'язковість тестування певних етнічних груп населення країни *Ethnic minorities to be given priority for rapid tests after lockdown* простягається ЗЛІВА НАПРАВО, займає весь рівень, є провідною і включає ще одну репрезентацію події, яка набуває певної ваги, оскільки розташовується в ЦЕНТРІ.

Нижній рівень представляє події крізь призму емоційної та оцінної інтерпретації. Так, на нижньому рівні гіпертексту головної сторінки (*The Daily Telegraph*, 2020, December, 1, Front Page) *The Daily Telegraph* репрезентуються дві події, розташовані симетрично ЗЛІВА та СПРАВА, що імплікують емоційно-оцінні реакції непевності, суму, страху. На нижньому рівні події структуруються переважно вербальним гіпертекстом, який завершується гіперпосиланнями на рубрику та сторінку, де продовжується репрезентація події.

Дворівневий основний блок фокусує увагу читача на одній або двох злободенних подіях на верхньо-центральному рівні і репрезентує ще одну або дві події на нижньому рівні. Для прикладу головна сторінка *The Daily Telegraph* (*The Daily Telegraph*, 2021, January 4, Front Page) структурується гіпертекстом із дворівневим основним блоком. Перший рівень гіпертексту, розташований за топологічними координатами ВГОРІ – ЦЕНТР, репрезентує подію дня загальнонаціонального значення у формі заголовка *Threat of national lockdown looms again*, підзаголовка, тексту, фотографії та гіперпосилань, які вказують на подальше конструювання події в межах газети.

Нижній рівень дворівневого блока схожий на відповідний рівень трирівневого блока і повідомляє про події, які пов'язані з відмовою, очікуванням і вимагають негайної відповіді, що помітно вже із заголовка, напр., *NHS refuses to commit to 2 m jabs a week as Oxford roll-out begins; Patients waiting hours in ambulance queues* (*The Daily Telegraph*, 2021, January 4, Front Page).

Розрізнення між анонсуванням подій та їхньою основною репрезентацією простежується повністю в дискурсі *The Daily Telegraph*, на першій сторінці якої основним є конструювання резонансних подій. Вони займають центр гіпертексту сторінки та уваги читачів, яким крізь призму анонсів також надається доступ до інших важливих подій. Жанрово-розрізнявальна функція реалізується в гіпертексті *The Telegraph*, головна вебсторінка якої суцільно структурується великою кількістю анонсів, розташування яких сигналізує про жанрову

диференціацію дискурсивних подій, а саме про їхнє новинне або аналітичне конструювання. Спільним для паперового та електронного таблоїдів *The Daily Mail* та *The Mail Online* є злиття анонсового та основного блоків на головній сторінці, що зрівнює події та вимагає їхнього додаткового розрізнення за важливістю, що визначається за місцем і формою репрезентації. Заголовок, підзаголовок, ім'я та прізвище автора відрізняються за ознакою статичність – динамічність у паперових газетах і електронних, у яких ці вербальні складники одночасно функціонують як гіперпосилання на детальну інформацію. Важливу роль у конструюванні подій відіграє симетрична або асиметрична взаємодія вербального та невербального складників гіпертексту. Так, симетрія між іменем автора та фотографією робить його помітною фігурою, до якої спрямовується вся увага аудиторії в момент осмислення нею певного сегмента. З іншого боку асиметрія між фотографією та заголовком підсилює вербальне осмислення події на невербальному фоні.

Проведене дослідження свідчить про те, що англomовний газетний гіпертекст постійно змінюється: впродовж п'яти років (2016 – 2021) відбулося поступове заміщення гіпертекстових схем на першій сторінці *The Daily Telegraph*. У 2016 – 2017 роках найбільш поширеною була гіпертекстова схема ВГОРІ – ЗЛІВА, яка спостерігалася у 80% видань *The Daily Telegraph*. Гіпертекстова схема ВГОРІ – ЗЛІВА включає два анонсові блоки відповідно УГОРІ та ЗЛІВА на першій шпальті. У 2020 – 2021 роках ця схема трансформувалася в схему УГОРІ – ЗЛІВА – ЗНИЗУ, що пояснюємо багатоаспектним конструюванням більшої кількості подій у просторі газетного дискурсу. Поява гіпертекстової схеми УГОРІ – ЗЛІВА – ЗНИЗУ призводить до зміни загального орієнтування та адаптації читача на першій шпальті *The Daily Telegraph*. Зміна гіпертексту вказує на випробовування газетного дискурсу часом, оновлення доступу до подій, збільшення свободи їхнього вибору читачами.

У ході гіпертекстового аналізу встановлено зовнішні зв'язки між блоками на головній шпальті та з блоками на інших сторінках газети, а також внутрішні – всередині блоків. Незважаючи на певні відмінності, гіпертекстове конструювання подій в усіх газетах, як паперових, так і електронних, спирається на ментальні операції узагальнення – деталізація, що виявляється в гіпертекстовій взаємозалежності анонсового і основного блоків.

Уважається, що в просторі гіпертексту всі об'єкти мають рівну значущість і однаково доступні користувачеві (Muzzali-Lurati, 2007, р. 138), але здійснене дослідження показало, що події є дискурсивними гіпертекстовими конструктами, яким властива різна значущість і доступність за кількісним, просторовим і комунікативним принципами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У конструюванні подій гіпертекст відіграє провідну роль, яка полягає у встановленні орієнтирів, необхідних читачеві для розмежування дискурсу та його фрагментів, маніпулюванні аудиторією, що призводить до її різного залучення до дискурсу. Гіпертекст також виконує розрізняльсько-ідентифікаційну функцію, оскільки вказує на паперове або електронне видання газети за носієм інформації, а також на формат та серйозність видання. Власне характер гіпертексту забезпечує ідентифікацію подій на газетній шпальті та доступ до них, а також розрізнення між їхнім попереднім оголошенням і основною репрезентацією.

Реалізація функцій гіпертексту спирається на топологічні образ-схемні орієнтири, які дозволили виокремити та пояснити рівні та схеми репрезентації подій. З урахуванням топологічних координат ВЕРХ – НИЗ, ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ, ПРАВОРУЧ – ЛІВОРУЧ було виокремлено анонсовий і основний гіпертекстовий блоки конструювання подій, простежено їхню просторову та змістову взаємозалежність і наявність у різних виданнях. Первинна категоризація подій за типом анонсового або основного гіпертекстового конструювання здійснюється на головній шпальті британських газет.

Взаємне розташування анонсового та основного блоків на сторінці визначає значимість представлених ними подій, їхнє раціональне й емоційне наповнення. Верхній рівень сигналізує про високу значущість події, середній рівень – про їхній соціально-приватний характер, а на нижньому рівні відображаються події, які викликають емоції та оцінку.

Найповніше та найрізноманітніше конструювання подій виявляється на головній сторінці газети незалежно від її носія та формату. З-поміж досліджених британських газет широкоформатне паперове видання *The Daily Telegraph* вирізняється класичним гіпертекстом, який повільно змінюється і вміщує аносування подій і їхню основну репрезентацію на головній сторінці. Виявлено, що анонси ВНИЗУ ЗЛІВА головної шпальти є менш значущими та мають розважально-побутовий характер, оскільки представляють події дуже стисло, із вказівкою на рубрики, які отримують змістову реалізацію на внутрішніх шпальтах.

Електронному виданню *The Telegraph* властивий нестійкий гіпертекст, який постійно змінюється під дією зовнішніх чинників, а його зміст оновлюється протягом дня. Головна сторінка паперового таблоїда *The Daily Mail* відзначається стійким гіпертекстом, який обмежується аносуванням двох – трьох подій. Електронний таблоїд *The Mail Online* відрізняється від всіх зазначених видань нетиповим для газети, мережевим, багатоконпонентним, змішаним і одночасно спрощеним гіпертекстом, який не має чітких меж і структурується аноновими блоками, які поєднують оголошення подій з інформуванням.

Проведене дослідження показало, що вербальний складник газетного гіпертексту конструює події більшої значущості, а невербальний – меншої внаслідок тривалого або нетривалого утримання уваги на них. На головній сторінці британських газет наявність вербального складника зменшується в напрямі від широкоформатного видання до таблоїда і від паперового до електронного, а невербального – навпаки пропорційно збільшується.

Перспективи подальших досліджень полягають у встановленні когнітивно-комунікативних особливостей функціонування гіпертексту в різних видах медіадискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова, Н. Д. (1999). *Язык и мир человека*. Москва: Языки русской культуры.
- Войсунский, А.Е. (2017). Интернет как пространство познания: психологические аспекты применения гипертекстовых структур. *Современная зарубежная психология*, 6(4), 7-20. <https://doi.org/10.17759/jmfp.2017060401>
- Дейк ван, Т. А. (1989). *Язык. Познание. Коммуникация* (В. И. Герасимова, Пер.). Прогресс.
- Демьянков, В. З. (1983). "Событие" в семантике, прагматике и в координатах интерпретации текста. *Известия АН СССР. Серия литературы и языка*, 42(4), 320-329.
- Дускаева, Л. Р. (2005). Принципы типологии газетных речевых жанров. В Г. Я. Солганик (Ред.), *Язык современной публицистики* (с. 115-143). Москва: Флинта, Наука.
- Потапенко, С. І. (2009). *Сучасний англomовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти*. Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя.
- Bankov, K. (2019). The pleasure of the hypertext. *Digital Age in Semiotics & Communication*, 2, 138-158. <https://doi.org/10.33919/dasc.19.2.9>
- Bieber, M. & Casmar, Ch. (1995). Designing Hypertext Support for Computational Applications. *Communications of the ACM (CACM)*, 38(8), 99-107.
- Boechler, P. (2004). How spatial is hypertext? Interacting with hypertext documents: cognitive processes and concepts. *CyberPsychology & Behavior*, 4(1), 23-46. <https://doi.org/10.1089/10949310151088352>
- Conklin, J. (1987). Hypertext: An introduction and survey. *Computer*, 20(9), 17-41.
- Danesi, M. (2009). *Dictionary of media and communications*. M. E. Sharpe.

- Doherty, S. (2013). *Hypertext and news stories*. ITEE Technical Report No. 2013-03. School of Information Technology and Electrical Engineering. The University of Queensland, Brisbane, Australia. Retrieved from https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_313369/UQ313369_fulltext.pdf
- Eisenlauer, V. (2013). *A Critical Hypertext Analysis of Social Media: The True Colours of Facebook*. London: Bloomsbury Academic. <http://dx.doi.org/10.5040/9781472541857>
- Fredin, E. S. (1997). Rethinking the news story for the internet: hyperstory prototypes and a model of the user. *Journalism & Mass Communication Monographs*, 163, 1-47.
- Hanson, C., & Hanson, S. J. (2005). Categorization in Neuroscience: Brain response to objects and events. In H. Cohen & C. Lefebvre (Eds.), *Handbook of categorization in cognitive science* (pp. 119-140). Elsevier.
- Hayles, N. (2001). The Transformation of Narrative and the Materiality of Hypertext. *Narrative*, 9(1), 21-39. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20107227>
- Herkman, J. (2012). Introduction: intermediality as a theory and methodology. In J. Herkman, T. Hujanen & P. Oinonen (Eds.), *Intermediality and media change* (pp. 10-28). Tampere University Press. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books>
- Iyer, V. (2002). Embodied mind, situated cognition, and expressive microtiming in African-American music. *Music Perception*, 19(3), 387-414.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. The University of Chicago Press.
- Johnson, M. & Lakoff, G. (2002). Why cognitive linguistics requires embodied realism. *Cognitive Linguistics*, 13(3), 245-263.
- Katz, A. N. (1998). Figurative language and figurative thought: A review. In A. N. Katz, C. Cacciari, R. W. Gibbs, & M. Turner (Eds.), *Figurative language and thought* (pp. 3-43). Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The cognitive unconscious and the embodied mind: How the embodied mind creates philosophy*. New York, NY: Basic Books.
- Miles, A. (2001). Hypertext structure as the event of connection. In *HYPERTEXT '01*. Proceedings of the 12th ACM conference on Hypertext and Hypermedia (pp. 61-68). University of Aarhus. <https://doi.org/10.1145/504216.504236>
- Muzzali-Lurati, S. (2007). Here is the Author! Hyperlinks as Constitutive Rule of Hypertextual Communication. *Semiotica*, 167(4), 135-168.
- Neumüller, M. (2001). *Hypertext semiotics in the commercialized Internet*. (Doctoral dissertaton). Wirtschaftsuniversität, Wien. Retrieved from <http://www.diplom.de/e-book/222065/hypertext-semiotics-in-the-commercialized-internet>
- Papadopoulos, S. (1990). Hypertext systems and applications. *Information and Software Technology*, 32(7), 477-490.
- Rohrer, T. (2007). Embodiment and experientialism. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (pp. 25-47). Oxford University Press.
- Rouet, J.-F. (1996). An introduction to hypertext and cognition. In J.-F. Rouet, J. J. Levonen, A. Dillon & R. J. Spiro (Eds.), *Hypertext and Cognition* (pp. 3-8). Routledge.
- Saito, A. (2007). Social origins of cognition: Bartlett, evolutionary perspective and embodied mind approach. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 26(4), 399-421. [https://doi: 10.1111/j.1468-5914.1996.tb00299.x](https://doi:10.1111/j.1468-5914.1996.tb00299.x)
- Vashunina, I., Ryabova, M., & Egorova L. (2018). Polycode hypertext in polylingual discourse of intercultural communication. *XLinguae*, 11(2), 218-231. [https:// doi: 10.18355/XL.2018.11.02.17](https://doi:10.18355/XL.2018.11.02.17)

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Front Page, 2020, December 1. The Daily Telegraph. <https://www.pressreader.com/uk/the-daily-telegraph/20201201>
- Front Page, 2021, January 4. The Daily Telegraph. <https://www.pressreader.com/uk/the-daily-telegraph/20210104>
- Front Page, 2021, January 8, The Daily Mail. <https://www.pressreader.com/uk/daily-mail/20210108>
- Front Page, 2021, February 13. The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/>

REFERENCES

- Arutiunova, N. D. (1999). *Yazyk i mir cheloveka*. Moskva: Yazyki russkoj kul'tury.
- Vojskunskij, A. E. (2017). Ynternet kak prostranstvo poznanyia: psikhologicheskiye aspekty prymereniyia hypertextovyykh struktur. *Sovremennaiia zarubezhnaia psikhohyia*, 6(4), 7-20. <https://doi:10.17759/jmfp.2017060401>
- Dejk van, T. A. (1989). *Yazyk. Poznanye. Kommunykatyia* (V. Y. Herasymova, Per.). Prohress.
- Dem'iankov, V. Z. (1983). "Sobytye" v semantike, prahmatyke y v koordynatakh ynterpretatsyy teksta. *Yzvestyia AN SSSR. Seryia lyteratury y iazyka*, 42(4), 320-329.
- Duskaeva, L. R. (2005). Pryntsypy typolohyy hazetnykh rechevykh zhanrov. V H. Ya. Solhanyk (Red.), *Yazyk sovremennoj publytsystyky* (ss. 115-143). Moskva: Flynta, Nauka.
- Potapenko, S. I. (2009). *Suchasnyj anhlomovnyj media-dyskurs: linhvokohnityvnyj i motyvatsijnyj aspekty*. Vyd-vo NDU imeni Mykoly Hoholia.
- Bankov, K. (2019). The pleasure of the hypertext. *Digital Age in Semiotics & Communication*, 2, 138-158. <https://doi.org/10.33919/dasc.19.2.9>
- Bieber, M. & Kacmar, Ch. (1995). Designing Hypertext Support for Computational Applications. *Communications of the ACM (CACM)*, 38(8), 99-107.
- Boechler, P. (2004). How spatial is hypertext? Interacting with hypertext documents: cognitive processes and concepts. *CyberPsychology & Behavior*, 4(1), 23-46. <https://doi.org/10.1089/10949310151088352>
- Conklin, J. (1987). Hypertext: An introduction and survey. *Computer*, 20(9), 17-41.
- Danesi, M. (2009). *Dictionary of media and communications*. M. E. Sharpe.
- Doherty, S. (2013.). *Hypertext and news stories*. ITEE Technical Report No. 2013-03. School of Information Technology and Electrical Engineering. The University of Queensland, Brisbane, Australia. Retrieved from https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_313369/UQ313369_fulltext.pdf
- Eisenlauer, V. (2013). *A Critical Hypertext Analysis of Social Media: The True Colours of Facebook*. London: Bloomsbury Academic. <http://dx.doi.org/10.5040/9781472541857>
- Fredin, E. S. (1997). Rethinking the news story for the internet: hyperstory prototypes and a model of the user. *Journalism & Mass Communication Monographs*, 163, 1-47.
- Hanson, C., & Hanson, S. J. (2005). Categorization in Neuroscience: Brain response to objects and events. In H. Cohen & C. Lefebvre (Eds.), *Handbook of categorization in cognitive science* (pp. 119-140). Elsevier.
- Hayles, N. (2001). The Transformation of Narrative and the Materiality of Hypertext. *Narrative*, 9(1), 21-39. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20107227>
- Herkman, J. (2012). Introduction: intermediality as a theory and methodology. In J. Herkman, T. Hujanen & P. Oinonen (Eds.), *Intermediality and media change* (pp. 10-28). Tampere University Press. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books>
- Iyer, V. (2002). Embodied mind, situated cognition, and expressive microtiming in African-American music. *Music Perception*, 19(3), 387-414.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. The University of Chicago Press.

- Johnson, M. & Lakoff, G. (2002). Why cognitive linguistics requires embodied realism. *Cognitive Linguistics*, 13(3), 245-263.
- Katz, A. N. (1998). Figurative language and figurative thought: A review. In A. N. Katz, C. Cacciari, R. W. Gibbs, & M. Turner (Eds.), *Figurative language and thought* (pp. 3-43). Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The cognitive unconscious and the embodied mind: How the embodied mind creates philosophy*. New York, NY: Basic Books.
- Miles, A. (2001). Hypertext structure as the event of connection. In *HYPertext '01*. Proceedings of the 12th ACM conference on Hypertext and Hypermedia (pp. 61-68). University of Aarhus. <https://doi.org/10.1145/504216.504236>
- Muzzali-Lurati, S. (2007). Here is the Author! Hyperlinks as Constitutive Rule of Hypertextual Communication. *Semiotica*, 167(4), 135-168.
- Neumüller, M. (2001). *Hypertext semiotics in the commercialized Internet*. (Doctoral dissertation). Wirtschaftsuniversität, Wien. Retrieved from <http://www.diplom.de/e-book/222065/hypertext-semiotics-in-the-commercialized-internet>
- Papadopoulos, S. (1990). Hypertext systems and applications. *Information and Software Technology*, 32(7), 477-490.
- Rohrer, T. (2007). Embodiment and experientialism. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (pp. 25-47). Oxford University Press.
- Rouet, J.-F. (1996). An introduction to hypertext and cognition. In J.-F. Rouet, J. J. Levenon, A. Dillon & R. J. Spiro (Eds.), *Hypertext and Cognition* (pp. 3-8). Routledge.
- Saito, A. (2007). Social origins of cognition: Bartlett, evolutionary perspective and embodied mind approach. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 26(4), 399-421. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1996.tb00299.x>
- Vashunina, I., Ryabova, M., & Egorova L. (2018). Polycode hypertext in polylingual discourse of intercultural communication. *XLinguae*, 11(2), 218-231. <https://doi.org/10.18355/XL.2018.11.02.17>

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- The Daily Telegraph, 2020, December 1. Retrieved from <https://www.pressreader.com/uk/the-daily-telegraph/20201201>
- The Daily Telegraph, 2021, January 4. Retrieved from <https://www.pressreader.com/uk/the-daily-telegraph/20210104>
- The Daily Mail, 2021, January 8. Retrieved from <https://www.pressreader.com/uk/daily-mail/20210108>
- The Telegraph, 2021, February 13. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/>

Дата надходження до редакції 13.03.2021

Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Кришталюк Ганна Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець- Подільського національного університету імені Івана Огієнка, e-mail: akryshtaliuk@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів функціональна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, дискурсивна лінгвістика</p>
---	---	---

UDC 81'25(4)

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236087](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236087)

I. Lechner, I. Huszti

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education, Ukraine

e-mails: lechner.ilona@kmf.org.ua, huszti.ilona@kmf.org.ua

ORCID IDs: <https://orcid.org/0000-0001-7235-6506>,

<https://orcid.org/0000-0002-1900-8112>

THE ROLE OF CONTEXT AND RELEVANCE IN TRANSLATING EUROPEAN UNION TEXTS

Abstract

The article presents the nature and legitimacy of translation studies; it examines the function of a translator, its role during the translation process and the generated linguistic product from the point of view of cognitive pragmatics. In the present study we are looking for the answer to what factors influence the translator in his/her activity, what aspects he/she keeps in mind, how relevance theory prevails in translation, what role the current context, target audience and readers' prior knowledge have in interpreting the translated text. In order to answer the questions, in the first part we summarize the opinions published in the literature, then we examine our hypothesis with the method of structural discourse analysis in relation to three languages (English, German, Hungarian) in EU texts, according to which, despite the European Union's language policy aspirations, similarities and differences can be noticed depending on what the translator considered relevant to highlight. In the examined texts we can find formal, semantic and pragmatic differences according to the levels of identity. In the course of the analysis, we have made an attempt to highlight the semantic and pragmatic similarities and the differences between the versions, the factors which may cause them, and also their connection with the cognitive context, relevance and the general context. As a first step, we identified the different parts of the texts, and then the reason for the differences was revealed during the analysis. The aim is therefore to support our hypothesis and to illustrate with linguistic examples that context and relevance are central to translation.

Keywords: translation studies, pragmatics, cognitive context, relevance theory, context.

Анотація

У статті представлено діяльність перекладача з погляду когнітивної прагматики, досліджено його роль у процесі перекладу, з'ясовано відповідність створеного мовного продукту з погляду релевантності. Описано фактори, що впливають на діяльність перекладача; указано на аспекти, які перекладач вважає пріоритетними; продемонстровано, як реалізовується теорія релевантності в процесі перекладу, яку роль відіграє контекст, цільова аудиторія та попередні знання читачів при інтерпретації перекладеного тексту. У першій частині статті узагальнено результати попередніх досліджень; проаналізовано тексти про Європейський Союз методом структурного аналізу дискурсу, перекладені трьома мовами (англійською, німецькою та угорською); доведено, що в тексті перекладу спостерігаються деякі відмінності з погляду релевантності у зв'язку з наміром перекладача передати найважливіший зміст тексту-оригіналу. У досліджених текстах відповідно до рівнів ідентичності виявлено формальні, семантичні та прагматичні відмінності. У другій частині статті зосереджено увагу насамперед на аналізі семантичних і прагматичних спільних і відмінних рис текстів; встановлено, які фактори лежать в основі подібностей і відмінностей, як вони пов'язані з поняттями когнітивна сфера перекладача і цільової аудиторії, релевантність і контекст. Визначено відмінності при перекладі, а відтак указано на можливі причини їх виникнення. На конкретних прикладах підтверджено, що контекст і релевантність є основними чинниками у процесі перекладу.

Ключові слова: перекладознавство, прагматика, когнітивна сфера, теорія релевантності, контекст.

1. Introduction

There is no such a country in today's Europe whose inhabitants would all belong to one single nation, and thus would have the same mother tongue. Members of national minorities who may not speak the language of the majority society are at a disadvantage in all spheres of life, be it official administration, further education, or everyday situations. In relation to Transcarpathia, this fact is proved by the results of empirical research (Csernicskó, 1998, 2010; Márku, 2013).

One of the most obvious ways to overcome language barriers is through translation. But does the reader of the original and the translated text receive the same information? Can we talk about equivalence between the two language products? According to lay people, translation is a matter of simple transposition, functional matching from one language to another. If, on the other hand, when translating a text/statement, all that happens is replacing the elements of the source language with the corresponding elements of the target language, then anyone can be a translator who knows two languages; not to mention those who live their daily lives in a bilingual or even multilingual environment, as they are also aware of the cultural customs of the nation that speaks the language(s). It is therefore important to clarify what competencies a translator needs to have in order to create the text for the target audience with as little loss of meaning as possible. Answering the questions raised is far from clear, otherwise there would be no translation theory or translation science or, in foreign words, translatorics (Banózerowski, 2000, p. 389) as a linguistic discipline.

The field of research in translatorics is quite wide, raising several questions from translation activities via translation competencies to translation evaluation. In the present paper, we are searching for the answer to what factors influence the translator in the course of his activity, what aspects he keeps in mind, and how relevance theory prevails in translation.

2. Literature review

2.1 What is translation?

Translation itself, as an activity, is interpreted and defined differently by linguistic disciplines based on the theories they profess.

Linguistic translation science defines translation as nothing more than the transmission of meaning while replacing the signs of the source language with the signs of the target language. When translating, the aim should be to reproduce the source text in the target text as much as possible at the lexical and semantic levels, i.e. to be identical from the viewpoint of lexical, formal, structural and functional semantics (read more about this in Subsection 2.3.1). Emphasis has been placed on legitimate correspondences, especially what concerns words, word structures, and possibly syntactic structures (Catford, 1965).

According to textual linguistics, translation is accomplished in such a way that the source text induces the creation of the target text (Neubert, 1985). It sees the text itself as an element of translation, it emphasizes that the text is born in a specific situation and culture, therefore situation factors, textual typological conventions, knowledge and expectations of the target audience, and text functions should be taken into account when translating. It is believed that communication identity is of great significance, which is manifested in the fact that the source and target text are judged equally in a given communication situation, in a given culture.

According to functionalist theories, translation is a purposeful, planned activity, a transcultural interaction that aims to create a target text that meets the set goals and is relevant for the target audience in targeted circumstances. The actual form of the target text therefore depends on the intended purpose and not solely on the structure of the source text. The goal is not to make the source and target text the same, but to make the latter fit the goals set before it (Nord, 1997). Translation is thus not a simple process of substitution, but the result of a complex text production activity (Schäffner, 2004, p. 1255).

The cognitive sciences emphasize that translation is actually a series of decisions to be made by the translator, which are aimed at how to interpret the stylistic elements of the original text and

what linguistic patterns and elements are selected from the sample system of the target language text. These decisions are made in a cognitive framework, which means that every person has a conceptual base in which folk knowledge, experience, and worldview are concentrated. With this cognitive framework, the translator approaches the text, so he has his own idea of human values; the objects around him, the world around people (Cs. Jónás, 2010, pp. 5-6). Cultural factors (Simcovich, 2008, p. 53), bodily experiences, and contextual effects play a central role in the interpretation process (cf. Kövecses & Benczes, 2010, pp. 232-236). The translator carries out the translation activity accordingly. The translated text is prepared for a target audience, so the translator adapts it to his needs, his knowledge of general human, cultural and life experience (cf. Illés, 2011, p. 146).

2.2 Who is the translator?

Not everyone speaking a foreign language can be a translator. To be a good translator, one needs to have a number of competencies. They must be thoroughly familiar with both the source language and the target language (morphological, syntactic, stylistic, pragmatic knowledge), the field to which the text to be translated belongs, and feel the social, emotional, and cultural connotations created by the text (Crystal, 2003, p. 428). According to Klauudy (2012), the translator functions as a cultural filter, that is, he filters out strangeness from the translated works (ibid., p. 137).

The translator is a central part of a translational system, the elements of which are summarized in Fig. 1.

SENDER → TEXT A → TRANSLATOR → TEXT B → RECEIVER

Fig. 1. *The translational system* (cf. Banózerowski, 2000, p. 389)

Szóllósy (2007) complements the above model.

**AUTHOR → TEXT I → READER → EDITOR → TRANSLATOR →
READER OF TEXT II → TEXT II → AUDIENCE**

Fig. 2. *Paradigm of translation*¹ (cf. Szóllósy, 2007, p. 29)

According to the interpretation of Figure 2, the translator also performs editorial tasks simultaneously, and is even the first reader of the new text. He actually translates the original text as he interprets it, and only that version reaches the reader. When interpreting the system, the question arises as to whether Text A (I) (i.e. written in the original source language) and Text B (II) (i.e. translated into the target language) have the same semantic and pragmatic meaning. According to the academic literature, we cannot speak of complete identity (cf. Cook, 2010, p. 56), as the translator carries his own interpretation into the target text, which does not necessarily coincide with the intention of the author. It is also important to mention that the target audience of the source and that of the target texts have different background knowledge, cognitive base, which justifies certain changes during the translation (e.g., concretization, explication, implication, etc.) (Klady, 2007). In the next subsection, we are going to review the levels at which we can talk about identity.

2.3 Translation as product

2.3.1 Similarity and difference of texts

Identity is one of the most controversial terms in the translation studies. Two texts can be the same or different at different levels. There may be differences in the phonological and/or graphological

¹ Figure presented in the authors' translation

system of the languages (e.g., Chinese-Hungarian). The next level of discrepancies is morphemes as the smallest meaningful units, lexicological units, which we form into sentences. Every text has its meaning that can be studied at different levels, from the viewpoint of lexical, formal, structural and functional semantics. The lexical approach starts from the naive assumption that each word is assigned a reference that exists in the real (non-linguistic) world. Formal semantics interprets semantic features as elementary predicates. Structural semantic theories consider that the main task of semantics is exploring the semantic connections between linguistic expressions. The main research area of functional semantics focuses on vocabulary and the language system.

Representatives of lexical, formal, structural, and functional semantics compare the translated text as a product with the source text at the formal level of the language, excluding the human factor from the analysis. They do not take into account that texts/statements are used in certain life situations to achieve a certain communication goal in a certain context. However, if we take these factors into consideration, the pragmatic meaning of language appears, which is influenced not only by language forms but also context, including direct situation, gesticulation, cultural background, thinking and emotions, and intentions of communication participants (Cook, 2010, p. 56). However, if we take into account that language is mostly used in a specific communication situation, the pragmatic meaning of language appears, which is influenced not only by language forms but also context, including direct situation, gesticulation, cultural background, thinking and emotions, and intentions of communication participants (Cook, 2010, p. 56). The criterion of translation is not identity, but the so-called optimal similarity (cf. Heltai, 2009, p. 32), which is determined by the principle of relevance. In the next subsection, we will summarize some issues discussed in the literature on this principle, with particular reference to the relationship between relevance and translation.

2.3.2 Relevance and translation

Relevance theory is connected to the names of Sperber and Wilson (1986), but it was Gutt who applied the theory to translation in his dissertation in 1989, which appeared in the form of a book in 2000. Gutt defines translation as *interlingual interpretive communication in a secondary communication situation in which the translator communicates with the secondary reader*. An important feature of translation is that it tries to be relevant by resembling another text (Heltai, 2009, p. 32).

The basic idea of relevance theory is that information is relevant when it relates in some way to one's assumptions about the world (Wilson & Sperber, 1990, cited in Zachar, 2012, p. 269). One of the central concepts of the theory is the cognitive environment, or as we have so far called it, the prior knowledge of the world of the translator or reader. According to Gutt (2000), a key issue for successful communication is how students select actual, speaking intentions from all possible suggestions that can be selected from the cognitive environment (cf. Gutt, 2000, p. 27).

An important basic thesis of the theory is also that a piece of information is only relevant if it is, so to speak, worth the energy invested in the process of interpretation for the reader, i.e. the processing effort is not too great (Heltai, 2005, p. 32). According to Heltai (2009), communication is thought to work in a cost / benefit way. The greater the contextual effect, and the smaller the processing effort, the more relevant the statement. In the following subsection, we look into what a context is.

2.3.3 Context and relevance

Pragmatics is often called the science of context, but this concept has been researched much more extensively in linguistic disciplines, and each of them formulates its essence and function in accordance with its own theoretical framework.

Pragmatic research starts from distinguishing the context from the situation and its central concept is the relevance already mentioned. Its basic hypothesis is that the context is not in the world outside of us, but in our minds. Context is an internal mental representation of external circumstances. The context is not predetermined; its creation requires the constructive activity of the individuals involved

in the situation (cf. Tátrai, 2004, p. 480). According to Widdowson (2007), context is not what we perceive in a situation, but what we consider relevant. There are also elements of the situation that, although perceived, are not considered relevant in our process of interpretation. Relevance is thus created by those involved in the situation (ibid., p. 19).

With regard to translation, as it is written communication, it happens that the translator reads a text for the interpretation of which he selects the marks he considers relevant, which does not necessarily coincide with the marks considered relevant by the author. While the text to be translated has a semantic meaning, it can have several pragmatic meanings. The latter depends on various factors, for instance, the reader's / interpreter's previous knowledge about the topic, their immediate physical context, the current state of mind, etc. (Widdowson, 2004). Accordingly, there are various possibilities of interpretation of the text, which are realized or made explicit by the reader (in this case the translator) with the help of hidden references, implications and interaction with the text (Widdowson, 1979). In the wording of Illés (2011), "the text he creates remains lifeless if the reader does not make sense of it by activating his knowledge of language and the world" (Illés, 2011, p. 147). In this way, the translator transfers the meaning he has created to the product he has constructed in the process of his interpretation.

3. Aim and objectives

The research aims to answer the following questions:

- what factors influence the translator in the course of his activity,
- what aspects he keeps in mind,
- how relevance theory prevails in translation.

It was essential to review the academic literature in order to answer the questions. In the first part of the study (see Section 2), we clarified the concepts (e.g., relevance, context, parts of the translational system, their function, etc.) primarily from the perspective of cognitive pragmatics on which the analysis was based. In the course of the empirical research, we examined texts in three languages (English, German, Hungarian) published on the official website of the European Union. When designing the research, our initial hypothesis was that despite the European Union's language policy aspirations, *differences could be discovered in the original and translated EU texts depending on what the translator considered relevant to underline.*

Therefore, our aim is to support our hypothesis and to illustrate with linguistic examples that context and relevance are central to translation.

From the fact of being a native Hungarian-speaking German philologist and a native Hungarian-speaking English philologist, it has occurred that we examine the above-mentioned problems in relation to the languages known to us. In support of our initial hypothesis, we investigated the English, German and Hungarian versions of the same texts from the official website of the European Union². We selected three descriptive texts. The only selection criterion was that they should not be specific texts but, in general, should be relevant for all Member States. In the exact interpreting of the German texts, we have applied Duden Publishers' monolingual dictionary (Auberle & Kunkel-Razum, 2003) and dictionary of sayings and idioms (Scholze-Stubenrecht, Worsch & Schoch, 2008).

4. Research methodology

In the theoretical part of the study (see Section 2), we have prepared a synthesis on the basic works published in the topic and on the current academic literature. In the meantime, we have compared and contrasted different opinions, highlighting the importance of the problem and possible approaches to it. We have defined the basic concepts that are essential to understanding the analysis of translations.

---

² <http://scic.ec.europa.eu/>

The theoretical issues and problems mentioned above can be well illustrated by the European Union texts available in different languages. According to the EU, "language policy deserves special attention, as in addition to the Member States' consciousness, we must also preserve cultural and linguistic diversity in Europe. In addition, the various pieces of EU legislation that apply to citizens must be made available to everyone so that they can understand and form an opinion in their own language," is read on the union's website³. This means that texts of public interest must be made available in the official language of each Member State, i.e. translated into all languages. Due to its cost, it has been suggested that a common so-called working language should be introduced to be used in the conduct of EU affairs. The English language would be the most appropriate to hold this so-called "office" (cf. van Els, 2005, p. 227). Ammon (2006) responds to this suggestion with indignation, dissecting the *raison d'être* of German, French and Spanish languages, supporting his argument with figures concerning the percentage of the population of the Union who speak those languages.

Three working languages are used in the institutions of the European Union, mainly English and French, and sometimes German (cf. Ammon, 2006, p. 321). Most EU texts are originally written in English and are then translated into the various languages by Directorate-General for Translation (DGT) staff. The German text is intended for the German-speaking target audience, while the Hungarian text is written primarily for the inhabitants of Hungary. The question arises as to who the target audience for English texts is, as English as a *lingua franca* is understood and spoken by part of the population in each member state, i.e. they can read and understand the text in English. Do multilingual residents construct the same meaning while reading it in English or their native language? Certainly not, as the two texts are differently relevant, depending on the target audience, their cognitive environment, the energy invested by the translator and reader, and many other factors (Boldog, 2009).

The selected texts are therefore examined from the perspective of cognitive pragmatics. As a first step, we identified the different parts of the texts, and then the reason for the differences was revealed during the analysis.

The analysis of European Union texts, which present various social and cultural phenomena, leads researchers to the recognition of different historical, social and cultural correlations. We have examined these hidden meanings following hermeneutical, that is, methodological principles that seek to decipher the hidden meaning. The hermeneutic approach considers reality as something that has to be interpreted, and views its meaning as something that is not obvious, but that has to be clarified. We have reconstructed the hidden contents of the statements using content analysis methods. Using the content analysis method, we have performed a structural discourse analysis, which means that we have not assumed any ideological background behind the texts. We have identified the alternative forms of knowledge that appear in the examined discourses, the system of statements that make them up, primarily in terms of how the outlined cognitive pragmatic interpretation of context and relevance is manifested in translations. We have primarily sought to present qualitative results.

5. Results and discussion

In the examined texts we can find various differences according to the levels of identity (see Subsection 4.1). These are the following:

- a) differences due to language system, i.e. formal differences;
- b) differences resulting from the translation of lexical elements (words, word combinations, fixed word combinations, idioms, realities), i.e. semantic differences;
- c) contextual, i.e. pragmatic differences.

In the course of the analysis, we have not covered the formal differences arising from the morphological and syntactic alterations between the examined languages (Hungarian, English

---

³ http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=44

and German). The study focuses on semantic and pragmatic differences. This is because the concepts of context and relevance discussed in the theoretical part (see Subsections 4.2 and 4.3) may appear while selecting of lexical elements. According to the position of cognitive pragmatics, on the one hand, the translator decides in favour of a word, word combination, or idiom on the basis of his cognitive environment, and on the other hand, he does it in order to reduce the reader's energy of processing, i.e. to make the information relevant for them. However, according to the pragmatic conception of context outlined in the theoretical framework, prior knowledge of the target audience is central. The sender (in this case the translator) forms the text according to the knowledge that he assumes is also owned by the receiver (the reader). To do this, the translator provides additional information or omits some data from the original.

In the case of written texts, the title is of great importance. This is especially true of the 21st century, constantly moving, time-constrained society flooded with a wealth of information on the World Wide Web. In many cases, readers are only informed from the title or decide whether to read the text. For this reason, it is important to highlight what differences can be detected in the titles of the texts. While the author of the English-German version addresses his words to Europeans, '*Europeans united in diversity*', '*Die Europäer [Europeans]: in Vielfalt vereint*', this is translated into Hungarian as '*Sokszínűségben egyesült Európa [Europe united in diversity]*'. The Hungarian text refers to unity, while in the other two cases the title may refer to European citizens or European countries. The idea of unity and division plays a central role in the history of both Germany and Hungary, which is reflected in the cognitive base and historical consciousness of the speakers. The title of the following text is the same in English and German ('*Europe Day – EU Open Doors*', '*Europatag – Die EU öffnet ihre Tor*'), but the Hungarian title '*Európa-nap – Unió nyílt napok*') differs. Assuming that the English text was first written and then translated into German and Hungarian, we need to find an explanation for why the Hungarian translator did not leave the original English title, but concretized the title using the term 'open day'. We assume that the original English title, according to which Europe opens its doors, evokes different associations in the inhabitants of Hungary from those it does in English and German readers. The reason for this is to be found in the different social, economic, social, etc. systems of the countries. Germany and England⁴ have played a leading role in EU politics and the economy, having been members of the union for much longer than Hungary. For instance, it is not typical for the residents of the two countries to work in other European states in order to earn a higher income, while in Hungary the mentioned tendency can be observed. For the Hungarian target audience, the term '*open day*' refers more specifically to the content of the text, according to which they have the opportunity to go to the EU institutions for information purposes, thus gaining an insight into their operation. The above reasoning therefore exemplifies the theory that the translator adapts the translation to the cognitive environment of the target audience. He selects lexical elements so that their hidden content evokes the expected associations from readers.

It often happens that a word, phrase, or part of a text does not cover the same meaning in different languages. This may be due to the lack of an appropriate term in the given language, or the translator simply did not consider it crucial to highlight – either by circumscription or other linguistic means – a certain extra meaning that can be found in the other language (see Appendix 1, Lines 2, 3, 4, 5, 7, 10, 11, 13, 16, 17). This often results in loss of meaning or adjustment of meaning.

Both of these phenomena are exemplified by the text below. The English text reads as follows: '*[...] committed to working together for peace and prosperity*'. In the Hungarian translation, we can read: '*[...] békéért és fejlődésért dolgoznak*', while the German translation is the following: '*[...], die sich der Wahrung des Friedens und dem Streben nach Wohlstand verschrieben haben.*' '[...], who are committed to the maintenance of peace and the pursuit of prosperity]. The translator chose the word 'sich verschrieben haben' as the German equivalent of 'committed to' in the original

---

⁴ The texts under analysis were written before the Brexit [British exit] (authors' comment).

English text. Both mean [take a position / commit to something]. In the Hungarian text, the translator uses the verb *'to work'*, the meaning of which lacks the meaning of commitment. According to the English and German texts, the member states have committed themselves to working for peace and development, while the Hungarian translation highlights the fact of action, but does not mention its reason or motive. This resulted in a loss of meaning. A further difference is that in the English and Hungarian texts we can read about peace and development, while in German we can read about the preservation of peace and prosperity. The German text again reflects the historical past, the historical consciousness of the Germans. For a people who started a world war, preserving the peace achieved is so important that it is also manifested in their language. It is also worth mentioning that the meaning of the words 'development' and 'prosperity' is also different. The German translation creates an association that for the Germans, development can be achieved through an increase in prosperity.

The interpretation of the following two passages proves that the author presents the European Union as an institution to the German target audience somewhat differently than he does in English and Hungarian. We can discover a difference not only at the level of linguistic formation, but also at the conceptual level (Kövecses 2005). The author of the English and Hungarian texts conceptualizes the union as a family: 'family of democratic countries', while in the German text no such bond is perceived between the countries: 'Zusammenschluss [unification, union] demokratischer europäischer Länder'. In the previous two languages we are confronted with the linguistic manifestation of the conceptual metaphor of the SOCIAL ORGANIZATION IS FAMILY, while the conceptual metaphor of the SOCIAL ORGANIZATION IS A MAN is meant by the German metaphorical linguistic term, for people are able to come together for a purpose by thinking rationally. Family bonding and working together for one goal is completely different. The former is based on instinctive, emotional (positive or even negative) relationships, while in the latter there is no emotion, just the rationality of being able to do more together than individually. Furthermore, the authors / translators define the union in the English text as *'the European institution'*, in Hungarian as *'egy olyan európai intézmény'* [European institution], and in German as *'... einer überstaatlichen [transnational] europäischen Institution'*. Traces of the aspirations of the Germans for superiority, known from history, can be found in the text. The Germans are fighting the stereotype that they are called a nation seeking power. The term 'überstaatlich', with which the German translator described the Union as an adjunct, can be interpreted in two ways. On the one hand, it may indicate that the EU is an international institution that brings together the member states, but it can also be interpreted as a supranational governing body. Aware of the fact that Germany is one of the founding members of the European Union and has been a leader among the member states since its inception, the country also makes a significant financial contribution to the EU budget, this is relevant information for the German-speaking reader.

The following example is an excellent illustration of how a translator's interpretation can appear in a product. The phrase *'among the peoples'* is *'der Völker Europas'* in German, whereas in Hungarian the translator uses the expression *'az európai állampolgárok'*.

If we consider the English version as the source text, it is crucial to clarify the meaning of the word *'peoples'*. In the present case its relevant meanings presented in the Cambridge Online Dictionary⁵ are the following: men, women, and children],

- all the men, women, and children who live in a particular country, or who have the same culture or language,
- a society,
- a culture or nation.

In the German text we can speak of European peoples, in the Hungarian ones we can speak of European citizens. So the German translator interprets the word in one meaning, while the Hungarian

---

⁵ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/people?q=peoples>

one interprets the word in another meaning. The term ‘people, nation’ refers to unity, while the word ‘citizens’ focuses more on individual members. The idea of the already mentioned unity / division has thus reappeared in the translations, referring once again to the decisive role of historical consciousness as a component of the cognitive environment. The second text also confirms the previous idea, as the Hungarian translator mentions ‘*a kontinens országai közötti* [cooperation between **the countries** of the continent]’, which the author of the German and English texts describes as cooperation between European nations, ‘*between Europe’s nations*’, ‘*zwischen den europäischen Nationen*’.

In many cases, the German translator formulates and clarifies the information more precisely, thus reducing the energy to be spent on comprehension among readers. All this can be traced back to the cost / benefit perception outlined in the theoretical part. According to the theory of relevance by understanding the text with less energy, the revelation becomes more relevant to them. The following linguistic examples illustrate the statement: ‘*by all EU leaders*’, ‘*az EU vezetői*’, ‘*von allen Staats- und Regierungschefs der EU-Mitgliedstaaten* [by the Heads of State and Government of the EU Member States]’. It concretizes the leaders of the EU, describing that they are none other than the heads of state and government of the member states. There is also a precedent in the German text for explaining in a whole sentence (‘*Das Motiv der Flagge ist bis heute gleich geblieben.*’). As the translator had previously described that the flag motif has survived to this day, he does not repeat himself in the last sentence and omits the word ‘*today*’ from the translation (see Appendix 1, lines 17-18). The same remark is evidenced by the title of the third text, according to which the English and Hungarian texts classify the flag as European (‘*the European flag*’), while the German specifically refers to it as the ‘*flag of the European Union*’. In the present case, the more precise wording already mentioned in the title of the German text dominates, and the already mentioned conception of the EU as a family or unity may also be in the background. The German text shows that Europe is not necessarily the same as the European Union. The Hungarian translation of ‘*the beginning of what is now the European Union*’ is exactly the same as the Hungarian translation of ‘*A mai Európai Unió kialakulásának kezdete*’. However, the German translator concretizes the beginning by using the word combination foundation stone (‘*gilt als Grundstein der heutigen Europäischen Union* [is considered to be the foundation stone of today’s European Union]’). In the term the conceptual metaphor ORGANIZATIONS ARE BUILDINGS is manifested. The construction of a building begins with the laying of the foundation stone. In this way, the German translator conveys the development of the EU not as a simple start, but as the beginning of a construction. Thus, most of the differences in the analysis were due to the translator adapting texts to his target audience in the course of his work.

Thus, most of the differences in the analysis were due to the translator adapting texts to his target audience in the course of his work. It is noteworthy that the titles differed in each case. From the above analysis it becomes clear that in two cases the English and German text titles were the same. The English and Hungarian titles of the third text are the same, and the German title is concretized, emphasizing that the article is about the flag of the European Union.

The main feature of the German translation is addition, concretization (see Appendix 1, lines 4, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 17), which, following the principle of relevance theory, reduces the reader’s effort in terms of comprehension. It can also be observed that the German translator often uses a different lexical element, thus creating a different association in the reader (see Appendix 1, lines 1, 2, 3, 4, 14). In comparison, the Hungarian texts resemble the original ones more, and we can single out less differences between the English and Hungarian texts than between the English and German texts. With our statement above, we do not want to rate or criticize the work of the translator. Since the context according to the cognitive-pragmatic interpretation (see Subsection 4.3), which is not the same as that in the traditional sense, is impossible to reconstruct because we do not know the factors affecting the translator, we can mention the different cognitive environment of the German and Hungarian translators and target audiences as the reason for the differences.

6. Conclusions and further research

In conclusion, since the target audiences of the original and the translated texts are mostly not the same, they not only vary in that they are written in various languages, but more nuanced differences can be discovered between them, and this fact was also supported by the research results. It is inevitable that there be no loss of semantic and/or pragmatic meaning (cf. Sabban, 2010, p. 192) or meaning clarification during translation. It is not enough to speak the target language, one must know the culture, language use and everyday habits of the target audience, and properly assess its background knowledge, because all this contributes to the interpretability of the product created by the translator. In pursuit of this, the translator *maintains a constant dialogue with the reader* in his work: *he decides what arguments he will come up with, in what order, with what examples, while anticipating the questions and possible counter-arguments that the reader may raise while reading the text* (Illés, 2011, p. 146). Taking all this into account, it can be stated that the universal implementation feature of the language is that it is context-sensitive (cf. House, 2006, p. 340), hence the source text and the target text created as a translation product can never carry the same semantic and/or pragmatic meaning. Therefore, in order to carry out a more detailed analysis of EU texts, it is necessary to know the place, function and perception of certain countries in the given country, for the above-mentioned concretizations, generalizations, i.e. differences can be traced back to these reasons.

Our intention in continuing our research is to examine further texts in which we will focus on linguistic and cultural asymmetry. This way, we may get deeper insights into the relations between language, culture and translation that could help better comprehend and explain the reasons behind pragmatic differences.

REFERENCES

- Ammon, U. (2006). Language conflicts in the European Union. *International Journal of Applied Linguistics*, 16(3), 319-338. doi: 10.1111/J.1473-4192.2006.00121.X
- Auberle, A. (Bearb.), & Kunkel-Razum, K. (Hrsg.) (2003). *Deutsches Universalwörterbuch* (5 Aufl.). Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Banászowski, J. (2000). *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Budapest: ELTE BTK.
- Boldog, Gy. (2009). Célközönség és fordítói stratégiák (Esettanulmány). *Fordítástudomány*, 11(1), 84-100.
- Catford, J. C. (1965). Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés. In I. Bart & K. Klauzy (Szerk.), *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Cook, G. (2010). *Translation in language teaching: An argument for reassessment*. Oxford: University Press.
- Csernicskó, I. (1998). *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó, I. (2010). *Nyelvek, emberek, helyzetek. A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: PoliPrint.
- Cs. Jónás, E. (2010). Fordításstilisztika kognitív keretben. *Fordítástudomány*, 12(1), 5-15.
- Crystal, D. (2003). *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris.
- Gutt, E.-A. (2000). *Translation and relevance: Cognition and context*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Heltai, P. (2005). A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar nyelvőr*, 129(1), 30-58.
- Heltai, P. (2009). Fordítás, relevancia, feldolgozás. In O. Nádor (Szerk.), *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai* (Vol. 5/1, pp. 27-53). Balassi Intézet, Budapest, 2008. április 3-5. Budapest: MANYE – Balassi Intézet.
- House, J. (2006). Text and context in translation. *Journal of Pragmatics*, 38, 338-358. doi: 10.1016/j.pragma.2005.06.021
- Illés, É. (2011). A szövegértés pragmatikája – egy érettségi feladat elemzése. *Iskolakultúra*, 21(4-5), 144-156.

- Klaudy, K. (2007). *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy, K. (2012). Empirikus kutatások a fordító láthatatlanságáról. In K. Horváthné Molnár & A. D. Sciacovelli (Szerk.), *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe*. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai (Vol. 8, pp. 137-141). Budapest, Szombathely, Sopron: MANYE – NYME.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. & Benczes, R. (2010). *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Márku, A. (2013). "Po zánkárpátszki": Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: "Lira" Poligráfcentrum.
- Neubert, A. (1985). *Text and translation* (Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 8). Leipzig: Enzyklopädie.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome.
- Sabban, A. (2010). Zur Übersetzung von Idiomen im Wörterbuch und im Text: Die Rolle von Kontextsensitivität und semantischer Variabilität. *Journal of Translation and Technical Communication Research*, 3(2), 192-208.
- Schäffner, C. (2004). Metaphor and translation: Some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, 36, 1253-1269. doi: 10.1016/j.pragma.2003.10.012
- Scholze-Stubenrecht, W., Worsch, W., & Schoch, M. (Hrsg.). (2008). *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim, Zürich: Dudenverlag.
- Simcovich, R. (2008). Tango in the booth: Interpreters as intercultural, interlinguistic mediators. *Language Issues*, 19(2), 51-53.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Szőllősy, J. (2007). *Hunglish into English. The elements of translation from Hungarian into English*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Tátrai, Sz. (2004). A kontextus fogalmáról. *Magyar Nyelvőr*, 128, 479-494.
- van Els, T. (2005). Multilingualism in the European Union. *International Journal of Applied Linguistics*, 15(3), 263-81. doi: 10.1111/j.1473-4192.2005.00091.x
- Wilson, D., & Sperber, D. (1990). Outline of relevance theory. *Hermes*, 5, 35-56. doi: 10.7146/hjlc.v3i5.21436
- Widdowson, H. G. (1979). *Explorations in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Widdowson, H. G. (2004). *Text, context, pretext*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Widdowson, H. G. (2007). *Discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Zachar, V. (2012). A fordító minimális erőfeszítése – Vélt vagy valós probléma? In V. Bárdosi (Szerk.), *A szótól a szövegig* (pp. 269-276). Budapest: Tinta Könyvkiadó.

SOURCES OF EU TEXTS

- Europeans united in diversity / Die Europäer: in Vielfalt vereint / Sokszínűségben egyesült Európa (<http://scic.ec.europa.eu/>)
- Europe Day – EU Open Doors (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/index_en.htm) / Europatag — Die EU öffnet ihre Tore (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/index_de.htm) / Európa-nap – Unió nyílt napok (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/index_hu.htm)
- The European flag (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/flag/index_en.htm) / Die Flagge der Europäischen Union (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/flag/index_de.htm) / Az európai zászló (http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/flag/index_hu.htm)

APPENDIX 1. Text parts in three languages

<i>Text 1</i>	<i>Europeans united in diversity</i>	<i>Die Europäer: in Vielfalt vereint</i>	<i>Sokszínűségben egyesült Európa</i>
1.	Europeans	Europäer	egyesült Európa
2.	family of democratic countries	Zusammenschluss [egyesülés, összefogás] demokratischer europäischer Länder	demokratikus országok családja
3.	committed to working together for peace and prosperity (állást foglal vmi mellett)	die sich der Wahrung des Friedens und dem Streben nach Wohlstand verschrieben haben	békéért és fejlődésért dolgoznak [hiányzik az elkötelezettség]
4.	it is more than just another international organisation. The EU is, in fact,	mehr als alle sonstigen internationalen Organisationen. Die EU ist im Wortsinne einzigartig.	több, mint bármely más nemzetközi szervezet. Egyedülálló, ✓ mert
5.	with shared values.	auch mit gemeinsamen Werten	sok a közös érték
6.	among the peoples	der Völker Europas	az európai állampolgárok
7.	fosters	fördert	segíti
8.	interdependent world	kölcsönösen egymástól függő világ	durch globale Verflechtungen gekennzeichneten Welt
9.	delegate some of their sovereignty	egyesítik szuverenitásuk egy részét	Teile ihrer einzelstaatlichen Souverinität [...] übertragen
<i>Text 2</i>	Europe Day – EU Open Doors	Europatag – Die EU öffnet ihre Tor	Európa-nap – Uniós nyílt napok
10.	EU open doors	öffnet die Tore	nyílt nap
11.	between Europe's nations	zwischen den europäischen Nationen	a kontinens országai közötti
12.	a ✓ European institution	Schaffung einer überstaatlichen [államok fölötti] europäischen Institution	egy olyan ✓ európai intézmény létrehozására
13.	pool and manage coal and steel production	Verwaltung und Zusammenlegung der Kohle- und Stahlproduktion	a közös szén- és acéltermelést
14.	the beginning of what is now the European Union	gilt als Grundstein der heutigen Europäischen Union	A mai Európai Unió kialakulásának kezdetét
15.	Local EU offices in Europe and all over the world organise a variety of activities and events for all ages.	Die Vertretungen in ✓ Europa und der restlichen Welt organisieren verschiedenste Aktivitäten und Veranstaltungen für Jung und Alt.	Az Európában és a világ többi részén működő helyi uniós irodák is különféle, felnőtteknek és gyerekeknek szóló programokkal várják a látogatókat.
16.	To celebrate Europe Day, the EU institutions open their doors to the public in early May in Brussels and Strasbourg.	Zur Feier des Europatags öffnen die EU-Institutionen Anfang Mai in Brüssel und Straßburg ihre Tore ✓.	Az Európa-nap alkalmából az uniós intézmények Brüsszelben és Strasbourgban megnyitják kapuikat az érdeklődők előtt.

Text 3	<i>The European flag</i>	<i>Die Flagge der Europäischen Union</i>	<i>Az európai zászló</i>
1.	European flag	Die Flagge der Europäischen Union	európai zászló
2.	by all EU leaders	von allen Staats- und Regierungschefs der EU-Mitgliedstaaten	az EU vezetői
3.		Das Motiv der Flagge ist bis heute gleich geblieben.	
4.	All European institutions now use an emblem of their own	Alle Organe und Einrichtungen der EU verwenden eigene Embleme.	Ma már mindegyik európai uniós intézmény saját emblémával rendelkezik.

List of abbreviations

DGT – Directorate-General for Translation

*Дата надходження до редакції 10.03.2021
Ухвалено до друку 14.06.2021*

Author information

<p>Ilona Lechner,</p> <p>PhD in Linguistics, Associate Professor at Department of Philology Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education e-mail: lechner.ilona@kmf.org.ua</p>		<p>Fields of scientific interest</p> <p>Translation Studies, Pragmatics Cognitive Linguistics, Conceptual Metaphor Theory</p>
---	---	--

<p>Ilona Huszti,</p> <p>PhD in Language Pedagogy, Associate Professor at Department of Philology Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education e-mail: huszti.ilona@kmf.org.ua</p>		<p>Fields of scientific interest</p> <p>Translation Studies, Applied Linguistics, Language Pedagogy, Language Teacher Training</p>
---	---	---

УДК 811.111:81'42:81'27

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236094](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236094)

С.А. Любимова

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: elurus2006@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7102-370x>

СОЦІОКУЛЬТУРНІ СТЕРЕОТИПИ В РІЗНИХ ЖАНРАХ АМЕРИКАНСЬКОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ СЕРЕДИНИ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Abstract

The article provides the analysis of the means that represent sociocultural stereotypes in radio and television genres of American media discourse in the middle of the 20th century. In a cognitive-linguistic perspective, the definition of a sociocultural stereotype has been specified as a verbalized mental construct of an ethnically and culturally marked, idealized image of a person, a social group or a phenomenon. The research results prove that the analyzed sociocultural stereotypes evoke feelings to a social group or an individual, reflected in verbal and nonverbal codes. Emotional and evaluative perception of sociocultural stereotypes is dependent on the historical and cultural context. Positively evaluated stereotypes embody American cultural values. Aimed at describing the linguistic means of representation of sociocultural stereotypes, the research methodology is based on a discursive analysis and involves interpretation of media texts within the thematic and historical contexts. It has been revealed that the analyzed means that represent sociocultural stereotypes in media discourse manifest in lexical units, thematic selection of syntactic constructions, rhetorical and stylistic devices. Represented by audio-visual means in media discourse, sociocultural stereotypes are considered as complex semantic units of speech, visual, behavioral, and ethical characteristics of individuals or social groups. It has been proved that behavioral characteristics of sociocultural stereotypes are based on a speech specificity of social groups, which demonstrates their origin and social status manifested in prosodic means, lexical and grammatical forms of the utterances.

Keywords: sociocultural stereotype, media discourse, radio show, television comedy, TV commercial.

Анотація

У пропонованій статті проаналізовано засоби репрезентації соціокультурних стереотипів у радіо-та телевізійному жанрах американського медіадискурсу середини минулого століття. Уточнено визначення соціокультурного стереотипу з позиції лінгвокогнітології як вербалізованої ментальної структури, що віддзеркалює етнічно й культурно маркований ідеалізований образ людини, соціальної групи чи явища. Виявлено, що розглянуті соціокультурні стереотипи викликають певні почуття до соціальної групи чи індивіда, що відбиваються у вербальному та невербальному кодах. Емоційно-оцінне сприйняття стереотипів залежить від історико-культурного контексту. Позитивно сприймаються ті стереотипи, що втілюють американські культурні цінності. Методологія дослідження, яка ґрунтується на дискурсивному аналізі і включає інтерпретацію медіатекстів з урахуванням текстового і соціокультурного контекстів, спрямована на опис мовних засобів репрезентації соціокультурних стереотипів. Схарактеризовано лінгвальні засоби репрезентації соціокультурних стереотипів, які представлені у відповідних лексичних одиницях, тематичному відборі синтаксичних конструкцій, риторичних і стилістичних прийомах. Завдяки аудіовізуальним засобам медіадискурсу соціокультурні стереотипи подані в повноті своїх мовленнєвих, візуальних, поведінкових та етичних характеристик. Доведено, що поведінкові ознаки соціокультурних стереотипів ґрунтуються на мовленнєвій поведінці представників соціальних груп, яка демонструє походження і соціальний статус через особливості просодичних засобів, лексичного та граматичного оформлення висловлювань.

Ключові слова: соціокультурний стереотип, медіадискурс, радіошоу, телевізійна комедія, комерційна реклама.

Вступ. Виникнення масової культури на початку ХХ століття прискорило формування і поширення соціокультурних стереотипів, сила впливу яких зростала з технічним прогресом. Завдяки новим технологіям соціокультурні стереотипи стають складними знаками суспільної свідомості, що сприймаються як повсякденна реальність.

Поява радіо і телебачення впливає на процес стереотипізації, що охоплює формування, закріплення і поширення соціокультурних стереотипів у медіадискурсі. До 1940 року майже 83 відсотки населення Сполучених Штатів регулярно налаштовує свої приймачі для прослуховування радіопрограм (Blanchard, 2013, p. 102). Панівними засобами інформації стають дві великі компанії – національна телерадіокомпанія (NBC) та Колумбійська система мовлення (CBS), які залишаються найвпливовішими донині. Комедійні радіопрограми "Amos 'n' Andy", "The Adventures of Gracie" та "Easy Aces" набули значної популярності, оскільки знайомі стереотипні образи розважали американців у тяжкі часи "Великої депресії".

Наприкінці 30-тих років минулого століття технологічні досягнення радіомовлення привели до впровадження нового виду ЗМІ – телебачення, яке поєднало найкращі атрибути радіо з рухомим зображенням, що змінило характер репрезентації соціокультурних стереотипів у масмедіа. Із цього часу соціокультурні стереотипи все більше поширюються за допомогою ЗМІ, а стереотипізація охоплює всі сфери медіадискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стереотипів у лінгвокогнітивному ракурсі спрямоване на опис встановленого в культурі та лінгвістично закріпленого знання, що є результатом категоризації та оцінювання важливої для суспільства інформації. Студіювання відбувається з урахуванням екстралінгвістичної інформації про традиції та звичаї народу. У когнітивній лінгвістиці стереотип визнано ментальною шаблоною структурою, яка виражена в мові (Бартминский, 2005, 2016; Красных, 2002; Прохоров, 1999; Ashmore & Del Boca, 2017; Weukeboom & Burgers, 2019). Стереотипи містять як дескриптивні, так і оцінні характеристики, що взаємопов'язані й виявляються в різнорівневих засобах репрезентації. У медіадискурсі стереотипи представлені вербальними та невербальними засобами. Мовне оприявлення стереотипів дослідники вбачають у повторюваності їх характеристик у вербальних засобах (Бартминский, 2005; Бацевич, 2004; Крысин, 2003; Stoom, 2014; Lawton, 2016; Levon, 2014).

У загальному значенні стереотип визначається як фіксоване в мові і доступне через мову уявлення про об'єкт, що сформоване в певній соціальній рамці, яка вказує, чим є об'єкт, який він має вигляд, як діє, як трактується людиною і як співвідноситься з колективним знанням про світ (Юдин, 2017, с. 153). Як уважає Є. Бартмінський, з лінгвістичного погляду стереотипи можна досліджувати й описувати як стійкі, повторювані структури, що закріплюються в колективній пам'яті на рівні конкретики лексем (Бартминский, 2009, с. 13). До списку "стабілізованих у мові характеристик", що відображають стереотипи, Є. Бартмінський включає: 1) способи номінації; 2) переносні значення слів; 3) значення дериватів; 4) фразеологізми; 5) прислів'я; 6) семантичні структури складних речень, такі, як протиставні й причинно-наслідкові речення (Бартминский, 2005, с. 170). Цей список доповнюється мовними виявами стереотипів, на які вказує Л.П. Крисін: 1) порівняльні звороти; 2) атрибутивні сполучення; 3) квантитативні слова (наприклад, *усі, завжди, кожен, будь-який*); 4) модальні прислівники (наприклад, *просто, прямо, навіть*) й оцінні прикметники (наприклад, *справжній, істинний*); 5) імплікатури (Крысин, 2003, с. 452-454). У дискурсі стереотипи виявляються: 1) у комунікативному змісті, тобто в тематичному виділенні; 2) у граматичній формі подання інформації (Weukeboom & Burgers, 2019, p. 7); 3) у риторичних і стилістичних прийомах (Dijk, 1996). У синтаксичних конструкціях, що презентують стереотип, закріплюється обмежена кількість ознак, які в певних типах медіадискурсу виходять на передній план, представляючи об'єкт у його цілісності. Часто такі ознаки є національно обмеженими і в іншій культурі вони можуть бути не зрозумілі (Бацевич, 2004, с. 258-259).

Медіадискурс створений мовними і технічними засобами вербально-візуальної дійсності (Потапенко, 2009, с. 12), що охоплює різні види комунікації в соціумі. До жанрових різновидів медіадискурсу належать радіо-, телевізійний і кінематографічний дискурси. У радіодискурсі стереотипи поєднані із семіотичними і просодичними знаками, що порівняно з текстовим форматом передачі інформації є більш впливовим і ефективним засобом стереотипізації. У кінематографічному виді медіадискурсу стереотипи репрезентовані через специфічні сюжетно-тематичні формули та соціокультурні схеми, що підтримуються аудіовізуальною естетикою (Brylla, 2018, р. 264). Візуальні засоби, як було експериментально доведено, активують безпомилкове сприйняття стереотипів через зорову стимуляцію ознак категорії, пов'язуючи стереотип із лексикою, що його репрезентує (Bodenhausen & Masrae, 1998).

Отже, з погляду когнітивної лінгвістики соціокультурний стереотип є вербалізованою ментальною структурою, що репрезентує етнічно й культурно маркований ідеалізований образ людини, соціальної групи чи явища.

У центрі уваги дослідників перебувають різні види стереотипів: етнічні (Бартминский, 2005), гендерні (Марчишина, 2018), класові (Chafel, 1997), вікові (Fiske, 2017) та ін., але поза увагою залишаються соціокультурні стереотипи, які поєднують соціальні, етнічні та гендерні характеристики. Тому **актуальним** є дослідження соціокультурних стереотипів, що представлені в різних жанрах медійного дискурсу.

З **метою** опису мовних засобів медійної репрезентації соціокультурних стереотипів у 30-60-тих роках ХХ століття були поставлені **завдання** вибрати матеріал дослідження та здійснити дискурсивний аналіз.

Виконання окреслених завдань зумовлює застосування загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів. **Методика дослідження** ґрунтується на дискурсивному аналізі, що включає інтерпретацію медіатекстів з урахуванням текстового і соціокультурного контекстів, які репрезентують стереотипи в дискурсі. Для уточнення імпліцитного значення лексем, що номінують соціокультурні стереотипи, використаний аналіз словникових дефініцій. Контекстуально-інтерпретаційний аналіз застосовано для з'ясування ситуативно-контекстуальних особливостей функціонування мовних засобів репрезентації соціокультурних стереотипів, ідентифікації і пояснення виокремлених мовленнєвих одиниць на позначення соціокультурних стереотипів в аналізованих дискурсивних сегментах.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Етнічний стереотип афроамериканця в радіошоу "Amos 'n' Andy" (1928–1960).

Люблені комедійні програми, що виходили в радіоефір у 20–50-тих роках минулого століття, засновані на іронічному зображенні етнічних стереотипів. Етнічний стереотип є соціокультурним стереотипом, що реалізується в оцінних характеристиках зовнішньої та поведінкової відмінності етнічної меншини від домінуючої етнічної групи з погляду останньої.

Створене в 1928 році двома білими акторами (F.F. Gosden та Ch. J. Correl) комедійне шоу "Amos 'n' Andy" компанії NBC нагадує популярний у ХІХ столітті жанр комічних вистав (*minstrel show*), у яких ролі виконували чорношкірі чи білі актори, які зачорнювали обличчя та імітували говір афроамериканців. Основою шоу "Amos 'n' Andy" є карикатурне зображення афроамериканських персонажів, головними з яких були марнолюбний, некмітливий і владний Енді Браун і працьовитий, сором'язливий та дещо розумніший за свого друга Амос Джонс. Слухачі називали їх йолопами (*dumbbells*) і селяками (*rubes*), але вважали добродушними та кумедними (Watkins, 1991).

Персонажі радіосеріалу "Amos 'n' Andy" втілюють етнічні стереотипи афроамериканців з погляду білого населення країни. Комічність їхнього зображення віддзеркалює ставлення домінуючої етнічної групи до етнічної меншини в історичному контексті. Зі скасуванням

рабства в його класичній формі залишається ставлення до чорношкірого населення як до нижчого за достоїнством і яке не здатне змінити своє становище в суспільстві. Неосвічені, некмітливі та безпомічні, вони здатні викликати тільки сміх.

Прізвиська, що отримують афроамериканці в шоу, відповідають уявленням про їхній характер і здібності, що передано в іронічний спосіб. Так, наприклад, некмітливий, ледачий блазень отримує прізвисько "Блискавка" (*Lightning*), а дрібного шахрая Джорджа Стівенса глузливо називають "поважною персоною" (*Kingfish*). Зафіксоване в 1926 році значення слово *Kingfish* "впливова фігура у сфері політики" з'явилося в ужитку американців як прізвисько губернатора Луїзіани (Huey P. Long) (Dalzell, 2018, p. 467). Позначення чорношкірого шахрая з Гарлема прізвиськом відомого політика створює алюзію з ефектом іронії. Ім'я жіночого лайливого та владного персонажа шоу *Sapphire* стало позначенням стереотипу афроамериканської жінки, чий постійний контроль і образливе поводження з чоловіком принижує його мужність та позбавляє волі (Mance, 2006, pp. 772-773).

Стереотипізація афроамериканців із Гарлема в шоу ґрунтується на їхній мовленнєвій характеристиці: персонажі розмовляють ламаною англійською мовою, що розважало публіку і відповідало уявленню білих американців про інтелектуальні здібності неосвічених чорношкірих американців. Популярність шоу, яке виходило до 1960 року, була такою великою, що люди різних соціальних верств суспільства використали слова та вислови перебільшено глузливої версії південного діалекту афроамериканців з шоу: *I'se regusted* замість *It is requested*, *sumpthin* замість *something*, *propolition* замість *proposition* (Watkins, 1991).

Мовленнєві особливості увиразнюють комізм ситуацій, у які потрапляли персонажі:

Andy: *We was supposed to call de man at nine o'clock.*

Amos: *Den we is a hour late, aint we?*

Andy: *Not if de man's watch is wrong, we aint.*

Amos: *Dis heah's de biggest mess I done ever got in.*

Andy: *Go ahead, call de man up.*

Amos: *Mus' I call him up now?*

Andy: *Tell him dese heah clocks done got us all mixed up... You is gittin' dumbah an' dumbah.*

You aint got de sense of a monkey (Amos and Andy, April 29, 1928).

Як ілюструє уривок із шоу, головні персонажі не можуть вирішити, як діяти навіть у простій ситуації, коли один із них спізнився на зустріч. Оцінка ментальних здібностей, яку дає своєму другу Енді (*You is gittin' dumbah an' dumbah. You aint got de sense of a monkey*), відповідає розповсюдженому уявленню про безглуздя та лінощі, за якими стереотипізуються афроамериканці. Шоу "Amos 'n' Andy" представляє традиційне зображення етнічного стереотипу афроамериканців, що домінувало в американському медіадискурсі першої половини ХХ століття.

2. Стереотипний американський ковбой у рекламі (1952). Одним із найбільш насичених стереотипами телевізійних жанрів є комерційна реклама, яка не тільки відверто експлуатує стереотипи, а й закріплює їх, застосовуючи, крім вербального, візуально-моторний код, що легко впізнається аудиторією.

Культурні цінності, які сприяють ідеологічному вихованню аудиторії, втілюють позитивний стереотип американського ковбоя в рекламному роликуну *Post Grape Nut Flakes* (1952). У цій телевізійній рекламі знаменитий американський співак, актор і телеведучий Р. Роджерс, якого називають "королем ковбоїв", розповідає про зернові пластівці, що дають йому велику силу (*This cereal I like the best for building-up strength and energy... it gives plenty of energy*). Підтверджує слова ковбоя епізод із кінофільму в жанрі вестерн за участю Роджерса, де він перемагає свого супротивника, використовуючи проти нього велику силу, яку він відновлює за допомогою пластівців: *That's fight took energy. Right there I had to draw every bit of energy*

I had. That's why, I Post Grape Nut Flakes. It's just chuck full of energy! Глядачі не тільки отримують інформацію про поживний та корисний продукт, а й впевнюються в непереможній силі духу та фізичній міцності ковбою. У такий спосіб формується бажання стати справжнім ковбоєм, тобто лідером для свого оточення: *If you wanna be the king of cowboys in your corral, eat plenty of Post Grape Nut Flakes* (Rogers, 1952).

Стимуляція споживацького попиту в рекламі 50-тих років минулого століття заснована на бажанні підвищити свій соціальний статус, тому в рекламі використовуються позитивні стереотипи, що втілюють схвалювані суспільством моделі поведінки.

3. Жіночі стереотипи комедійних серіалів 1950-х років. На початку 50-х років минулого століття телевізор у Сполучених Штатах залишався дорогим предметом побуту, тому аудиторія, на яку були розраховані програми, уважалася заможною. Розвиток споживчого суспільства приводить до стереотипізації за соціальним статусом, який дозволяє купувати речі не гірші, ніж у рекламі чи в сусідів. Соціальною нормою в цей період стає білий одружений чоловік середнього класу, який живе в типовому будинку та прагне покращити свій соціальний статус. Стиль життя такої людини передбачає певні атрибути успіху – комфортний дім, членство в заміському чоловічому клубі, гарних дітей і привабливу дружину-домогосподарку. Цей набір ознак успішного чоловіка зображено в популярній пісні:

*And the people in the houses
All went to the university...
And they all play on the golf course
And drink their martinis dry
And they all have pretty children
And the children go to school
And the children go to summer camp
And then to the university...
And the boys go into business
And marry and raise a family
In boxes made of ticky-tacky
And they all look just the same... (Reynolds, 1967).*

Стиль життя людини середнього класу, що сатирично представлено в пісні "Little Boxes" М. Рейнольдс, передбачено з дитинства: чоловіки займаються бізнесом (*And the boys go into business*), а жінки присвячують себе сім'ї (*marry and raise a family*). Повтор сполучника *and* підсилює послідовність і стандартність життя соціокультурного стереотипу людини середнього класу. Прикметник *ticky-tacky*, створений автором цієї пісні – М. Рейнольдс, указує на низку якості і цінності (Kipfer & Charman, 2007, p. 941) не тільки будинків у передмістях, а й способу життя їхніх мешканців. Такий конформізм мислення сприяє стереотипізації в медійному дискурсі.

Популярні телевізійні комедійні серіали 1950-х років "I Love Lucy", "Father Knows Best", "Leave it to Beaver" поширювали ідеал американської сім'ї (*the nicest family that ever lived*) (The Donna Reed Show, 1958), яка складалася із соціальних стереотипів успішного білого чоловіка, що був лідером у сім'ї, та підпорядкованої чоловіку, доглянутої домогосподарки-дружини, що пізніше назвуть *Stepford wife* за назвою сатиричного роману "The Stepford Wives" А. Левіна, опублікованого в 1972 році.

Жіночі персонажі, які були центральним компонентом комедійних серіалів 1950-х років, майже завжди демонструють характеристики стереотипної домогосподарки, яку не показували за межами сім'ї, тому що цей стереотип визначався хатньою роботою та вихованням дітей: *Donna's a worrier especially about her children* (The Donna Reed Show, 1958).

При тому вона повинна бути привітною та вишуканою, розважливою і привабливою жінкою (*wise and lovely lady*), такою, як її представляє анонс комедійного серіалу компанії ABC "The Donna Reed Show" (The Donna Reed Show, 1958). Якщо жінка згадує про рівні з чоловіком права, то кумедність цієї ситуації дає зрозуміти глядачам, що в американському мускуліноцентричному суспільстві 50-х років XX століття, при наявності фінансової залежності жінок, не може бути гендерної рівності. У жартівливій формі це демонструється в серії "Equal Rights", одного з найбільш успішних комедійних шоу телевізійної компанії CBS "I Love Lucy" (1951–1957), яка присвячена жіночим правам. Збираючись у ресторан, головна героїня Люсі (Lucille Esmeralda Ricardo) вирішила, що чоловік має ставитися до неї як до людини, рівної з ним у правах (*You men tell us that we have equal rights, but you certainly don't give us a chance to act like it... We want to be treated exactly as if we were men*). Вихований у традиціях латиноамериканської культури чоловік Люсі вважає, що хазяїном у домі буде він (*We're going to run this house like we do in Cuba, where the man is the master and the woman does what she's told*). Однак його американська жінка була іншої думки. Вона нагадує своєму чоловікові, що в її країні жінки мають права (*I don't know how you treat your women in Cuba, but this is the United States, and I have my rights*). Це твердження звучить як іронія в контексті серії, де чоловік, погоджуючись із тим, що жінки повинні мати права (*I am the first one to agree that women should have all the rights they want as long as they stay in their place*), робить так, щоб Люсі зрозуміла, що жінки отримали багато можливостей (*You've got the vote, you wear pants, you drive buses, you wrestle*), але все ж таки фінансово залежні від своїх чоловіків. Чоловік відмовляється оплачувати рахунок Люсі (*Separate checks. What do you mean, separate checks? Equal rights, dear*), тому жінці довелося відпрацювати свою вечерю, миючи посуд у ресторані (I Love Lucy, 1953). Несподівана невідповідність очікувань і дійсного, що створює комічність ситуації, спрямована на підтримку суспільних цінностей, відповідно до яких жінка повинна підпорядковуватися своєму чоловікові.

Персонаж Люсі втілює стереотип жінки середнього класу 50-х років минулого століття, яка мріяла про життя, не пов'язане з веденням домогосподарства. Вона постійно вигадувала схеми, щоб знайти своє місце в суспільному житті, але її невдалі спроби домогтися успіху поза межами свого дому демонстрували глядачам, що місце добропорядної жінки середнього класу знаходиться на кухні.

4. Стереотипи селян у комедійному серіалі "Andy Griffith Show" (1960–1968). Невпевненість у майбутньому, яку відчувало американське суспільство через постійні повідомлення про порушення громадського порядку в 60-ті роки XX століття, контрастує з картиною стабільності суспільства і міцності сім'ї на телевізійному екрані. Велику популярність отримують шоу "Andy Griffith Show", "Beverly Hillbillies", "Petticoat Junction", "Green Acres", що ґрунтуються на соціокультурних стереотипах консервативних, але простих і зрозумілих сільських мешканців.

Головним героєм популярного комедійного серіалу "Andy Griffith Show" є шериф Енді Тейлор, який символізує владу та уряд, що опікується спокоєм мешканців маленького містечка. Як головний герой, так і його сім'я, сусіди та інші мешканці вигаданого містечка (*Mayberry*) одного з південних штатів є втіленням стереотипу простих і наївних сільських жителів, які сприймаються позитивно, незважаючи на кумедність ситуацій, у які вони потрапляють.

Для наївних і неосвічених сільських жителів (*You're just a plain hick*) життя у великому місті, які вони називають "кам'яними джунглями" (*Asphalt jungle*), вважається відчайдушною боротьбою за існування (The Andy Griffith Show, 1962, Andy and Barney in the Big City). Міських жителів вони жартівливо називають *city slicker* (The Andy Griffith Show, 1961, The Perfect Female). Ця ідіома виражає несхвалення стильної та доглянутої зовнішності або вишуканих манер жителів міст, яких селяни вважають нездатними жити в сільській

місцевості. Самоідентифікація головного героя шоу пов'язана з його покликанням захищати спокій громади. Він ніколи не забуває, що вибрав професію шерифа і повинен виглядати як серйозна людина (*I'm a deputy sheriff not picnicking playboy*), навіть коли збирається на побачення: *Yeah, boy, I ain't too bad to take, actually, if I get on a coat a nice sport shirt and kind of put on a pair of bitches with a crease in them... I ain't got time for flimflam like that* (Andy Griffith Show, 1960, Irresistible Andy). Турбуватися про зовнішній вигляд Енді вважає за непотрібне (*I ain't got time for flimflam like that*). Недбалість в одязі, що представлена гумористично в серіалі, є характерною рисою стереотипу селянина, який позначено низкою слів (*redneck, hick, hillbilly, bumpkin, yokel*).

Пошуки дружини для головного героя розкривають традиційність поглядів селян на роль жінки, яка повинна бути вправною господинею: *She's not for you... Because she can't cook. She can't do nothing* (The Andy Griffith Show, 1963, A Wife for Andy).

Стереотипізація за регіональною ознакою в серіалі визначається як зовнішніми характеристиками, так і соціальною та мовною поведінкою. Для жителів містечка звичайним способом проводити вільний час є самогоноваріння (*... the whereabouts of moonshine still*) та вживання алкоголю, що сприймається громадою як норма: *I wish I could, Andy. But it's matter of ethics. Us town drunks have code we live by. Well, I guess we got to respect a man's code* (The Andy Griffith Show, 1961, Alcohol and Old Lace). Улюблена розвага чоловіків містечка – стрільба: *Some pretty good crow-shooting around here... He wants you to come to the sheet shoot*, (The Andy Griffith Show, 1961, The Perfect Female), що визнається ознакою стереотипу селян.

Мовленнєва поведінка персонажів демонструє їхнє походження і соціальний статус через особливості просодії, лексичного та граматичного оформлення висловлювань. Їхня вимова типова для мешканців центру гірського регіону Аппалач, для якої характерна протяжна дикція та гугнявість, що асоціюється зі стереотипом неосвічених та простодушних селян, що позначено словом *hillbilly*. Мова персонажів наповнена не тільки загальновідомими ідіомами, наприклад, *holy cats, sun of a gun* (The Andy Griffith Show, 1963, A Wife for Andy), які часто використовує помічник шерифа Барні, а й фразами, що характерні для сільських жителів південних штатів, наприклад: *doggone* (вигук для вираження почуття досади, здивування чи задоволення), *that's a peach of an idea* (експресивне вираження схвалення), *go in yonder* (просторова дейктична фраза), *a shoo-in* (складне слово, що позначає безперечного кандидата на перемогу), *a crack shot* (ідіома, що позначає людину, яка дуже добре вміє стріляти з рушниці (The Andy Griffith Show, 1961, The Perfect Female). Часте використання універсального заперечення *ain't*, наприклад, *ain't no way ain't no use* (The Andy Griffith Show, 1961, The Perfect Female) та інших форм простої мови, наприклад, *what you wanna talk to me about? You ain't gonna start that again, are you? Get them girls outta here* (The Andy Griffith Show, 1963, A Wife for Andy) виступає характерною ознакою стереотипу селянина, якого визнають неосвіченим, однак це не викликає негативних емоцій. Позитивна репрезентація стереотипу селян була зумовлена їхньою підтримкою традиційних американських цінностей у період лібералізації суспільства та популярності субкультури хіпі, які відкидали конвенціональні норми суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Суттєвий вплив радіо- та телевізійного дискурсу на громадську думку і масову свідомість сприяє поширенню соціокультурних стереотипів у суспільстві. Популярність комедійних програм середини минулого століття певною мірою обумовлена наявністю в них етнічних та соціокультурних стереотипів, що легко впізнаються аудиторією через мовленнєві та поведінкові ознаки. Репрезентація цих ознак в абсурдних ситуаціях створює комічний ефект, який не завжди відображає негативне ставлення. Оцінка як невід'ємний складник стереотипу залежить від історико-культурного контексту. Позитивні стереотипи, що втілюють американські культурні цінності, гарантують якість і дієвість продуктів, представлених у телерекламі. Завдяки аудіовізуальним засобам

у медіадискурсі створюються "об'ємні" соціокультурні стереотипи, що представлені в повноті своїх мовленнєвих, візуальних, поведінкових та етичних характеристик. Перспективним убачається дослідження репрезентації соціокультурних стереотипів у сучасному медіадискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бартминский, Е. (2005). *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. Москва: Индрик.
- Бартминский, Е. (2009). Базовые стереотипы и их профилирование (на материале польского языка). В Л. Л. Федорова (Ред.), *Стереотипы в языке, коммуникации и культуре* (с. 11-21). Москва: Издательский центр РГГУ.
- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
- Красных, В. В. (2002). *Этнопсихология и лингвокультурология : курс лекций*. Москва: Гнозис.
- Крысин, Л. П. (2003). Этностереотипы в современном языковом сознании: к постановке проблемы. В Н. А. Купина & М. Б. Хомяков (Отв. ред.), *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности* (с. 458-463). Екатеринбург: Уральский университет.
- Марчишина, А. А. (2018). Постмодерністська гендерна ідентичність: поняття, стереотип, типаж. *Інтернаука*, 7(1), 95-97.
- Потапенко, С. І. (2009). *Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти*. Ніжин: НДУ.
- Прохоров, Ю. Е. (1999). *Национальные и социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев*. Москва: Икар.
- Юдин, А. В. (2017). Бартминский. В С. Я. Левит (Ред.). *Summa culturologiae* (Т. 1) (с. 152-154). Москва, Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив.
- Ashmore, R. D., & Del Boca, F. K. (2017). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (pp. 1-35). New York: Psychology Press.
- Bartmiński, J. (2016). What Does It Mean for Stereotypes to "Reside in Language"? In A. Dąbrowska, W. Pisarek, G. Stickel (Eds.) *Stereotypes and Linguistic Prejudices in Europe* (pp. 115-137). Research Institute for Linguistics Hungarian Academy of Sciences.
- Beukeboom, C. J., & Burgers, Ch. (2019). How Stereotypes Are Shared Through Language: A Review and Introduction of the Social Categories and Stereotypes Communication (SCSC) Framework. *Review of Communication Research*, 7, 1-37. Doi: 10.12840/issn.2255-4165.017
- Blanchard, M. A. (2013). *History of the Mass Media in the United States*. Routledge.
- Bodenhausen, G. V., & Macrae, C. N. (1998). Stereotype activation and inhibition. In R. S. Wyer, Jr. (Ed.), *Stereotype activation and inhibition* (pp. 1-52). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Brylla C. (2018). A Social Cognition Approach to Stereotyping in Documentary Practice. In C. Brylla & M. Kramer (Eds.), *Cognitive Theory and Documentary Film*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90332-3_15
- Chafel, J. A. (1997). Societal images of poverty: Child and adult beliefs. *Youth Society*, 28(4), 432-463. <https://doi.org/10.1177/0044118X97028004003>
- Croom, A. M. (2014). Spanish slurs and stereotypes for Mexican-Americans in the USA: A context-sensitive account of derogation and appropriation. *Sociocultural Pragmatics*, 2(2), 145-179.
- Dijk, van T. A. (1996). *Discourse, Racism and Ideology*. La Laguna: RCEI.
- Fiske, S. T. (2017). Prejudices in Cultural Contexts: Shared Stereotypes (Gender, Age) versus Variable Stereotypes (Race, Ethnicity, Religion). *Perspectives on Psychological Science*, 12(5), 791-799.
- Lawton, L. (2016). Reconsidering the Use of Gender Stereotypes in Medieval Romance: Figures of Vulnerability and of Power. *Miranda*, 12. Université Toulouse Jean-Jaurès. <https://doi.org/10.4000/miranda.8646>.

Levon, E. (2014). Categories, Stereotypes, and the Linguistic Perception of Sexuality. *Language in Society*, 43 (5), 539-566.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

Kipfer, B. A., & Chapman, R. L. (2007). *Dictionary of American Slang*. HarperCollins.
Dalzell, T. (2018). (Ed.). *Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English* Routledge.
Mance, A. M. (2006). Sapphire (Stereotype). In E. A. Beaulieu (Ed.), *Writing African American Women: An Encyclopedia of Literature by and about Women of Color* (Vol. I, pp.772-773). Greenwood.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Amos and Andy. (April 29, 1928). Retrieved from <https://archive.org/details/amosandy1/aa290117.mp3>
The Andy Griffith Show. (1960). Season 1, Episod 5 "Irresistable Andy". Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=mVQoWfL7s6M>
The Andy Griffith Show. (1961). Season 2, Episode 8, "The Perfect Female". Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6uga0i>
The Andy Griffith Show. (1961). Season 1, Episode 17, "Alcohol and Old Lace". Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6tn23v>
The Andy Griffith Show. (1962). Season 2, Episode 25, "Andy and Barney in the Big City". Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6vicka>
The Andy Griffith Show. (1963). Season 3, Episode 29, "A Wife for Andy". Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=pQV7EFbc2ck>
The Donna Reed Show. (1958). Official Trailer. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=U-uh3XbUMfY>
I Love Lucy. (1953). Equal Rights. Season 3, Episode 4. Retrieved from https://www.cbs.com/shows/i_love_lucy/video/1892292621/i-love-lucy-equal-rights/
Reynolds, M. (1967). *Little Boxes*. Retrieved from <https://genius.com/Malvina-reynolds-little-boxes-lyrics>
Rogers, R. (1952). *Post Grape Nut Flakes Commercial*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=DFWVYohsvZ4&list=PLJEB1IVKTmCWPr6YN8uaGL-sWvD-Ln52u&index=159>
Watkins, M. (1991, July 7). What Was It About 'Amos 'n' Andy'. *New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1991/07/07/books/what-was-it-about-amos-n-andy.html>

REFERENCES

Bartminskij, E. (2005). *Jazykovej obraz mira: ocherki po jetnolingvistike*. Moskva: Indrik.
Bartminskij, E. (2009). Bazovye stereotipy i ih profilirovanie (na materiale pol'skogo jazyka). V L. L. Fedorova (Red.), *Stereotipy v jazyke, kommunikacii i kul'ture* (sc. 11-21). Moskva: Izdatel'skij centr RGGU.
Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi lnhvistyky*. Kyiv: Akademiia.
Krasnyh, V. V. (2002). *Jetnopsihologija i lingvokul'turologija : kurs lekcij*. Moskva: Gnozis.
Krysin, L. P. (2003). Jetnostereotipy v sovremennom jazykovom soznanii: k postanovke problemy. V N. A. Kupina & M. B. Homjakov (Otv. red.), *Filosofskie i lingvokul'turologicheskie problemy tolerantnosti* (ss. 458-463). Ekaterinburg: Ural'skij universitet.
Marchishina, A. A. (2018). Postmodernists'ka renderna identichnist': ponjattja, stereotip, tipazh. *Internauka*, 7(1), 95-97.
Potapenko, S. I. (2009). *Suchasnyj anhlomovnyj media-dyskurs: lnhvokohnityvnyj i motyvatsijnyj aspekty*. Nizhyn: NDU.
Prohorov, Ju. E. (1999). *Nacional'nye i sociokul'turnye stereotipy rechevogo obshhenija i ih rol' v obuchenii russkomu jazyku inostrancev*. Moskva: Ikar.

- Judin, A. V. (2017). Bartminskij. V S. Ja. Levit (Red.). *Summa culturologiae* (T. 1) (ss. 152-154). Moskva, Sankt-Peterburg: Centr gummanitarnyh iniciativ.
- Ashmore, R. D., & Del Boca, F. K. (2017). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (pp. 1-35). New York: Psychology Press.
- Bartmiński, J. (2016). What Does It Mean for Stereotypes to “Reside in Language”? In A. Dąbrowska, W. Pisarek, G. Stickel (Eds.) *Stereotypes and Linguistic Prejudices in Europe* (pp. 115-137). Research Institute for Linguistics Hungarian Academy of Sciences.
- Beukeboom, C. J., & Burgers, Ch. (2019). How Stereotypes Are Shared Through Language: A Review and Introduction of the Social Categories and Stereotypes Communication (SCSC) Framework. *Review of Communication Research*, 7, 1-37. Doi: 10.12840/issn.2255-4165.017
- Blanchard, M. A. (2013). *History of the Mass Media in the United States*. Routledge.
- Bodenhausen, G. V., & Macrae, C. N. (1998). Stereotype activation and inhibition. In R. S. Wyer, Jr. (Ed.), *Stereotype activation and inhibition* (pp. 1-52). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Brylla C. (2018). A Social Cognition Approach to Stereotyping in Documentary Practice. In C. Brylla & M. Kramer (Eds.), *Cognitive Theory and Documentary Film*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90332-3_15
- Chafel, J. A. (1997). Societal images of poverty: Child and adult beliefs. *Youth Society*, 28(4), 432-463. <https://doi.org/10.1177/0044118X97028004003>
- Croom, A. M. (2014). Spanish slurs and stereotypes for Mexican-Americans in the USA: A context-sensitive account of derogation and appropriation. *Sociocultural Pragmatics*, 2(2), 145-179.
- Dijk, van T. A. (1996). *Discourse, Racism and Ideology*. La Laguna: RCEI.
- Fiske, S. T. (2017). Prejudices in Cultural Contexts: Shared Stereotypes (Gender, Age) versus Variable Stereotypes (Race, Ethnicity, Religion). *Perspectives on Psychological Science*, 12(5), 791-799.
- Lawton, L. (2016). Reconsidering the Use of Gender Stereotypes in Medieval Romance: Figures of Vulnerability and of Power. *Miranda*, 12. Université Toulouse Jean-Jaurès. <https://doi.org/10.4000/miranda.8646>.
- Levon, E. (2014). Categories, Stereotypes, and the Linguistic Perception of Sexuality. *Language in Society*, 43 (5), 539-566.

LEKSYKOHRAFICHNI DZHERELA

- Kipfer, B. A., & Chapman, R. L. (2007). *Dictionary of American Slang*. HarperCollins.
- Dalzell, T. (2018). (Ed.). *Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English* Routledge.
- Mance, A. M. (2006). Sapphire (Stereotype). In E. A. Beaulieu (Ed.), *Writing African American Women: An Encyclopedia of Literature by and about Women of Color* (Vol. I, pp.772-773). Greenwood.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Amos and Andy. (April 29, 1928). Retrieved from <https://archive.org/details/amosandy/aa290117.mp3>
- The Andy Griffith Show. (1960). Season 1, Episod 5 “Irresistable Andy”. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=mVQoWfL7s6M>
- The Andy Griffith Show. (1961). Season 2, Episode 8, “The Perfect Female”. Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6uga0i>
- The Andy Griffith Show. (1961). Season 1, Episode 17, “Alcohol and Old Lace”. Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6tn23v>
- The Andy Griffith Show. (1962). Season 2, Episode 25, “Andy and Barney in the Big City”. Retrieved from <https://www.dailymotion.com/video/x6vicka>
- The Andy Griffith Show. (1963). Season 3, Episode 29, “A Wife for Andy”. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=pQV7EFbc2ck>

- The Donna Reed Show. (1958). Official Trailer. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=U-uh3XbUMfY>
- I Love Lucy. (1953). Equal Rights. Season 3, Episode 4. Retrieved from https://www.cbs.com/shows/i_love_lucy/video/1892292621/i-love-lucy-equal-rights/
- Reynolds, M. (1967). *Little Boxes*. Retrieved from <https://genius.com/Malvina-reynolds-little-boxes-lyrics>
- Rogers, R. (1952). *Post Grape Nut Flakes Commercial*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=DFWVYohsvZ4&list=PLJEb1IVKtmcWPr6YN8uaGL-sWvD-Ln52u&index=159>
- Watkins, M. (1991, July 7). What Was It About 'Amos 'n' Andy'. *New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1991/07/07/books/what-was-it-about-amos-n-andy.html>

Дата надходження до редакції 14.04.2021

Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Любимова Світлана Анатоліївна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О.М. Мороховського, науковий співробітник КНЛУ, e-mail: elurus2006@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів</p> <p>когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, медіариторика, лінгвокультурологія</p>
--	--	--

УДК [811.111+811.161.2]’25’42

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236100](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236100)

К.П. Никитченко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: kateryna.nykytchenko@knlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4938-5290>

ОСОБЛИВОСТІ РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ ТЕКСТІВ АКАДЕМІЧНОГО І НАУКОВОГО РІЗНОВИДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Abstract

The article outlines different approaches to the study of editing and identifies the main directions of research in the field of editology. Given the current tendencies in linguistics, the proposed article focuses on revealing the revision peculiarities of the translations of texts of institutional discourse, namely its academic and scientific varieties. The choice of research material has been stipulated by a number of reasons: firstly, by the lack of scientific publications determining the specifics of revising texts of different types of discourses, and secondly, by the fact that academic and scientific types of institutional discourse are direct areas of communication and educational activities of students translators, hence understanding the characteristic features and difficulties in translation and revision will help improve the quality of training of future translation professionals. The notions of academic and scientific types of institutional discourses were differentiated and their genre diversity was described. Using the data from the revision theory enabled us to identify four groups of parameters that help assess the quality of the translation of the text of academic and scientific discourses from English to Ukrainian and from Ukrainian to English: these parameters are "problems of meaning", "problems of content", "problems of language and style" and "problems of physical representation of the text". In the investigation, typical errors were analysed by comparing the text of the original and its translation and, as a result, their taxonomy was created according to these revision parameters. Thus, the set of errors on different structural levels of the language system specific to Ukrainian translators was identified, especially those mistakes which arise as a result of language interference.

Keywords: revision, revision parameters, translation norm, academic discourse, scientific discourse, institutional discourse.

Анотація

У статті окреслено різні підходи до вивчення проблеми редагування та визначено магістральні напрями дослідження в галузі едитології. З огляду на сучасні тенденції в лінгвістиці, основну увагу розвідки зосереджено на розкритті особливостей редагування перекладів текстів інституційного дискурсу, а саме його академічного та наукового різновидів. Вибір матеріалу дослідження зумовлений кількома причинами: по-перше, відсутністю наукових публікацій щодо визначення специфіки редагування текстів різних типів дискурсів, по-друге, академічний та науковий підвиди інституційного дискурсу є безпосередніми сферами комунікації та здійснення освітньої діяльності студентів-перекладачів, тому розуміння характерних рис і труднощів при перекладі та коректурі сприятиме покращенню якості підготовки майбутніх фахівців у галузі перекладу. Розмежовано поняття академічний і науковий типи інституційних дискурсів та описано їхнє жанрове різноманіття. Залучення даних теорії редагування дозволило виділити чотири групи параметрів, які допомагають оцінити якість виконаного перекладу тексту саме академічного та наукового дискурсів як з англійської мови на українську, так і з української на англійську: це параметри "проблеми передачі сенсу / значення", "проблеми змісту", "проблеми мови і стилю" та "проблеми фізичного представлення тексту". У ході розвідки було проведено аналіз типових помилок шляхом зіставлення тексту оригіналу та його перекладу і встановлено їхню таксономію відповідно до параметра редагування. Визначено низку специфічних для українськомовного перекладача хиб на різних мовних рівнях, що виникають у результаті мовної інтерференції.

Ключові слова: редагування, параметри редагування, норма перекладу, академічний дискурс, науковий дискурс, інституційний дискурс.

Вступ

Дедалі більше поширення нехудожніх перекладів у сучасній світовій спільноті та зростання попиту на письмовий переклад загалом дозволяє говорити про особливу значущість у цьому контексті редагування перекладеного тексту та приведення його у відповідність до нормативних вимог. Незалежно від кваліфікації та досвіду будь-яка людина може допустити помилку, тому професійне вичитування тексту перекладу, звірення вихідного документа з оригіналом та виправлення помилок, одруків і неточностей є обов'язковим завершальним етапом роботи з текстом перекладу. Із цієї причини до редагування та коректури здебільшого залучаються носії мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наукові розвідки в галузі редагування перекладу є відносно новими для сучасної лінгвістики, як і сама наука едитологія. Переважна більшість академічних праць із питань редагування висвітлює загальні теоретичні засади з проблематики редагування. Так, наприклад, А.Л. Якобсен (Jakobsen, 2019) розглядає співвідношення перекладу, редагування та постредагування і намагається розмежувати ці поняття; З.В. Партико (2020) розкрив сутність редагування та звернув увагу на методи та загальні норми редагування. Значне місце серед наукових доробків посідають праці, присвячені вивченню лише окремих аспектів редагування, зокрема, Х. Лі (Lee, 2006) обґрунтував поняття "параметри редагування" та розробив їхню детальну класифікацію. Дж. Скоккера (Scocchera, 2015) докладно визначає термінологічний апарат та наголошує на доцільності використання комп'ютерних технологій для спільного редагування. Не менш вагомими є дослідження методу редагування для забезпечення якості перекладу та оцінки якості, що належать С. Парра-Гальяно (Parra-Galiano, 2016).

Ще один тип наукових публікацій із проблематики стосується навчання редагуванню та формуванню професійної компетентності редактора як складника перекладацької компетентності. І. Роберт та ін. (Robert et al., 2018) описують результати експериментального дослідження щодо ефективності курсів редагування та коректури.

Аналіз наявних академічних розвідок засвідчує, що комплексного дослідження редагування перекладів не було проведено ані українськими, ані іноземними вченими, хоча спроби поєднати доволі різновекторні дослідження з теми зроблені М. Копонен та ін. (Koronen et al., 2021). Не висвітлюють наукові праці і особливостей редагування перекладів текстів різних типів дискурсів, що є стратегічним аспектом, адже адекватність та еквівалентність у перекладі може бути досягнута лише за умови врахування професійної спрямованості тексту, оскільки текст є формою безпосередньої реалізації мовленнєво-професійної діяльності.

З огляду на сказане редагування готових перекладів текстів різних дискурсів залишається й досі не вивченим та потребує характеристики, що і визначає **актуальність** пропонованого дослідження.

Вибір інституційного дискурсу як об'єкта цього дослідження зумовлений загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на дослідження соціолінгвістичних, антропоцентричних та лінгвокогнітивних аспектів дискурсу. Інституційний дискурс визначають як "конвенціональну, культурно обумовлену, нормативну" взаємодію учасників суспільно-інституційної комунікації, що зводиться до стереотипних зразків вербальної поведінки, що склалися в суспільстві стосовно усталених сфер спілкування (Гохман, 2018, с. 39). Цей тип дискурсу, в іншій термінології – статусно-орієнтований дискурс, налічує низку жанрів, передусім медійний, рекламний, юридичний, адміністративний, політичний та ін. Для нашого дослідження особливий інтерес становлять тексти академічного і наукового підвидів інституційного дискурсу, ядром яких виступає комунікативна взаємодія учасників академічної та наукової спільноти відповідно, до лав якої входять студенти-перекладачі.

Формулювання мети статті та її завдань

Мета розвідки полягає у визначенні особливостей редагування перекладів текстів інституційного дискурсу, зокрема, академічного та наукового різновидів, та типових помилок у цих перекладах. Зазначена мета обумовлює розв'язання таких **завдань**: зробити огляд сучасних досліджень у галузі едитології; проаналізувати особливості редагування перекладів текстів інституційного дискурсу та визначити ключові аломорфні риси редагування текстів цього дискурсу; зіставити тексти оригіналу та перекладу задля окреслення інваріантних помилок у перекладах текстів академічного та наукового інституційного дискурсу.

Методи дослідження

У роботі використано загальнонаукові методи індукції, аналізу та синтезу, за допомогою яких узагальнено теоретичні передумови вивчення редагування, та спеціальні лінгвістичні методи, а саме: описовий метод для інтерпретації певних мовних фактів та явищ; порівняльно-перекладознавчий аналіз застосовано для зіставлення оригінальних текстів англійською мовою з текстами-перекладами українською мовою та навпаки для визначення інваріантних помилок при перекладі текстів академічного і наукового підвидів інституційного дискурсу; залучено метод інформаційного пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Перед опублікуванням перекладу для забезпечення якості лінгвістичного продукту має спершу здійснюватися його редагування та приведення у відповідність чинним нормам. Традиційно під редагуванням розуміють процес внесення різного роду правок у текст як результат звірки з текстом оригіналу, проте, на нашу думку, основна мета редагування полягає, окрім виправлення помилок, у проведенні глибокого аналізу тексту (Тимошик, 2019, с. 222). Таке "нове" прочитання тексту може проводитися самим автором (саморедагування) у формі роботи над помилками та іншою особою, яка не є автором, що є більш ефективним.

Перелік тих проблем, які можуть виникнути при перекладі текстів інституційного дискурсу, може видатися занадто довгим, проте ми, услід за Б. Моссоп (Mossop, 2019), зробимо спробу звести їх до чотирьох груп, які слугуватимуть тими параметрами, якими можуть послуговуватися як перекладачі, так і редактори: передача сенсу / значення, зміст, мова і стиль та фізичне представлення тексту.

Редагування і переклад текстів академічного та наукового дискурсів здебільшого викликає неабиякі труднощі, що пояснюється як специфікою інституційного дискурсу (він є клішованим різновидом комунікації, що відбувається відповідно до норм певного соціального інституту), так і надмірною термінологізацією та синтаксичною ускладненістю текстів. За таких умов володіння дискурсивними формулами та розуміння специфіки перекладу цих текстів могло б заповнити цю прогалину та покращити якість підготовки фахівців із надання перекладацьких послуг.

Проаналізувавши переклади текстів академічного (тексти підручників і посібників, навчальних довідників, конспектів лекцій, тексти презентацій PowerPoint) і наукового (тексти наукових статей, монографій, дисертацій, анотацій, рецензій, тези доповідей на конференціях) дискурсів, кардинальних відмінностей між типами допущених помилок у перелічених жанрах не було помічено. Відповідно це дало підстави визначити єдину градацію помилок, яка є доміантною для цих підвидів інституційного дискурсу. Водночас ми не зводимо ці два типи до одного поняття "науково-академічний дискурс", адже наявний набір характеристик, що визначає їхню самостійність (мета, завдання, цінності, стратегії учасників комунікації та жанрова таксономія) (Щербина, 2018, с. 70). Так, академічний дискурс вирізняється комунікацією в межах навчального закладу "в комплексі різних видів діяльності: навчання, поширення ідей, формування знань за допомогою мови" (Hyland, 2009, p. 25), тоді як науковий дискурс змінює свій вектор дослідження на доведення істинності наукового знання та адресований спеціалістам.

Аналізований матеріал дає змогу виокремити такі головні параметри перевірки перекладених текстів академічного та наукового інституційного дискурсу:

1) **проблеми передачі сенсу / значення**

Серед цієї групи помилок виділено некоректне передавання смислу, відсутність точності й повноти. Так, показником **ясності** мовного вислову та перекладу в цілому є його читабельність та легкість сприймання. Насамперед важливим у побудові текстів, особливо для представників академічної та наукової спільноти, які прагнуть до максимальної точності, є правильна інтерпретація термінології та коректність. У цьому зв'язку О. Бондаренко (2018, с. 48) наводить підстави, за яких можна вважати, що **точність** у тексті відсутня: текстові смисли тлумачаться неправильно, технічні / наукові поняття та терміни не зрозумілі, стрижневі елементи випущено (чи не перекладено) або, навпаки, додані зайві деталі.

Звернемося до аналізу конкретних дискурсивних фрагментів, у яких при перекладі втрачена смислова домінанта та **читабельність**: так, хибний переклад і відсутність узгодження в реченні вносять двозначність та нечіткість до повідомлення порівняно з текстом оригіналу: *The conference, though heavily Polish in attendance, is officially trilingual (English and Russian materials are available everywhere), and even more multilingual in its attendees* (Krynica, 2013, p. 1) – *Конференція, хоча у великій мірі польська при виконанні службових обов'язків, офіційно тримовна (англійські і російські матеріали доступні скрізь) і ще більш багатомовними в його відвідувачах*.

Наступний приклад, що також стосується проблеми передачі сенсу, засвідчує відсутність точності, адже в мові оригіналу перелічені різні мовні сім'ї: *Among the 23 languages are members of the Romance, Germanic, Slavic, Finno-Ugric, Baltic, Celtic and even Semitic families* (Krynica, 2013, p. 1), тимчасом як в українському варіанті замість терміна "германська мовна група" вживається "німецька сім'я мов" – термін, якого не існує: *Серед 23 мов є члени романських, німецьких, слов'янських, угро-фінських, Балтійських, кельтських і навіть семітських сімей*.

Спостерігаємо також і випадки неправильного перекладу української термінології англійською мовою: *лінгвокогнітивний* помилково перекладено як *linguocognitive* замість *cognitive*, зворот на видатковій накладній частково транслітерований, частково опущений: *on Naklandaya*, хоча в англійській мові існує термін *sales invoice*. Труднощі при перекладі виникають і з терміном *секція* (на конференції) – англійською *panel*, тимчасом як *зустріч, заняття* відповідає слову *session* в англійській. Серед поширених помилок, які допускаються при перекладі термінів англійської мови, є *angina*, що має відтворюватися в перекладі як *стенокардія*, а не *ангіна*.

Окрім того, для академічного та наукового дискурсів неприпустимою є відсутність послідовності використання термінів: наприклад, лінгвістичний термін *словотвірне гніздо* має точний відповідник в англійській мові – *derivational cluster*, що є кодифікований і нормативно правильніший варіант, ніж *derivational family of words*, тому помилково взаємозамінювати ці терміни або вживати останній як магістральний.

Коректна передача смислу забезпечується використанням **логічного наголосу**, а його відсутність приводить до нечіткості інформативного повідомлення в перекладі. Зокрема, прийом перестановки слів у реченні чи введення слів *same, якраз, досить, і, цілком* і т.д. допоможуть вказати на логічно виділену частину речення. Спостерігаємо випадок, коли при відтворенні англійського речення *Renner [...] suggests that in the light of a large number of conflicting views on the nature of lexical blends, a prototype approach to their categorisation could be undertaken* (Konieczna, 2020, p. 54) ясність і чіткість змісту порушується: *Реннер [...] припускає, що з огляду на велику кількість суперечливих поглядів на природу лексичних контамінацій, можна застосувати прототипний підхід до їх класифікації*. У разі необхідності, якщо зміна порядку слів та використання логічного наголосу виявляться недостатніми, можливе залучення графічного виділення, а саме можна вдатися до додавання діакритичного знаку наголосу, знаку оклику, тире чи використання інших шрифтів.

2) проблеми змісту

Іншим параметром, яким ми керуємося при редагуванні тексту перекладу, є адекватність відтворення змісту. Це передусім усунення протиріч у логіці викладу матеріалу та перевірка вихідного тексту на переінакшення фактів.

Серед **логічних помилок** виявлено такі: порушення причинно-наслідкового зв'язку, двозначність, нелогічний виклад, нелогічний контраст чи порівняння, підміна понять, звуження чи розширення понять / концептів.

Так, у наведеному нижче фрагменті завдання з навчальних матеріалів у результаті неправильної інтерпретації тексту оригіналу та незнання граматичної структури англійської мови *Who ever thought we'd end up carrying phones in our pockets that have also double as our personal digital assistants?!* (Beare, 2017, p. 1) у вихідному тексті логічна послідовність порушується, що супроводжується двозначністю: *Хто тільки міг уявити, що ми зрештою носитимемо телефони в кишенях, які вдвічі більше, ніж наші особисті цифрові помічники?!*

Ще одним прикладом нелогічного викладу думки є переклад англійського словосполучення *glass collection point* українською фразою *приймальний пункт з прийому склотари*. Як бачимо, логічні помилки часто супроводжуються плеоназмом.

Редагування перекладів указує на те, що, на відміну від перекладів з англійської мови, у перекладах з української мови більш поширеною логічною помилкою є підміна понять: так, у перекладі речення *Вчені вивчають історію, щоб людство могло здобути уроки з минулого – Scientists study history so that humanity can learn from the past* допущена логічна помилка, адже терміном *scientist* в англійській мові називають експерта в точних або соціальних науках, а в наведеному контексті слово вживається в ширшому значенні – такий фахівець в англійській мові іменується терміном *scholar*.

Серед **фактичних помилок** фіксуємо некоректну для цільової країни передачу дат, власних назв, топонімів, систем вимірювання, спотворення історичних, політичних фактів і загальновідомих істин, культурних реалій тощо. Крім того, до цієї групи також можна віднести порушення норм цитування, посилання на зовсім інше джерело, про яке не йдеться в тексті; некоректні підписи до графіків і таблиць.

Речення *Talent has always been transmitted directly from master to pupil* некоректно перекладено українською як *Талант передається генетично – від вчителя до учня*. Наведений приклад демонструє невдалий вибір синонімічного слова, що не тільки спотворює зміст повідомлення, а й спричинює помилки із фактами.

Фактичні помилки простежуються і в перекладах англійською мовою: наприклад, фраза *Консультавання надається з четверга по п'ятницю...* відтворена некоректно: має місце спотворення факту шляхом підміни дня тижня *Counseling is provided from Tuesday to Friday...*

3) проблеми мови і стилю

Значну частину вибірки становлять мовні помилки різних рівнів мови (лексичні, граматичні) та стилістичні.

Особливістю жанрово-стилістичного аспекту редагування текстів академічного та наукового дискурсів виступає пошук таких помилок, що порушують стиль викладу матеріалу. Так, у досліджуваних типах дискурсу, яким притаманна точність і лаконічність висловлювання, емоційно-експресивної лексики здебільшого немає: тому недоречно використовувати подібну лексику в перекладі з англійської мови: *Although the use of computational methods in dictionary compilation would speed up the compilation process tremendously [...], surprisingly few are efforts for automating the process* (Hurskainen, 2008, p. 2) – *Дивовижно, але майже не було зроблено спроб автоматизації процесу компіляції словників, хоча б використання обчислювальних методів прискорило б цей процес*. У запропонованому перекладі некоректно не тільки використано прислівник з емоційним забарвленням, але й лексико-граматичні трансформації, які не сприяють чіткості викладу тези порівняно з мовою-оригіналом.

Недоречно також вживати фразеологізми, зменшено-пестливі форми та слова найвищого ступеня порівняння прикметників: так, перекладена з англійської *language as a rich natural resource* фраза потребує редагування – мова як багатющій природний ресурс.

Текстам наукового стилю характерне превалювання сталих та клішованих висловів, канцеляризмів, проте помічено, що поширеною помилкою в перекладах з української мови англійською є нехтування цими нормами: фраза *стаття присвячується...* часто помилково перекладається англійською як *this paper is devoted to...* замість стилістично правильних відповідників *the article deals with.../ the paper studies...*

При перекладі творів академічного та наукового дискурсів слід пам'ятати, що в зарубіжних наукових працях склалася традиція подавати результати дослідження від першої особи однини – "я" (*in my study*), тоді як в українському науковому просторі для цієї функції задіяна перша особа множини – "ми" (*у нашому дослідженні*).

Редагування текстів академічного дискурсу на лексичному рівні стосується переважно вживання наукової термінології та кліше. Поряд із цим важливо враховувати термінологічні особливості та не зловживати термінами іншомовного походження в перекладах, за умови якщо існує власний еквівалент. Це стосується українськомовних перекладів: *an appeal to logic* – звернення до логіки, а не апеляція до логіки; *prevailing numbers* – переважна кількість замість превалююча кількість; *precision instrument* – точний прилад, а не прецизійний інструмент.

Незнання іншомовних термінів і некомпетентність веде до вживання плеоназмів у перекладах, тобто надлишкове повторення думки в межах двох сусідніх слів. Прикладами плеоназмів є словосполучення, утворені в процесі перекладу з англійської мови: *two options* – дві альтернативи замість альтернатива, *further prospects* – перспектива на майбутнє замість просто перспектива, *time* – період часу замість період, час, *develop gradually* – прогресивно розвиватися замість прогресувати або розвиватися. Плеоназми знаходимо і в перекладах з української мови: *поєднання теорії і практики* – *combining theory and practice together*, *висновок* – *final conclusion*, де підкреслені елементи є зайвими. Крім того, плеоназм може виражатися і синтаксично: *причина в тому, що* – *the reason is because...*; *зокрема, остання стаття, в якій описується...* – *in particular, the last article, it describes...* В останньому прикладі спостерігаємо подвійне вживання підмета.

У ході дослідження було встановлено, що серед помилок українськомовних перекладачів домінують ті, що спричинені мовною інтерференцією, особливо впливом російської мови: має місце буквальний переклад з урахуванням фонетико-вимовних норм української мови, не поодинокими є випадки вживання суржикових форм. У результаті інтерферентних процесів мають місце такі некоректні переклади з англійської мови: *to contrast two approaches* – співставляти замість нормативно правильного *зіставляти два підходи*; *the head of the department* – завідуючий кафедрою замість завідувач кафедри; *to take a leading role* – займати провідну роль замість посідати провідне місце / відігравати провідну роль; *to dwell on the problem* – зупинитися на проблемі, а треба спинитися на проблемі; *as a result* – у результаті. В останньому випадку такий переклад правильний, якщо лексема вживається на позначення результативності, в інших випадках потрібно вживати синоніми *унаслідок, у підсумку, нареши, зрештою*. Помилкове трактування терміна засвідчує приклад *different scientific fields* – різні області науки замість різні наукові сфери. Серед лексичних помилок фіксуємо такі, що виникають у результаті існування багатозначності в мові оригіналу: *the relation between concepts* – відношення між поняттями, а не відносини (дипломатичні, міжнародні).

Результати мовної інтерференції простежуються і в перекладах з української мови на англійську: словосполучення *офіційне запрошення* має відтворюватися як *formal invitation*, а не як *official invitation*; *фактичний стан справ* – *actual state of affairs*, ніяк не *factual state of affairs*.

Репрезентантами граматичних і синтаксичних перекладацьких огріхів є помилки при узгодженні (*he had nothing to wear – йому не було в чому одягнутись*), помилки при перекладі дієприкметників (*relating to the issues under consideration – що відносяться до розглядаємої проблематики* замість *питань, що розглядаються*) та помилки перекладу дієслівних форм. Варто зазначити, що для українських академічних та наукових текстів характерне використання дієслів активного стану та дієслівних форм, зазвичай безособових (на *-ся*), і здебільшого теперішнього часу, що констатують певні явища та факти, водночас для англійської мови характерне превалювання дієслів пасивного стану: *the hypothesis is put forward – висувається гіпотеза, the text is defined as – дослідники визначають текст*.

При редагуванні текстів, перекладених з української мови, було помічено зловживання прийменником *of*, особливо це стосується термінів та назв, заголовків статей: *терміни маркетингу – terminology of marketing* замість англійськомовного кластеру *marketing terminology*. Приміром, *специфіка українського перекладу назв англійськомовних книг* некоректно інтерпретована як *specifics of the Ukrainian translation of the titles of English books*.

Оскільки для інституційного дискурсу характерне переважання різнотипних складних речень, то цієї тенденції потрібно дотримуватися і в перекладі, не намагаючись спростити синтаксичну структуру висловлення, якщо це не пов'язано зі структурними особливостями мови перекладу.

У досліджуваному матеріалі трапляються поодинокі випадки некоректного для цільової країни написання дат (*27 квітня 2020 р. – 27 of April 2020* замість *27th of April 2020*) та механічні помилки.

4) проблеми фізичного представлення тексту

Редагування текстового формату передбачає редакційно-видавниче оформлення і типографіку. Цей етап редагування не менш важливий, адже верстка, тобто вибір шрифтів, розміщення тексту на площині, макет і організація є необхідною умовою публікації текстів академічного та наукового дискурсів.

Форматування тексту відповідно до вимог та наявність активних посилань – один зі складників академічної доброчесності; такий параметр вирізняє цей тип дискурсу від редагування інших типів інституційних дискурсів. Крім того, окремі види академічного та наукового дискурсів мають свої специфічні вимоги до тексту, наприклад, номер УДК для наукової статті. Чим авторитетніше наукове видання, тим здебільшого унормованішими та уніфікованішими є вимоги до технічного оформлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження на основі порівняльно-перекладознавчого аналізу та синтезу перекладів текстів академічного та наукового інституційного дискурсів виявило особливості перекладу та типові помилки, розуміння яких є принциповим при перекладі текстів цих жанрів. Згідно з проведеним аналізом, кількісне співвідношення допущених помилок у перекладах показало, що основними неточностями і помилками в перекладах є ті, що стосуються параметра редагування "проблеми мови і стилю": 43 % в українському перекладі та 35% в англійському. Наступною за частотністю групою параметрів оцінки якості перекладу виступають проблеми фізичного представлення тексту: 25 % помилок в українському перекладі та 24 % в англійських текстах перекладу, що дає підстави стверджувати, що технічне оформлення залишається поза увагою перекладачів, які більше концентруються на передачі сенсу / значення: у межах цього параметра налічується 19 % хиб у перекладах українською мовою та 20 % у перекладах англійською мовою. Найменш частотним параметром для українськомовних перекладів постає "проблеми змісту" – 13 %; в англійських перекладах він дещо вищий – 21 %.

Перспектива дослідження полягає в розробленні класифікації помилок і мовних недоліків при перекладах текстів академічного та наукового підвидів інституційного дискурсів, якою

можна послуговуватися в навчанні студентів-перекладачів для забезпечення якості перекладів цих жанрів і покращення якості підготовки фахівців із надання лінгвістичних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондаренко, О. (2018). Оцінка якості перекладу: дидактичний та галузевий підходи. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*, 1(15), 47-49.
- Гохман, К. Є. (2018). Академічний дискурс у системі інституційних дискурсів. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*, 26, 37-46.
- Партико, З. В. (2020). *Основи редагування* (3-тє вид., переробл. і допов.). Київ: Ліра-К.
- Тимошик, М. С. (2019). *Основи редагування*. Київ: Наша культура і наука.
- Щербина, С. М. (2018). Дефініційні зони перетину понять "науковий дискурс" і "академічний дискурс". *Соціально-гуманітарний вісник*, 20-21, 67-70.
- Hyland, K. (2009). *Academic Discourse: English in a Global Context*. London: Continuum.
- Jakobsen, L. A. (2019). Moving Translation, Revision, and Post-editing Boundaries. In H. V. Dam, M. N. Brügger, & K. K. Zethsen (Eds.), *Moving Boundaries in Translation Studies* (pp. 64-80). Routledge.
- Koponen, M., Mossop, B., S. Robert, I., & Scocchera, G. (Eds.). (2021). *Translation Revision and Post-editing: Industry Practices and Cognitive Processes*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003096962>
- Lee, H. (2006). Révision: définitions et paramètres. *Meta*, 51(2), 410-419. <https://doi.org/10.7202/013265ar>
- Mossop, B. (2019). *Revising and Editing for Translators* (4th ed.). Routledge.
- Parra-Galiano, S. (2016). Translation revision: fundamental methodological aspects and effectiveness of the EN 15038:2006 for translation quality assurance. In J. Zehnalova, O. Molnar, & M. Kubanek (Eds.), *Interchange between Languages and Cultures: The Quest for Quality. Olomouc Modern Language Series*, 5 (pp. 39-52). Olomouc: Palacký University Olomouc.
- Robert, I. S., Ureel, J. J., Remael, A., & Rigouts Terryn, A. (2018). Conceptualizing translation revision competence: a pilot study on the 'fairness and tolerance' attitudinal component. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 26(1), 2-23. doi: 10.1080/0907676X.2017.1330894
- Scocchera, G. (2015). Computer-based collaborative revision as a virtual lab of editorial/literary translation genetics. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies*, 14, 168-199.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Beare, K. (2017). *Launching a New Product – Idioms in Context*. Retrieved March 17, from <https://www.thoughtco.com/launching-a-new-product-idioms-in-context-4058146>
- Hurskainen A. (2008). SALAMA Dictionary Compiler – A Method for Corpus-Based Dictionary Compilation. *Technical Reports in Language Technology*, 2, 1-19.
- Konieczna, E. (2020). From extra-grammatical to expressive morphology: Pragmatic effect of metaphorical, metonymic, and metaphonymic blends. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, V(2), 53-87.
- Krynica, R.L.G. (2013). Polyglot Europe: Johnson: Managing Babel. *The Economist*. Retrieved September 10, from <https://www.economist.com/prospero/2013/09/10/johnson-managing-babel>

REFERENCES

- Bondarenko, O. (2018). Otsinka yakosti perekladu: dydaktychnyj ta haluzevyj pidkhody. *Aktual'ni problemy romano-hermans'koi filolohii ta prykladnoi linhvistyky*, 1(15), 47-49.
- Hokhman, K. Ye. (2018). Akademichnyj dyskurs u systemi instyutysijnykh dyskursiv. *Naukovyj visnyk PNPV im. K.D. Ushyns'koho*, 26, 37-46.

- Partyko, Z. V. (2020). *Osnovy redahuvannia* (3-tie vyd., pererobl. i dopov.). Kyiv: Lira-K.
- Tymoshyk, M. S. (2019). *Osnovy redahuvannia*. Kyiv: Nasha kul'tura i nauka.
- Scherbyna, S. M. (2018). Definitivni zony peretynu poniat' "naukovyj dyskurs" i "akademichnyj dyskurs". *Sotsial'no-humanitarnyj visnyk*, 20-21, 67-70.
- Hyland, K. (2009). *Academic Discourse: English in a Global Context*. London: Continuum.
- Jakobsen, L. A. (2019). Moving Translation, Revision, and Post-editing Boundaries. In H. V. Dam, M. N. Brugger, & K. K. Zethsen (Eds.), *Moving Boundaries in Translation Studies* (pp. 64-80). Routledge.
- Koponen, M., Mossop, B., S. Robert, I., & Scocchera, G. (Eds.). (2021). *Translation Revision and Post-editing: Industry Practices and Cognitive Processes*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003096962>
- Lee, H. (2006). Révision: définitions et paramètres. *Meta*, 51(2), 410-419. <https://doi.org/10.7202/013265ar>
- Mossop, B. (2019). *Revising and Editing for Translators* (4th ed.). Routledge.
- Parra-Galiano, S. (2016). Translation revision: fundamental methodological aspects and effectiveness of the EN 15038:2006 for translation quality assurance. In J. Zehnalova, O. Molnar, & M. Kubanek (Eds.), *Interchange between Languages and Cultures: The Quest for Quality. Olomouc Modern Language Series*, 5 (pp. 39-52). Olomouc: Palacký University Olomouc.
- Robert, I. S., Ureel, J. J., Remael, A., & Rigouts Terryn, A. (2018). Conceptualizing translation revision competence: a pilot study on the 'fairness and tolerance' attitudinal component. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 26(1), 2-23. Doi: 10.1080/0907676X.2017.1330894
- Scocchera, G. (2015). Computer-based collaborative revision as a virtual lab of editorial/literary translation genetics. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies*, 14, 168-199.

DZHERELA ILYSTRATYVNOHO MATERIALY

- Beare, K. (2017). *Launching a New Product – Idioms in Context*. Retrieved March 17, from <https://www.thoughtco.com/launching-a-new-product-idioms-in-context-4058146>
- Hurskainen A. (2008). SALAMA Dictionary Compiler – A Method for Corpus-Based Dictionary Compilation. *Technical Reports in Language Technology*, 2, 1-19.
- Konieczna, E. (2020). From extra-grammatical to expressive morphology: Pragmatic effect of metaphorical, metonymic, and metaphonymic blends. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, V(2), 53-87.
- Krynica, R.L.G. (2013). Polyglot Europe: Johnson: Managing Babel. *The Economist*. Retrieved September 10, from <https://www.economist.com/prospero/2013/09/10/johnson-managing-babel>

Дата надходження до редакції 24.05.2021

Ухвалено до друку 14.06.2021

Відомості про автора

<p>Никитченко Катерина Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені проф. І.В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет e-mails: furseal901@gmail.com kateryna.nykytchenko@knlu.edu.ua</p>		<p>Сфера наукових інтересів зіставна лексикологія, словотворення, когнітивна лінгвістика, постмодерністський художній текст</p>
---	---	--

DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20\(1\).2021.236105](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236105)

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ

Черхава Олеся. (2017). *Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов)*. Київ: Видавничий центр КНЛУ.

Сучасне гуманітарне наукознавство зорієнтоване на вивчення тих масштабних перетворень, що відбуваються в різних лінгвосоціокультурних просторах, ключовою проблемою яких є новий погляд на питання взаємовідношення людини й Всесвіту. З огляду на окреслену постановку проблеми антропокосмічний вектор починає домінувати в багатьох наукових студіях, пов'язаних із розглядом таких фундаментальних понять, як людська свідомість і мислення, де все частіше обстоюється необхідність переорієнтації антропоцентристського стилю мислення на мислення антропокосмічного масштабу, що сприятиме досягненню гармонійного балансу в стосунках Людини (як Мікрокосму) і Світу (як Макрокосму), який залишається предметом одвічного пошуку наукових, філософських, релігійних, міфологічних та езотеричних учень (В. Вернадський, А. Гуревич, М. Еліаде, Е. Касіер, К. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, О. Лосєв, К. Поппер, М. Реріх, М. Федоров, М. Фуко, К. Хайрулін, К. Юнг та ін.).

Для досягнення кінцевої мети людської діяльності – морального вдосконалення людства, яке забезпечить конструктивне співіснування різних міжетнічних спільнот (теорія конвергенції людини і Космосу), повагу і толерантність до цінностей різних народів, найважливішою з яких є релігійна віра та її зміст, лінгвістика останнім часом обирає за об'єкти своїх наукових спостережень ті феномени, у яких відображені найважливіші цивілізаційні культурно-ціннісні змісти.

У рецензованій монографії, актуальність якої зумовлена сформульованими вище положеннями новітнього наукознавства, об'єкт вивчення становлять ціннісні змісти релігійно-популярного дискурсу (далі – РПД), закодовані в англо-, німецько- та українськомовних текстах інформативного й агітаційного характерів.

Основну увагу в монографічній праці зосереджено на реконструкції релігійних змістів, які мають матричний формат (широкий масштаб) – систему взаємопов'язаних когнітивних контекстів – і демонструють співвідношення мовних форм та їхніх ментальних репрезентацій як у релігійних практиках (переважно протестантській, католицькій і православній) конкретної субкультури, так і в проєкції з іншими культурами.

Основним базовим змістом релігійно-популярної матриці є гіперконцепт ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ, який транслюється через популяризацію в соціумах релігійного вчення двома способами: 1) усвідомленим осмисленням самого вірянину важливості заповідей Євангеліє для здобуття ЖИТТЯ ВІЧНОГО (прямим його зверненням до біблійних цінностей) і 2) тлумаченням тексту Біблії за допомогою посередників: релігійних організацій, зібрань тощо.

Інструментом для переконання вірянину є мова релігії, що на сьогодні, як постулюється в монографії, досліджується представниками нової дисципліни – теолінгвістики (D. Crystal, O. Gadamskyi), – "[...] на меті якої – реконструкція мови біблеїстів, теологів та інших осіб, що розробляють теорію релігії та практикуючих вірян" (стор. 42 монографії). Якщо антропоцентричний принцип у лінгвістиці зумовлює підхід до мови "як до світу, який

лежить між світом внутрішніх явищ та внутрішнім світом людини" (В. фон Гумбольдт), то теоцентричний (аспект антропокосмічного підходу) – визначає людину та мову як творіння Господа з посиланнями на Біблію (метафізичне формування істинних тверджень правди (metaphysical foundation legitimating truth claims)).

Відповідно до задекларованих гіпотез авторка монографії послідовно намагається знайти аргументи для їхнього доведення. З цією метою вона глибоко занурюється у витoki становлення теолінгвістики й формулює власне визначення релігійного дискурсу на тлі різних його термінодублетів. Окремим її здобутком у теоретичному плані є диференціація різних видів релігійного дискурсу, де релігійно-популярний дискурс посідає ключове місце в когнітивній матриці колективної релігійної творчості.

Розроблена теоретична концепція монографічної праці відзначається введенням у науковий обіг лінгводискурсології нової дескрипції "теолінгвістична матриця РПД". Ключовою ідеєю цієї теорії є наукове положення про те, що релігійно-ціннісні смисли потенційно формувалися ще в індоевропейську дохристиянську добу і становили ціннісне ядро метафоричних концептів (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА, КАЯТТЯ, ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ Й НЕБАЙДУЖОСТІ (МИЛОСЕРДЯ), які згодом під впливом християнства актуалізували у внутрішній формі імен цих концептів біблійні смисли, що в різний спосіб їх випромінюють у текстах релігійно-популярного дискурсу: інформативних та агітаційних.

У роботі послідовно доведено: якщо в інформативних текстах релігійно-популярного дискурсу стереотипізація метафоричних смислів відбувається з метою розкриття / уточнення земних життєвих кроків, необхідних для здобуття ЖИТТЯ ВІЧНОГО, вербалізація та візуалізація яких репрезентована на титульній сторінці відповідного тексту, що розкриває різноманітну семантику кожного метафоричного смислу, то в агітаційних текстах – адаптація / скорочення біблійного цитування використана для назви релігійної спільноти-посередника, а відповідна візуалізація слугує підсиленням смислового навантаження. Це становить основний науковий здобуток рецензованої монографічної праці О.О. Черхави.

Збалансованою і гармонійною є структура монографії. Два розділи роботи демонструють теоретико-методологічний характер, третій і четвертий – є операційними, у яких на широкому презентабельному фактичному матеріалі (4 типи (із 6-ма різновидами) інформативних текстів релігійно-популярного дискурсу трьома мовами і 9 типів агітаційних текстів, які представлені 140 варіантами) виявлено різне домінування зазначених вище метафоричних концептів (смислів). Останні відображають відмінності християнських конфесій (протестантської, католицької і православної), оскільки кожна з них ідіоетнічно й соціокультурно намагається популяризувати спільний смисл Біблії (ЖИТТЯ ВІЧНОГО). Найбільшу відмінність демонструють тексти агітаційного характеру, де популяризація біблійних смислів відбувається шляхом *самопрезентації* посередника релігійного вчення в англійських текстах, *розмежування / протиставлення* – у німецькомовних та *єднання / кооперації* – в українськомовних.

Соціально-прикладне значення монографії є очевидним. Запропонований алгоритм реконструкції теолінгвістичної матриці РПД може бути екстрапольований для ідентифікації та подальшої інтерпретації інших типів і видів дискурсу. Одержані наукові результати дослідження підтвердили гіпотезу про те, що теолінгвістична матриця РПД має модель віялового типу, у якій унаочнено семантичний розвиток лексем-вербалізаторів шістьох метафоричних концептів: від – первісної семантики до релігійно-біблійної, які актуалізують домінуючі й факультативні смисли базового гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ в текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру.

Монографія виконана на потужній науково-джерельній базі (428 позицій наукових джерел, серед яких понад 175 іноземними мовами). На особливу увагу заслуговує масштаб

опрацьованого етимологічного фонду трьома і більше мовами, який слугує в цій роботі ще й фактичним матеріалом. Усе це засвідчує об'єктивність і достовірність здобутих наукових результатів рецензованої монографії.

Однак хочу все ж таки порекомендувати Олесі Олегівні звернути увагу на такі моменти в майбутньому при оформленні подібних фундаментальних праць:

1) оскільки в монографії такого типу чимало скорочень назв маловідомих мов, які складно ідентифікувати, то обов'язково слід у Списку умовних скорочень надавати їхні повні назви;

2) побудовані моделі архетипної і стереотипної матриць подавати як рисунки, а не у вигляді фотографій, де через дрібний шрифт важко розпізнати їхні складники;

3) етимологічні версії слід завжди паспортизувати, адже без такої експланаторності залишаються подеколи скептичними авторські коментарі реконструйованих етимонів до імен метафоричних концептів.

Загалом монографія справляє позитивне враження, вона є першою в українській когнітивній лінгвокомпаративістиці працею такого плану, яка має передусім соціальне й міжкультурне значення.

Наукова метамова цілком відповідає прийнятому в порівняльно-історичному і типологічному мовознавстві операційно-термінологічному інструментарію. Стиль викладу доступний, логічний і грамотний.

Відомості про автора

<p>Васько Роман Володимирович,</p> <p>доктор філологічних наук, професор, ректор, Київський національний лінгвістичний університет</p>		<p>Сфера наукових інтересів</p> <p>загальне, порівняльно- історичне і типологічне, германське мовознавство; фонетика і фонологія, діахронічна фонологія германських мов</p>
---	---	--